

Suomalais-saksalainen kirjallisuusvaihto 2015–2019

Marjatta Helander

Pro gradu -tutkielma

Monikielisen käännösviestinnän tutkinto-ohjelma, saksan kieli

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Huhtikuu 2021

TURUN YLIOPISTO

Kieli- ja käännöstieteiden laitos / Humanistinen tiedekunta

MARJATTA HELANDER Suomalais-saksalainen kirjallisuusvaihto 2015–2019

Tutkielma, 71 s., 10 liites.

Monikielisen käännösviestinnän tutkinto-ohjelma, saksan kieli

Huhtikuu 2021

Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella suomalaisen kirjallisuuden saksannoksia ja saksankielisen kirjallisuuden suomennoksia vuosina 2015–2019 ja selvittää alan keskeisimmät toimijat. Tarkoituksena on myös tarkastella Suomesta saksankieliselle alueelle myytyjä käännösoikeuksia.

Tutkimusaineistoni on koostettu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ylläpitämästä FILIn käännöstietokannasta suomi–saksa-käännössuunnassa ja Kansalliskirjaston Finna.fi-tietokannasta sekä Goethe-instituutin tietokannasta saksa–suomi-käännössuunnassa. Aineiston genreluokittelussa on käytetty apuna Yleisten kirjastojen YKL-luokitusjärjestelmää.

Tutkimusmetodina oli käännösarkeologinen kartoitus, jossa vertailin näiden kahden käännössuunnan yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia. Tuloksien analysointi tapahtui aineistosta laadittujen taulukoiden avulla kvantitatiivisin menetelmin.

Suomesta saksankieliselle alueelle myydyistä käännösoikeuksista suurin osa johti käännöksen ilmestymiseen seuraavan kahden vuoden aikana. Käännöstuet olivat samana ajanjaksona edesauttamassa 35–54 % suomalaisteoksen kääntämistä saksan kielelle. Runsas kolmannes suomalaisteoksista päätyi saksalaiselle kustantajalle ulkopuolisen käännösoikeuksien myyjän eli agentin kautta.

144 suomalaisteoksella oli yhteensä 70 saksalaiskustantajaa siinä missä 392 saksalaisteoksella oli 80 suomalaiskustantajaa. Kääntäjien määrä taas oli enemmän suhteessa teosten määrään: suomalaisteoksilla oli 48 saksantajaa kun taas saksalaisteoksilla 144 suomentajaa. Suomesta saksaan eniten kääntäneiden kääntäjien osuus kirjallisuuden kokonaismäärästä oli lähes kolmannes kaikista teoksista, kun taas eniten saksalaisteoksia suomentanut kolmen kärki oli kääntänyt runsaan neljänneksen ajanjakson teoksista. Suosituimmat kirjallisuudenlajit suomesta saksaan olivat jännityskirjallisuus, lastenkirjallisuus ja aikuisten kirjallisuus. Saksasta suomeen suosituimmat genret olivat lastenkirjallisuus, psykologiset romaanit ja jännityskirjallisuus.

Monet toimijat alalla ovat selkeästi profiloituneita tietyn tyyppiseen kirjallisuuteen, mutta aineistosta erottui myös monipuolisia toimijoita, jotka pyrkivät menestymään useammalla eri kirjallisuuden alueella.

Asiasanat: käännöskirjallisuus, kirjallisuusvienti, kulttuurivienti, kääntäjät, kustannustointi, kustantajat, käännösoikeudet

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	1
2. AIKAISEMPAA TUTKIMUSTA KIRJALLISUUSVAIHDOSTA	4
2.1. KIRJA- JA KUSTANNUSALASTA YLEISESTI	4
2.2. KIRJALLISUUS- JA KULTTUURIVAIHTO	7
2.3. SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SAKSANNOKSET KAUTTA AIKOJEN.....	10
2.4. SAKSANKIELISEN KIRJALLISUUDEN SUOMENNOKSET KAUTTA AIKOJEN.....	16
2.5. SUOMALAISEN KIRJALLISUUSVIENNIN NYKYTILA.....	21
3. AINEISTO JA METODI	26
3.1. AINEISTON KUVAUS	26
3.2. METODIN KUVAUS	28
3.3. KÄÄNNÖSARKEOLOGIA ANALYYSIN APUNA.....	29
4. ANALYYSI: SUOMALAIIS-SAKSALAISTA KIRJALLISUUSVAIHTOA 2015–2019	31
4.1. MYYDYT KÄÄNNÖSOIKEUDET VUODESTA 2015 ALKAEN	32
4.1.1. KÄÄNNÖSOIKEUKSIEN MYYJÄT	34
4.1.2. JULKAISEMATTOMAT KÄÄNNÖSOIKEUDET	36
4.2. FILIN KÄÄNNÖSTUET KULTTUURIVIENNIN TUKENA	36
4.3. KIRJAILIJAT KÄÄNTÄMISEN KENTÄLLÄ	38
4.3.1. SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SAKSANNOKSET JA TOIMIJAT.....	38
4.3.2. SAKSALAISEN KIRJALLISUUDEN SUOMENNOKSET JA TOIMIJAT	41
4.4. KÄÄNNÖSKIRJALLISUUDEN KUSTANTAJAT.....	42
4.4.1. SUOMALAISTEOSTEN SAKSALAISKUSTANTAJAT	43

4.4.2.	SAKSALAISTEOSTEN SUOMALAISKUSTANTAJAT	45
4.5.	KÄÄNNÖSKIRJALLISUUDEN KÄÄNTÄJÄT	47
4.5.1.	SUOMALAISTEOSTEN SAKSANTAJAT	47
4.5.2.	SAKSALAISTEOSTEN SUOMENTAJAT.....	50
4.6.	KÄÄNNETYT KIRJALLISUUDENLAJIT	52
4.6.1.	SAKSAKSI KÄÄNNETYN SUOMALAISKIRJALLISUUDEN GENRET	53
4.6.2.	SUOMEKSI KÄÄNNETYN SAKSALAISKIRJALLISUUDEN GENRET	55
4.6.3.	KÄÄNNÖSSUUNTIEN VERTAILUA GENREN NÄKÖKULMASTA.....	58
5.	YHTEENVETO.....	61
6.	LOPUKSI.....	65
7.	LÄHTEET	66

LIITTEET

Liite 1. TAULUKKO Suomen kirjallisuusvienti Tilastokeskuksen mukaan vuosina 2015–2019

Liite 2. Deutsche Kurzfassung – Saksankielinen lyhennelmä

1. Johdanto

Kimmoke tähän tutkimukseen lähti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) ylläpitämän käännöstietokannan monipuolisuudesta ja siitä huomiosta, että tietokantaan on vuodesta 2015 alkaen kerätty tietoa ulkomaille myydyistä käännösoikeuksista. Saksalaista kirjallisuutta ja sen suomennoksia on viimeisinä vuosina tutkittu suomalaisten opiskelijoiden opinnäytetöissä (esim. Korhonen 2011, Lahti 2010, Lukkarila 2019) hieman enemmän kuin suomalaisen kirjallisuuden saksannoksia. Itseäni kiinnostaa tietää, minkälainen suomalainen kirjallisuus kiinnostaa Saksassa ja eroaako tämä siitä, minkälaista saksalaista kirjallisuutta suomennetaan. Olen kiinnostunut selvittämään, mitkä ovat ne tekijät suomalaisuudessa ja suomalaisessa kulttuurissa, jotka kiinnostavat Saksassa. Ala elää jatkuvassa kehityksessä, joten uutta tutkimustietoa tarvitaan jatkuvasti.

Lähiaikoina tutkimusta suomalaisen kirjallisuuden käännöksistä saksaan ovat tehneet mm. Thekla Musäus, jonka artikkeli (Musäus 2015) *Zwischen "Selbstfindung" und eingestampften Restauflagen* käsittelee saksannosten historiaa vuoteen 2013 saakka sekä Helmi-Nelli Körkkö, jonka väitöskirja (Körkkö 2017) *FINNLAND.COOL. – zwischen Literaturexport und Imagepflege: Eine Untersuchung von Finnlands Ehrengastauftritt auf der Frankfurter Buchmesse 2014* käsittelee Suomen esiintymistä Frankfurtin kirjajamessujen kunniavieraana vuonna 2014 sekä sen vaikutuksia kirjallisuusvientiin samana ja seuraavana vuonna.

Kotimaisella kirjallisuuden kentällä lukijoita kiinnostavat eri aikoina eri teemat ja eri ilmiöt. Näin on luonnollisesti kansainväliselläkin kirjallisuuden kentällä. Tällä hetkellä vallitsee yleisesti ajatus, että Saksassa ollaan kiinnostuneita suomalaisen koulutuksen menestystarinasta. Näkyykö tämä käännöskirjallisuudessa? Mitkä suomalaisen kirjallisuuden lajityypit päätyvät saksalaisille kirjamarkkinoille ja vastaavasti mitä saksalaiskirjallisuuden genrejä tuodaan suomalaisiin kirjahyllyihin?

Myyntitematiikan ohella olen kiinnostunut selvittämään, ketkä ovat kirjallisuusvaihdon keskeisimmät toimijat. Selvitän, mitkä kustantajat hallitsevat suomalais-saksalaisen kirjallisuusvaihdon kenttää ja ketkä kääntäjät työllistyvät heidän kustannuspäätöstensä seurauksena. Samalla selvitän, nouseeko aineistosta esille tiettyjä kirjailijoita, joiden työt nauttivat erityistä kiinnostusta toisen maan kustantajien keskuudessa.

Tutkin myös sitä, miten suomalainen teos päättyy saksankielisille kirjamarkkinoille eli hahmottelen kirjan matkaa eri seulojen läpi kohdekulttuurinsa kaupalliseen tarjontaan. Pyrin työssäni selvittämään, miten kustantajat saavat tietoa toisessa maassa tehdystä kirjallisuudesta ja mitkä ovat ne tekijät, jotka nostavat juuri tietyn teoksen kustantajien mielenkiinnon kohteeksi.

Työn tavoitteena on siten selvittää, kuinka paljon ja minkälaista kirjallisuutta on käännetty suomesta saksaan vuosina 2015–2019 sekä vertailla näitä tietoja käännöskirjallisuuden määriin saksasta suomeen samana ajanjaksona. Tutkimusajanjaksoksi valikoituivat nämä vuodet, koska Kärkkinen väitöskirja (Kärkkö 2017) käsittelee perusteellisesti suomalaisen kirjallisuuden esiintymistä Frankfurtin kirjamessuilla vuonna 2014. Frankfurtin kirjamessujen vaikutus myytyihin käännösoikeuksiin näkyy myös minun aineistossani.

Vuosi 2015 valikoitui tutkimusajanjaksoksi alkamisajankohdaksi myös siitä käytännön syystä, että Suomesta ulkomaille myydyistä käännösoikeuksista on kerätty tilastoa vasta loppuvuodesta 2015. Vuosi 2019 valikoitui tämän viiden vuoden tarkasteluajanjakson viimeiseksi vuodeksi käytännön syistä, koska tätä kirjoittaessani ei vuoden 2020 käännösoikeuksien myynneistä ja julkaistuista käännöksistä vielä ollut tietoa. Saksa–suomikäännössuunnassa en löytänyt vastaavia myyjiä käännösoikeuksia koskevia tietoja, joten niiden analysointi jää tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Tutkimuskysymyksiäni ovat:

- Kuinka paljon tutkimusajanjaksossa on myyty käännösoikeuksia Suomesta saksankieliselle alueelle?
- Kuinka paljon tutkimusajanjaksossa on julkaistu käännöksiä?
- Mitkä kustantamot ovat julkaisseet käännöskirjallisuutta?
- Ketkä ovat kääntäneet kirjallisuutta?
- Mitä tekstilajeja edustavia teoksia käännetään eniten?

Tutkimuskysymysten avulla kuvaan suomalais-saksalaisen kirjallisuusvaihdon ajankohdista tilaa.

Termiä saksalainen käytetään tässä työssä (varsinkin otsikkotasolla) laajasti kuvaamaan saksankielistä kirjallisuutta ja sen toimijoita. Saksalaisella ei siis tässä työssä viitata Saksan liittotasavallan kansalaisiin tai sen toimijoihin sen paremmin kuin Itävallan, Liechtensteinin tai Sveitsinkään, vaan saksankielisen kielialueen toimijoihin. Yläotsikon saksalaiskustantajat alle saattaa siis lukeutua myös esim. sveitsiläisiä kustantajia. Samoin

saksalaiskirjailijoita käsitellessä joukossa voi esiintyä myös itävaltalaisia kirjailijoita. Suomalais-saksalaisella kirjallisuusvaihdolla tarkoitetaan siis käytännössä suomalais-saksankielistä kirjallisuusvaihtoa.

Työni on rakentunut seuraavasti. Syvennyn kirjallisuusvaihdon viitekehykseen seuraavassa luvussa 2, jossa kerron kirja- ja kustannusalasta ensin yleisellä tasolla. Sen jälkeen tarkastelen kirjallisuus- ja kulttuurivaihtoa ja selvitän sitä, miten tietty teos valikoituu kansainvälisille markkinoille. Seuraavaksi tarkastelen suomalaisen kirjallisuuden saksannosten ja saksankielisen kirjallisuuden suomennosten historiaa. Lopuksi luon vielä katsauksen suomalaisen kirjallisuusviennin nykytilaan.

Luvussa 3 esittelen tarkemmin työssä käyttämäni aineiston ja kerron miten olen sen koonnut. Samassa luvussa esittelen myös tarkemmin tutkimuksessani käyttämäni metodia eli arkeologiseksi käännöstutkimukseksi luonnehdittua menetelmää.

Tutkimukseni varsinainen analyysiluku seuraa luvussa 4. Pääpaino tutkimuksessani on suomalaisen kirjallisuuden viennillä Saksaan, mutta saadakseni tutkimukselleni hyödyllisen vertailukohdan, otan tutkimukseeni mukaan myös samana ajanjaksona ilmestyneet saksalaisen kirjallisuuden suomennokset. Pro gradu -tutkielmalle asetettujen laajuutta koskevien ehtojen vuoksi en kuitenkaan voi käsitellä kaikkia tutkimuskysymyksiäni tasapuolisesti molemmissa käännössuunnissa, vaan pyrin pitämään saksalaisen kirjallisuuden osuuden tutkimuksessani siinä suhteessa kuin se tarkoituksenmukaisen vertailun nimissä on välttämätöntä.

Luvussa 5 pyrin nivomaan yhteen analyysin lankoja. Kuudennessa luvussa esittelen vielä ideoita jatkotutkimukselle, jota aiheesta voisi seuraavaksi tehdä.

2. Aikaisempaa tutkimusta kirjallisuusvaihdosta

Suomalais-saksalaisen kirjallisuusvaihdon tarkastelu edellyttää katsausta kirjallisuuden kenttään kokonaisuudessaan. Tämän vuoksi luku 2.1. selvittää miten kirja- ja kustannusala toimii ja millä tavoin tietty teos päätyy julkaistavaksi. Luku 2.2 taas tarkastelee kirjallisuusvientiin vaikuttavia tahoja ja etappeja, selvittäen millaisen tien kirja tai käännöskirja kulkee päästäkseen lukijansa käsiin sekä pohtii kansainvälisen kirjallisuuskentän mahdollisia vientivaltteja. Lisäksi se luo katsauksen kansainvälisen kirjavälityksen toimijoihin.

Luku 2.3. puolestaan käsittelee suomalaisen saksan kielelle käännetyn kirjallisuuden historiaa. Luku luo katsauksen siihen, millaista suomalaista kirjallisuutta saksaksi aiemmin on julkaistu ja millaisia tämänhetkiset trendit vaikuttavat taustakirjallisuuden perusteella olevan. Luku 2.4. tutkii käännöskirjallisuuden historiaa saksa–suomi-käännössuunnassa. Viimeinen luku 2.5. tässä kokonaisuudessa perehtyy suomalaisen käännöskirjallisuuden vientiin myös muihin kieliin ja tarkastelee, mikä on saksan kielen asema tällä laajemmalla kirjallisuusviennin kentällä.

2.1. Kirja- ja kustannusala yleisesti

Suomessa kustantajilla on pitkälti valta siitä, mitkä teokset päätyvät julkaistavaksi ja miten ja kenelle niitä markkinoidaan. Tämän vuoksi tässä luvussa luodaan nyt tarkempi katsaus kirja- ja kustannusalaan.

Jukka-Pekka Pietiäinen kirjoittaa artikkelissaan *Kirja-alalla kuohuu* yleisen kirjallisuuden kustantamisen olevan heikosti taivutettavissa muun liiketoiminnan toimintatapoihin ja -malleihin. Toimialalla yhdistyvät yrittäminen, kulttuurityö ja boheemius, ja ulkopuolisen voi olla hankala ymmärtää alan toimintatapoja, kirjailijoiden psyykeä ja kustantamisessa olennaista pitkäjänteisyyttä. (Pietiäinen 2014, 41.) Kaupallisten aspektien yhdistäminen taiteelliseen ei kautta historian ole sujunut helposti. Kustantajilta vaaditaan hienovaraisuutta toimiessaan kirjailijoiden herkän luomiskyvyn suitsijoina ja toisaalta pettämätöntä liikemiesvainua ja laaja-alaista ansaintalogiikan ymmärrystä.

Urpo Kovala (1992, 12–13) näkee kustantajat välittäjinä, joiden toimintaan kuuluu kirjavälityksen ohella materiaalien tuotanto ja levitys. Kustantajien toimintaa ohjaavat niin arvot kannattavuudesta ja lukijoiden odotuksista kuin myös moraaliset ja ideologiset

tekijät. Kovala kertoo kustantajan tekevän päätöksensä tilanteessa, jota kuvataan dikotomialla ”pörssi ja katedraali”: Kustantajalla on yhtäältä taloudellinen tehtävä tehdä kannattavaa liiketoimintaa ja toisaalta henkinen ja sivistyksellinen tehtävä pyrkiä toteuttamaan tiettyjä kulttuuriarvoja.

Liikemiesvaiston lisäksi kirjakustannusalalla tarvitaan Pietiäisen (2014, 41) mielestä ”seurustelu-upseereita, ateljeekriitikoita, verkostoitujia ja suhdetoiminnan hoitajia” monista muista liiketoimintamalleista poikkeavalla tavalla. Tällä kvartaalitalouteen huonosti soveltuvalla toimialalla pikavoitot ovat harvinaisia ja tuotot muutenkin vaikeammin saavutettavia kuin monella muulla alalla. Käsikirjoituksesta valmiiksi teokseksi vaadittava aikajänne on pitkä ja teoskohtainen taloudellinen menestys osittain sattumanvaraista, sillä se perustuu pitkälti bestsellerkirjailijoiden julkaisutahtiin. Esimerkiksi tästä Pietiäinen nostaa Suomessa *Harry Potter* -ilmiön, jossa koko vuosittaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden myynti saattoi heilahtaa 25–30 % riippuen siitä, ilmestyikö uusi *Harry Potter* -kirja vai ei.

Menestyneenkään kirjailijan uuden teoksen myyntimenestys ei ole taattu asia. Ratkaisevaksi kirjan kohtalon kannalta nousevat Pietiäisen mukaan kirjailijan taito, aiheenvalinta, markkinointi, tiedotusvälineiden kiinnostus sekä viime kädessä lukijoiden käyttäytyminen. (Pietiäinen 2014, 41.) Näiden ohella haluaisin itse tuoda vielä esille oikean ajoituksen merkityksen. Oikea aika tuoda teos markkinoille riippuu merkittävästi sen käsittelemistä aiheista ja saattaa muodostua käänteentekeväksi kirjan kohtalon kannalta.

Kirjan matkaan lukijoidensa käsiin vaikuttavat siis monet tahot. Stefan Neuhaus (2011, 49–50) nostaa mediasta vielä erikseen esille internetin, jossa kirjallisuutta julkaistaan ja josta kirjallisuudesta voi hakea tietoa. Kirjallisia metatekstejä, kuten arvosteluja julkaistaan verkossa samoin kuin erilaisia kirjallisuuskatsauksia ja -luetteloita. Mainonnan ohella verkko tarjoaa myös suoria ostomahdollisuuksia. Lyriikan, proosan ja draaman julkaisemisen ja arkistoinnin lisäksi verkon interaktiivinen luonne tarjoaa mahdollisuuden myös interaktiiviseen kirjallisuuteen, jota kirjoittajat luovat vuorovaikutuksessa yleisönsä kanssa.

Kansalliskirjaston johtaja, tietokirjailija ja professori Kai Ekholm sekä kirja-alan tunnettu tilastoiija ja asiantuntija Yrjö Repo (2010, 29) kertovat teoksessaan *Kirja tienhaarassa vuonna 2020* näkemyksistään kirjan roolista muuttuvassa yhteiskunnassa. He näkevät kirjallisuuden eräänä merkittävistä kansakunnan identiteetin ja julkisen palvelun

peruskivistä, johon monet palvelut perustuvat verkkoajanakin. Oppilaitokset, yliopistot ja valtionhallinto tuottavat ja käyttävät valtavan määrän kirjamuotoisia julkaisuja. Ilman opetusta, kirjastolaitosta ja kirjakulttuuria ei olisi järjestäytynyttä yhteiskuntaa. Kirjallisuuteen liittyvät palvelut osoittavat yhteiskunnan olevan sivistysvastuussa kansalaisistaan.

Tie kirjailijalta lukijalle voidaankin nähdä myös arvoketjuna, jossa jokaisen toimijan on tuotettava lisäarvoa sekä edelliselle että seuraavalle portaalle ansaitakseen paikkansa ketjussa (Ekholm–Repo 2010, 36). Nykyajan tuottavuusajattelun mukaisesti kaikkien liiketoiminnan osapuolten tuottaman hyödyn tulee olla selkeästi mitattavissa ja osoitettavissa.

Revon ja Ekholmin (2010, 36) hahmottelemassa jakeluketjussa kustantaja jalostaa kirjailijan kirjoittamasta käsikirjoituksesta kirjan ja huolehtii markkinoinnista, jolloin kirjailijalle jää vapaus kirjoittaa ja tuottaa kirjakauppiaille myytävää. Tukkukauppa tai logistiikkayhtiö kokoaa kustantajien ja kauppojen väliset kirjavirrat säästäen näin molempien toimijoiden kuluja ja aikaresursseja. Kirjakaupassa kirja ja lukija kohtaavat, ja kustantaja tavoittaa suuren joukon lukijoita. Lukija taas voi ostaa kaikki kirjansa yhdestä paikasta. Tämän kaltainen jakeluketju sai Suomessa alkunsa 1800-luvun loppupuolella.

Suomalaiset kustantajat ja kirjakauppiat perustivat yhdessä vuonna 1919 Kirjavälitys Oy:n, jonka avulla kustantajat pystyivät toimittamaan kirjansa entistä harvempina ja suurempina erinä tukkuliikkeeseen ja kirjakauppa puolestaan saattoi tilata useampien kustantajien kirjat yhdestä ja samasta osoitteesta yhtenä lähetyksenä toimitettavaksi (Ekholm–Repo 2010, 36). Yritys toimii edelleen (Kirjavälitys, historia, sähköinen lähde).

Kaunokirjallisuus syntyy käsikirjoituksista, joita kirjailijat tarjoavat kustantajille. Suomessa näistä käsikirjoituksista alle yksi prosentti päätyy valmiiksi kirjoiksi. Suurin osa lastenkirjoistakin syntyy samalla tavalla, mutta osa kirjoitetaan ja kuvitetaan kustantajan tilaustöinä. Kirjailijat ovat nykyään ennennäkemättömällä tavalla tuotemerkkejä. He osallistuvat mediassa, kirjakaupoissa, kouluissa ja kirjastoissa markkinointiin, ja esillä on ensisijaisesti kirjailija ja vasta sen jälkeen hänen teoksensa. (Ekholm–Repo 2010, 37.) Useimmissa Euroopan maissa kirjojen julkaiseminen ja kauppa kasvoivat vielä vuonna 2007, mutta sen jälkeen niin Suomessa kuin muuallakin trendi on ollut laskeva, varsinkin painettujen kirjojen osalta. (Mt. 2010, 79.)

2.2. Kirjallisuus- ja kulttuurivaihto

Vietäessä kirjallisuutta toiselta kieli- ja kulttuurialueelta toiselle, on kyse *kulttuuriviennistä*, tarkemmin vielä *kirjallisuusviennistä*. Körkkö (2015, 179) mainitsee artikkelissaan *Käännöskirjallisuus suomalais-saksalaisessa kulttuurinvaihdossa* kulttuurivientikäsitteen yhdistyvän arkipäiväisessä kielenkäytössä kulttuurituotteiden kaupalliseen vientiin. Kulttuurivientituotteilla tarkoitetaan tuotteita, joilla on kansainvälistä kysyntää ja joilla saatetaan tavoitella taloudellista voittoa. Kulttuuriviennin määritelmä sisältää kuitenkin kulttuuristen merkitysten vaihdantana vuorovaikutus- ja yhteistyöprosesseja.

Kulttuurin ja kirjallisuuden viennillä on suuri merkitys kansainvälisyyden edistämisessä ja maiden välisen ymmärryksen rakentamisessa. Kirjallisuuden käännökset toimivat ikään kuin dialogina kulttuurien välillä rakentaen niiden välistä ymmärrystä. Pelkän viennin sijasta tulisikin Körkön mukaan puhua kulttuurinvaihdosta, joka ei perustu yksinomaan jonkin tietyn asian tai kulttuurituotteen vientiin, vaan esimerkiksi kirjallisuusviennin avulla toteutuvaan ideoiden, kulttuuri-ilmiöiden, toimintojen ja instituutioiden välittämiseen yhdenlaisesta toiminta-, käytös- ja ajatusmallista toiseen. (Körkkö 2015, 180.)

Hans-Otto Lecht (1993, 26) mainitsee artikkelissaan *Die Buchbranche und die Vermittlung von Literatur* käännöskirjallisuuden merkityksen myös Euroopan Unionissa lisäämässä ymmärrystä elämästä toisissa jäsenmaissa sekä niiden historiallisesta kehityksestä. Viime vuosisadan eurooppalaisen historian näkökulmasta tämän ymmärryksen lisäämisen merkitys on olennainen. Lecht toteaa kuitenkin pienempien kirjallisuusmaiden tarvitsevan kansainvälisillä kirjamarkkinoilla apua löytääkseen yleisönsä.

Käännöskirjallisuudella on edellä mainitun lisäksi merkitystä myös itse alkuteokselle ja kirjailijalle. Pascale Casanova (2004, 133) näkee kääntämisen osoittavan myös teoksen arvoa: ”Translation is the foremost example of a particular type of consecration in the literary world.” Käännöksen merkitys kirjallisen tunnustuksen muotona jää Casanovan mielestä usein vähälle huomiolle. Käännös edustaa Casanovan mielestä samanaikaisesti sekä ylintä mahdollista kirjallista tunnustusta että kilpailuvalttia kansainvälisen kirjallisuuden kentällä.

Bernd Kortländer (1995, 6–9) jakaa kulttuurivaihdon kulun kolmeen prosessiin, joiden kautta kulttuurivientiä voidaan arvioida ja seurata: **valinta-**, **välitys-** ja **integraatioprosessi**. Valintaprosessille Kortländer esittää motiiveja ja intressejä, jotka voivat olla joko

teknisiä, käytännöllisiä tai ideologisia. Välitysprosessilla Kortländer viittaa tuotteen kääntämiseen ja integraatiolla kyseisen vientiin valitun kulttuurituotteen muuntamiseen kohdekulttuuriinsa sopivaksi. Kortländer toteaa käännettäväksi valikoituvien teosten ilmentävän vastaanottavan kulttuurin kehitystä, trendejä ja taloudellista suhdannetta.

Toteutuakseen kulttuurivaihto vaatii Kärkönen (2015, 184) mukaan konkreettisia toimenpiteitä ja välittäjiä, jotka koostuvat molempien maiden toimijoista. Välitysprosessin keskeisiä toimijoita ovat henkilökohtaiset välittäjät, välittäjäinstituutiot ja media. Henkilökohtaisia välittäjiä ovat ihmiset, jotka toimivat kulttuurien välisessä kontekstissa joko omista intresseistään tai työnsä vuoksi, kuten esimerkiksi kirjallisuuden kääntäjät. Institutionaalisilla toimijoilla tarkoitetaan kansallisia instituutioita ja yrityksiä, kuten kustantamoja. (Lusebrink 2008, Kärkönen 2015 mukaan 184.)

Juhani Niemi kertoo kirjallisuusinstituution sisäisen liikkeen olevan mahdollista neljän tekijän avulla, jotka ovat: **tuottaja, välittäjä, suodattaja ja vastaanottaja**. Kirjailija on tämän jaottelun mukainen tuottaja, kustantaja on välittäjä ja vastaanottajia ovat yksiselitteisesti lukijat. Suodattajilla sen sijaan tarkoitetaan seulojia, joiden osallistumistapa on kirjallisuuden selittäminen ja tulkitseminen. (Niemi 1991, Lahden 2010 mukaan 22.) Käännöskirjallisuuden välitysvaihe poikkeaa tästä omakielisestä sikäli, että se koostuu (vähintään) kahdesta tuotanto- ja levitysvaiheesta. Läpäistyään omassa kulttuurissaan tuotantovaiheen, ja kulkeuduttuaan kansainvälisten kirjamarkkinoiden kautta kohdemaahan, kirja joutuu läpäisemään uuden valintaseulan päätyäkseen kohdemaassaan tuotantoon ja levitykseen. (Kovalainen 1992, 13.)

Kovalainen mukainen käännöskirjallisuuden kommunikaatioprosessi jakautuu kolmeen vaiheeseen. Ensimmäisen vaiheen Kovalainen jaottelussa muodostaa **alkuperämaan kirjatuotanto**, joka käsittää sekä alkukielisen kirjailijajoukon että alkuperämaan kustantajat. Seuraava askel on kansainvälinen levitys, josta siirrytään toiseen vaiheeseen eli **käännöskirjatuotantoon**, joka koostuu käännöskirjojen joukosta sekä tekijöistä kuten kustantajat, kääntäjät ja kirjapainot. Tämän jälkeen teos päättyy kohdemaan levitykseen, jota seuraa kolmas vaihe eli **käännöskirjojen vastaanotto**, joka jakautuu julkiseen ja yksityiseen vastaanottoon ja jonka toimijoita ovat kriitikot, ostajat ja lainaajat sekä viime kädessä lukijat. (Kovalainen 1992, 13) Tämä tutkimus käsittelee kahta ensimmäistä vaihetta.

Outi Paloposki (2000, 20) toteaa, että kääntämistä ohjaa tarve, joka voi yhtä lailla olla yksilöllinen tai kollektiivinen. Kääntäjän oma halu saada jokin tietty teos toisen

lukijakunnan tietoon edustaa Paloposken luonnehtimaa yksilöllistä tarvetta, kun taas kollektiivinen tarve on yhteisesti koettua halua kääntää tietäntyyppisiä teoksia. Käännös syntyy siis tarpeesta. Paloposki luettelee neljä käännöksiä liikkeellepanevaa prosessia: kielelliset, tekstuaaliset, kirjalliset ja yhteiskunnalliset.

Vappu Orlov (2004, 142) mainitsee, että Suomessa suurimmilla kirjakustantamoilla on palveluksessaan ulkomailla toimivia *scoutteja*, jotka tiedottavat mielenkiintoisista käsikirjoituksista. Scouteilla on usein toimeksiantajanaan useita eri kustantamoja, yksi kultaakin kielialueelta. *Kirjallisuusagentit* puolestaan edustavat tiettyjä kirjailijoita tai kustantamoja ja hoitavat ulkomaisen markkinoinnin, välittävät kustannusoikeuksia ja solmivat sopimuksia. Kustantamot saattavat tarjota tietoa uutuuksistaan myös suoraan ja lähettää toisen maan kustantamoille lukukappaleita teoksistaan. (Mt., 142.)

Mikäli kirja herättää kustantajan kiinnostuksen, kustantaja voi pyytää kirjaan option tiettyksi ajaksi, jonka aikana kirjaa ei voida myydä toiselle kustantajalle. Optioajan päätyttyä kustantajan on ilmoitettava, mikäli haluaa julkaista kirjan ja tarjottava siitä sopivaksi katsomaansa ennakkosummaa. Jos tämä tarjous hyväksytään, kyseisestä kirjasta solmitaan kustannussopimus. (Orlov 2004, 143.)

Pertti Lassilan (2007, 99) mukaan *backlist* eli niiden teosten joukko, joiden oikeudet kustantajalla on, muodostavat kaunokirjallisuuden kustantajan taloudellisen tukipilarin. Tästä syystä kirjavalikoima myös vaihtuu hitaasti: nimikkeistä, joiden menestystä on jo testattu, otetaan mielellään uusia painoksia. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden klassikoiden suosio kestää Lassilan mukaan parhaiten.

Suomalaisten kirjojen käännösoikeuksien myynti ulkomaille alkoi kasvaa 1990-luvun lopulle tultaessa. Vuosituhannen vaihteessa WSOY piti ulkomaille myydyissä teoksissa kärkisijaa, toisella sijalla oli Otava ja loput myydyistä käännösoikeuksista jakautuivat muiden kustantajien kesken. Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskus teki vuosituhannen vaihteessa töitä julkaisuoikeuksien myynnin hyväksi, mutta päävastuu oli kustantajilla, eikä Suomessa ollut vielä yhtään päätoimista agenttia, joka olisi toiminut aktiivisesti suomalaisen kirjallisuuden viemiseksi ulkomaille. Kansainväliset kirjamesut toimivat hyvänä foorumina niin oikeuksien ostamiseen kuin niiden myymiseenkin. Vuosituhannen vaihteessa kustantajista ainoastaan WSOY:llä ja Otavalla oli kustannusoikeuksien vientiä varten palkattu päätoiminen henkilö, muiden kustantajien hoitaessa vientiponnistukset muiden toimien ohella. (Repo–Saarinen 2003, 143.)

Eräs kustannuspäätöksiä merkittävästi edistävä tekijä tänä päivänä ovat kirjamessut. Esimerkiksi Frankfurtin kirjamessujen järjestäjät nostavat esille tietyt aihealueet, kirjat ja kirjailijat, jotka näkyvät hankkeen julkisuuskuvassa. Kustantamot puolestaan tekevät päätökset käännettäväksi valikoituvista kirjoista arvioiden, mitkä teokset soveltuvat saksalaisille markkinoille. Tällä tavoin kustantamot ja messujen järjestäjät vaikuttavat kirjan näkyvyyteen ja menestykseen ja samalla niin teoksen kuin kirjailijankin symboliseen ja taloudelliseen pääomaan. Kustantamojen markkinointimekanismien myötä tietyt kirjailijat nousevat esille kritiikeissä, mikä parantaa heidän asemaansa. (Körkkö 2015, 187.) Julkaistuaan jonkin ulkomaisen kirjailijan teoksen, kustantajasta tulee tämän optiokustantaja, jolle tarjotaan kyseisen kirjailijan uusia teoksia ensimmäisenä. (Orlov 2004, 143)

Potentiaalisia vientivaltteja mietittäessä saattaa kirjailija, joka on saavuttanut tunnettuutta jollakin muulla kuin kirjallisuuden kentällä, olla merkittävä vientivaltti (sisällön ohella). Kansallisten traumojen kertailuun keskittyvän kirjallisuuden sijaan maailmanmarkkinoilla kansainvälisempi tematiikka käy paremmin kaupaksi. Samoin Suomi-ilmiöt kuten Nokian menestystarina ja Linus Thorvalds mainitaan kansainvälistä kiinnostusta herättävinä aihepiireinä. (Repo–Saarinen 2003, 143.) Esimerkiksi Pisa-menestys saattaa olla eräs syy suomalaisen lastenkirjallisuuden uuteen suosioon Saksassa. Saksalaisvanhemmat uskovat maasta tulevan laadukasta lastenkirjallisuutta ja esimerkiksi Timo Parvelan Ella-kirjasarja on jopa mukana Saksan uudessa peruskoulujen lukemisedistämisohjelmassa. (Musäus 2015, 26.)

2.3. Suomalaisen kirjallisuuden saksannokset kautta aikojen

Suomenkielisen kirjallisuuden alun katsotaan ajoittuvan vuoteen 1488, Turun messukirjan eli Missale Aboensen julkaisemiseen. (Ekholm–Repo 2010, 30.) Suurin osa Suomessa 1600-luvulla painetuista teksteistä edusti hengellistä tai kansanvalistuskirjallisuutta, joskin lasten ja nuorten kirjallisuudesta, lähinnä aapiskirjoista ja muista valistavista oppaista sekä opettavaisista faabeleista, on tutkittua tietoa jo 1500-luvun lopulta. Turun akatemian perustamisen yhteydessä vuonna 1642 Turkuun perustettiin Suomen ensimmäinen kirjapaino. (Lilius 2000, 5.)

Kaikkein ensimmäinen suomesta saksaksi käännetty kirjallinen tuotos löytyy retorisesta oppikirjasta vuodelta 1682. Kyseessä on viipurilaispiispa Petrus Bångin karhuruno, joka ilmestyi Daniel Georg Morhofin teoksessa *Unterricht von der Teutschen [sic] Sprache und Poesie*, ja toimii teoksessa esimerkkinä vieraiden kulttuurien runotaiteesta. Tuosta

lähtien suomalaista kirjallisuutta on julkaistu saksaksi. Oletettavasti ensimmäisiä saksankielisiä käännöksiä ei edes luettu Saksassa, vaan Baltian maiden saksankielisen sivistyneistön parissa. Heitä yhdistivät 1800-luvun suomalaiseen suuriruhtinaskuntaan saman venäläisen tsaarin alaisuus, ja yhteydet maiden välillä olivat tiiviit. (Musäus 2015, 17.)

Nikolaus Klein (1993, 7) käsittelee teoksen *Hinter dem Birkenvorhang* esipuheessa lyhyesti suomalaisen ja suomenruotsalaisen kirjallisuuden saksankielisten käännösten historiaa. Ensimmäinen kokonainen saksan kielelle käännetty suomalaisteos oli Kleinin kertoman mukaan Pietari Päivärinnan novellikokoelma, joka julkaistiin kahtena Gustav Liechtensteinin kääntämänä niteenä vuosina 1890 ja 1892 Leipzigissa.

Suomenkielisiä teoksia huomattavasti aiemmin on kuitenkin käännetty suomenruotsalaisia teoksia saksaksi, minkä Klein (1993, 7) arvioi johtuvan vallinneesta kirjallisesti pätevien suomen kieltä taitavien kääntäjien puutteesta. Runoilija Johan Ludvig Runebergin teos *Hanna. En dikt i tre sånger* vuodelta 1836 ilmestyi jo vuonna 1850 Johannes van der Smissensin kääntämänä Leipzigissa. Vain kahta vuotta myöhemmin seurasi *Vänrikki Stoolin* tarinoiden käännös Hans Wachenhusenin toimesta. Klein arvelee kyseisen teoksen nauttineen suurta suosiota, sillä siitä on tehty runsaasti uusia käännöksiä ja paranneltuja painoksia.

Niin Saksassa kuin Suomessakin oli 1800-luvun alussa kansanrunous suosiossa, ja vuosisadan loppua kohden Saksassa julkaistiin suomalaisia kertomus- ja runoantologioita. Suosittuja kirjailijoita olivat Zacharias Topelius, Johan Ludvig Runeberg ja Karl August Tavaststjerna. Saksalaiskustantamot etsivät ja löysivät Suomesta kansanomaista ja alkuperäistä maalaisromantiikkaa. (Musäus 2015, 17–18.)

Jossakin määrin suomalainen kulttuurivienti on levännyt yksittäisten vaikutusvaltaisten ihmisten harteilla. Kujamäki (2000, 203) kertoo artikkelissaan *Seitsemän veljeksien saksannokset ja romaanin saksankielinen vastaanotto – kaksi eri maailmaako?* dresdeniläisen kustantajan Heinrich Mindenin julkaisseen kyseisen ajan merkittävintä suomalaiskirjallisuutta. Suomalaisen kirjallisuuden nousun hyödyntämisen ohella Minden profiloii omaa kustantamoaan saksalaisilla kirjamarkkinoilla suomalaisen kirjallisuuden avulla. Kustantaja oli itse kiinnostunut Suomesta ja piti suomalaista kirjallisuutta Suomen ja suomalaisuuden ruumiillistumana.

Saksalaiskustantajien mielenkiinto Suomea kohtaan heräsi laajemmin vuosien 1917–1918 poliittisten tapahtumien seurauksena. Suomen tasavallan itsenäistyminen ja kansalaislainsäädäntö, jossa Saksakin oli aktiivisesti mukana, herättivät kiinnostuksen Suomea ja suomalaista kirjallisuutta kohtaan, jonka myötä myös suomalaisen kirjallisuuden kysyntä kasvoi. Suomalaiset toimittivat Suomea käsitteleviä yleisteoksia vastatakseen kysyntään, ja eduskunta myönsi varoja suomalaisen kaunokirjallisuuden kääntämiseen ja julkaisemiseen Euroopassa. Tavoitteet olivat nationalistisia eli kirjallisuuden välittäminen vanhoille eurooppalaisille kansoille oli merkityksellistä, koska haluttiin esitellä nuorta valtiota, eikä niinkään tuoda esille suomalaista kirjallisuutta. (Kujamäki 2000, 203–204.)

Kansallissosialismin nousun myötä Saksa sai pohjoisilta kansoilta virikkeitä kansallissosialistisen valtionsa edellyttämään henkiseen uudistumiseen, ”koska pohjoisessa henkiset arvot olivat vielä lujasti synnyinmaahan ja maaperään juurtuneita”. Syvä maanläheisyys ja kansanomaisuus suomalaisen taiteen ominaispiirteinä puhuttelivat saksalaisia kaikkein voimakkaimmin. (Kujamäki 2000, 211.) Vuonna 1921 ilmestyi Aleksis Kiven Seitsemän veljestä sekä Nummisuutarit, joista jälkimmäinen tuotiin Lyypekissä näyttämölle, ja jota ylistettiin aitona suomalaiskappaleena. (Musäus 2015, 17–18.)

Sytä, miksi jokin suomalaisteos ei aikanaan ole odotuksista huolimatta tullut käännettyksi saksaksi, voi olla useita. Ainoan suomalaisen Nobel-palkitun kirjailijan F.E. Sillanpään teoksesta *Hurskas kurjuus* kustannusosakeyhtiö Otava kirjoitti vuonna 1937 seuraavaa:

Nach unserer immer wieder geprüften Auffassung ist aber gerade der Roman *Das fromme Elend*, dessen dichterische Bedeutung wir nicht im mindesten in Frage stellen, durchaus nicht geeignet, heute in Deutschland veröffentlicht zu werden. Die an sich sehr eindrucksvollen Schilderungen stehen in Widerspruch zu dem Streben des neuen Deutschland [sic], das Elend zu überwinden, und wir sind daher der Meinung, daß es für die Gesamtwirkung des Dichters nicht vorteilhaft wäre, wenn dieses Buch jetzt deutsch erschiene. (Kustannusosakeyhtiö Otava, Heinin 1991 mukaan, 25.)

Koska siis kurjuus oli ristiriidassa sen uuden Saksa-kuvan kanssa, jota yritettiin rakentaa, teoksen julkaiseminen ei voinut tulla kyseeseen. (Hein 1991, 25.)

Aleksis Kiven käännösten saksannosten vastaanottoon liittyen Kujamäki (2000, 214) toteaa:

Saksalaislukijan kehittyneemmät makutottumukset näyttävät siis vaatineen suomalaisten kirjailijoiden tekstien osittaista muokkaamista. Saksalaisilla kustantajilla näkyi myös olevan varsin selvä

kuva siitä, millaisessa muodossa ulkomainen käännöskirjallisuus olisi tarjoiltava lukijoille. [--] käännöskirjallisuuden (poliittinen) tehtävä Saksassa oli varsin selvästi rajattu: sen tuli aina palvella ensin Saksan kansaa ja saksalaista lukijaa.

Kolmannen valtakunnan aikaan painopiste siirtyi historiallisiin romaaneihin ja sukusaagoihin. Johannes Linnakosken teokset levittivät Suomesta imagoa arkaaisen maalaisena luonnonmaana. Muita aikakauden suosittuja kirjailijoita olivat Mika Waltari, Frans Emil Sillanpää ja Maila Talvio sekä lukemattomia muita tänä päivänä unohdetumpia nimiä. (Musäus 2015, 17–18.)

Toisen maailmansodan jälkeisessä Länsi- ja Itä-Saksassa julkaistiin molemmissa väkilukuun suhteutettuna yhtä paljon suomalaista kirjallisuutta. Itä-Saksassa painopiste oli sosiaalipoliittisesti kriittisissä kirjailijoissa kuten Pentti Haanpää ja Toivo Pekkanen, lännessä taas Mika Waltarin historialliset romaanit saivat suurta suosiota osakseen. Vielä tähänkin aikaan kääntäminen tapahtui usein välikielen, kuten ruotsin, kautta. (Musäus 2015, 18.) 1800-luvun alkupuoliskolla ilmestyneen kansalliseepos Kalevalan ensimmäinen käännös suoraan suomesta saksaan, ilman välikieliä, ilmestyi Lore ja Hans Frommin kääntämänä vasta vuonna 1967. (Klein 1993, 7.)

Vuonna 1981 suomalaista kirjallisuutta ja Sillanpäää arvioitiin Hannoversche Allgemeine Zeitungissa seuraavasti:

Zu den am gründlichsten vergessenen Nobelpreisträgern zählt der Finne Frans Emil Sillanpää [...] Der Grund, warum Sillanpää so schnell wieder von der Bildfläche verschwand, liegt in der besonderen Situation der finnischen Literatur. Die Situation hat sich bis heute kaum geändert. Niemand kennt finnische Literatur, niemand liest sie. (Hannoversche Allgemeine Zeitung, Heinin mukaan 1991, 28–29.)

Tilanne on sitaatin kuvaamasta sittemmin muuttunut. Tänä päivänä suomalaisen kirjallisuuden saksaksi käännettyjen teosten tilastoissa näkyvät kaunokirjallisuuden, lyriikan ja draaman ohella elämäkerrat, kuten myös sanontakokoelmat ja erilaiset kuvateokset (Musäus 2015, 18). Thekla Musäuksen (2015, 19) tutkimana ajanjaksona 2009–2013 Saksassa ilmestyi vuosittain n. 25 suomesta käännettyä teosta. Lasten- ja nuortenkirjallisuus edusti kyseisenä ajanjaksona 27 % kaikesta käännetystä kirjallisuudesta. Myös erilaiset asiateokset kuten kuvateokset ja yhteiskunta-analyysit ovat löytäneet tiensä saksalaisen yleisön suosioon ja edustavat kaikista käännösteoksista 7 %. Sarjakuvat ja graafiset novellit kasvattivat suosiotaan ja muodostivat tutkimusajanjaksona 4 % osuuden kaikesta

käännetyistä kirjallisuudesta. Kertomuskokoelmien ja draamojen julkaisumäärät eivät olleet merkittävästi muuttuneet aiemmista julkaisumääristä. Kansanrunoutta ei ajanjaksona enää ollut saksaksi julkaistu. Kaikesta julkaistusta suomalaisesta käännöskirjallisuudesta 28 % oli rikosromaneja. Kirjallisuudesta 27 % oli aikuisten proosaa (rikosromaanit eivät ole mukana tässä luvussa). (Mt. 2015, 20–21.)

Musäuksen tutkimien ajanjakson 2009–2013 julkaistuina suomalaisia kirjailijanimiä Saksassa oli lastenkirjailija Timo Parvela. Toisena julkaistujen nimikkeiden määrässä oli dekkarikirjailija Ilkka Remes ja kolmantena Markku Ropponen, yhtä lailla rikosromaanikirjailija. Muiden kuin dekkarikirjailijoiden osalta julkaistuja teoksia on mm. Finlandia-palkituilta ja muiden suomalaisten kirjallisuuspalkintojen haltijoilta kuten Rosa Leksom, Markus Nummi, Sofi Oksanen ja Riikka Pulkkinen. (Musäus 2015, 22–23.) Pascale Casanova mainitsee, että kirjallisuuspalkinnot ovat pitkälti vastuussa kustantajien tekemistä käännöspäätöksistä (Casanova 2004, 146). Kirjallisuuspalkinnot ovat siis merkittävä vientivaltti.

Tullessaan saksaksi julkaistuksi valtaosan teosten ensijulkaisusta oli kulunut korkeintaan kaksi vuotta. Uunituoreen kirjallisuuden lisäksi nimikkeiden joukossa oli kuitenkin myös joitakin merkittävästi vanhempia teoksia, kuten Fredrika Runebergin *Fru Catharina Boije och hennes döttrar* vuodelta 1858. (Musäus 2015, 22–23.)

Suurin osa teoksista tuli markkinoille jonkin Saksan suuren kustantamon kautta, kuten Piper, dtv, Hanser ja Bastei-Lübbe, ja Musäus (2015, 23) arveleekin näiden saavan kirjoilleen enemmän yleisöä kuin pienten kirjatalojen on mahdollista. Valtaosa teoksista ilmestyi Saksassa, muutama Itävallassa tai Suomessa, mutta Sveitsissä ei yhtäkään. Kahdeksan prosenttia suomalaisista teoksista oli käännöksiä ruotsista saksaan ja yhtä saamenkielistä teosta lukuun ottamatta loput olivat käännöksiä suomesta saksaan.

Kuten jo aiemminkin työssäni on tullut esille, suomalainen kirjallisuus kiinnostaa saksalaista yleisöä myös Kärkönen (2015, 190) tutkimuksen perusteella. Suomalaisen kirjallisuuden viimeaikainen menestys yhdistetään laajemminkin osaksi pohjoismaisen kirjallisuuden kasvua saksalaisilla markkinoilla. Etenkin pohjoismaisen dekkarikirjallisuuden kysynnän myötä nimet kuten Markku Ropponen, Leena Lehtolainen ja Matti Rönkä ovat jo vakiinnuttaneet asemansa saksalaisen kirjallisuuden kentällä.

Stohner (1993, 37) kertoo, että Saksassa yli 70 % kirjojen ostajista on naisia ja oletettavasti niiden lukijoista vielä suurempi osa. Tämän vuoksi Stohner kysyykin: Onko Suomessa sellaista naisten naisille kirjoittamaa kirjallisuutta, joka on vastannut lukijoidensa odotuksiin ja onko tämä kirjallisuus käännettävissä ja tuotavissa saksalaisille markkinoille? Keiden suomalaiskirjailijoiden tuotanto tulisi kyseeseen ja mille ulkomaalaisille kustantajille sitä voisi tarjota?

Zilliacus (1993, 29) toteaa, että Saksassa suosiota nauttivat sellaiset suomalaiset naiskirjailijat, jotka kirjoittavat yhteisöllisestä kokemuksesta, joka eroaa saksalaisesta kokemuksesta ja perustuu erilaiselle sosiaaliselle työnjaolle. Zilliacus mainitsee erikseen Leena Krohnin ja Pirkko Saision kaltaiset kirjailijat, jotka toivat uuden perspektiivin naiskirjallisuuteen: todellisuuden, jossa sukupuolten välinen kamppailu ei ole ydinasemassa, vaan pikemminkin ”myyttisen tietoisuuden läpätunkema sukupuoleton olemassaolo”.

Tänä päivänä Suomi näyttäytyy vahvasti nuorten kirjailijoiden ja erityisesti naiskirjailijoiden maana ja naiskirjailijat nousevat toistuvasti julkiseen keskusteluun. Sofi Oksasen menestyksen lisäksi myös Riikka Pulkkinen, Katja Kettu ja Rosa Lixsom ovat saaneet Saksassa julkisuutta osakseen. Suomalaisten naiskirjailijoiden työstämät aiheet, toisen maailmansodan seuraukset, ovat myös saksalaiselle lukijakunnalle läheisiä asioita ja se, että aiheesta kirjoittavat nuoret naiskirjailijat, on saksalaisia kiehtova aspekti. Saksassa on jo pitkään käsitelty toisen maailmansodan vaikutuksia kansakunnan kollektiiviseen muistiin. (Körkkö 2015, 191–192.)

Jotta suomalainen kirjallisuus löytäisi tiensä saksankielisten lukijoiden käsiin, tulisi Stohnerin (1993, 38) mukaan valtiollisten instituutioiden, jotka ovat vastuussa tällaisesta välittämisestä, parantaa taloudellista ja henkilöstöllistä kapasiteettia ja keskittyä tukemaan prosessia eritoten siinä vaiheessa, kun se on saatettu käyntiin. Välystehtävissä toimiville tahoille voisi antaa tukea esimerkiksi käännöstyön teettämiselle, mikä saattaa olla jollekin pienelle kustantamolle jo hyvinkin merkittävä kannustin.

Körkkö tuo esiin Suomen ja Saksan kirjallisuuden kentissä myös selviä rakenteellisia eroja. Saksalaisten ihmetyksen aiheena on suomalainen kirjastoverkko, ja Suomesta taas puuttuu niin kutsuttujen kirjallisuustalojen, ”Literaturhäuser”, verkosto. Saksalaiset kirjallisuustalot vaikuttavat siihen, millainen kirjallisuus milloinkin on esillä ja miten yksittäisiä kirjailijoita nostetaan kansan tietoisuuteen. Kirjallisuustalot tarjoavat lukijoille ja kirjailijoille foorumin keskustelulle. (Körkkö 2015, 189–190)

Kun Suomi valittiin vuoden 2014 Frankfurtin kirjamessujen teemamaaksi, kirjamessujen johtaja Jürgen Boos (Körköm mukaan 2015, 186–187) totesi:

Mit Finnland erwarten wir eine reiche europäische Literatur, die sich in erster Linie in zwei Sprachen, Finnisch und Schwedisch ausdrückt, und die in der internationalen Verlagswelt mehr Beachtung verdient.

Oli kyse sitten vain kaunopuheisuudesta tai ei, viittaus rikkaaseen eurooppalaiseen kirjallisuuteen on muutamassa vuosikymmenessä kulkenut melkoisen harppauksen niistä saksalaislukijoiden ”kehittyneemmistä lukutottumuksista”, joiden vuoksi kirjallisuutta piti erikseen muokata saksalaislukijoiden makua paremmin vastaavaksi.

2.4. Saksankielisen kirjallisuuden suomennokset kautta aikojen

Suomessa 1600-luvulla tehtyjen ruotsinnosten lähdekielenä oli useimmiten saksa. Sen lisäksi, että saksankielisten lähdeosteiden osuus oli vahvasti ylliedustettuna, saksa oli varsin yleinen myös välikielenä muista kielistä käännettäessä. Huomionarvoista on kuitenkin myös se, ettei tämä kerro pelkästään kääntäjien kielitaidosta, vaan suureen merkitykseen nousi myös lähdeoksen saatavuus. Saksankieliset teokset levisivät Suomeen saksalaisissa yliopistoissa opiskelleiden suomalaisten sekä saksalaisten kanssa kauppaa käyneiden porvareiden kautta. (Lilius 2000, 10–11.) Casanova huomauttaakin, että saksalaisen kulttuurin vaikutus on ollut Pohjoismaissa niin voimakas vielä 1800-luvulla, että maita voi hänen mielestään kutsua Saksan esteettisiksi provinsseiksi. (Casanova 2004, 97–98.)

Muista kielistä kuin ruotsista suomeen tai suomesta ruotsiin tehtävällä käännoistyöllä on Suomessa verrattain lyhyt perinne. Kaunokirjallisuuden lisääntyessä yleistyi Manner-Euroopassa myös kaunokirjallisuuden kääntäminen, mikä tapahtui Suomessa muuta Eurooppaa myöhemmin vasta 1700-luvulla. Suomen kieli sai ruotsin kielen rinnalla tasaveroisen aseman vasta 1860-luvun kieliasetuksen myötä. (Lilius 2000, 5.) Liliuksen mukaan suomeksi lukevaa ja kirjoittavaa sivistyneistöä on maassamme ollut vasta 1880-luvulta lähtien, mutta Pääkkönen (2007, 133) mainitsee, että jo vuonna 1831 perustetun Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) tavoitteena oli julkaista suomenkielistä kirjallisuutta suomea puhuvalle kansalle.

Suomalaisen kirjallisuuden alkutaipaleen painottuessa hengelliseen kirjallisuuteen ja valistuskirjallisuuteen, sama päti myös saksankielisen kirjallisuuden varhaisimpiin suomennoksiin. Pertti Lassila mainitsee esimerkkinä vuodelta 1815 Henrik Renqvistin

suomentaman *Yxi Sangen Merkillinen Historia, Jumalan hengen suuresta Armotyöstä kolmen Judan tytärlapsukaisen tykönä. Ensin Saxasta Ruotzixi kääntty ja nyt Hänen verrattoman sydändä liikuttavaisen sisällepidoinsa tähden Suomexi tehty* (Lassila 2007, 91). Kuten teoksen nimikin antaa ymmärtää, kyseessä ei kuitenkaan ollut suora käännös saksasta, vaan välikielen, ruotsin, kautta suomennettu teos. Toinen valistuksen perinteen mukainen varhainen teos oli Jaakko Juteinin suomentama *Kummituksia, elli Luonnollisia Aavis-Juttuja, Valistuksen lisäksi, lyhykäisesti ja vapaasti Saksan kielestä Suomeksi tulkitut J. J-da* vuodelta 1819. Teoksessa kuvataan tapahtumia, joita on luultu kummituksen aikaansaannoksiksi, mutta joille onkin löytynyt luonnollinen selitys. (Lassila 2007, 91.)

SKS:n ensimmäinen julkaisu vuodelta 1834 oli samalla kaikkien aikojen ensimmäinen suomenkielinen romaani *Kultala*, jonka oli suomentanut seuran sihteeri C. N. Keckman sveitsiläisen valistuskirjailija Heinrich Zschokken teoksesta *Das Goldmacherdorf*. Romaani on kehityskertomus, jossa kyläkoulun opettaja Toivonen ryhtyy johtamaan uudistustoimia parantaakseen elinoloja sodan kurjistamassa kylässä. Kun suomen kieli 1840-luvulla tuli kouluissa oppiaineeksi, käytettiin *Kultalaa* sen soveliaan sisällön ja kieliasun vuoksi lukukirjana. (Pääkkönen 2007, 133–135)

Opettava ja kannusta trendi näkyi myös lasten- ja nuortenkirjallisuudessa: Christoph Schmidin teoksen varhaisin suomennos *Nuoruuden Syvän, taikka Kuinka Heikki Jäykkänen oppi Jumalata tuntemaan. Lapsille ja Lastenystäville. Suomentama*, julkaistiin 1836. Schmidin keskiaikaisesta legendasta tehty saksalainen muunnelma ilmestyi A. Rädyn suomentamana 1847 nimellä *Genoveva tahi kertomus yhen jumalisen rouan viattomasta kärsimisestä*. Vuonna 1888 teoksesta ilmestyi jo viides painos, ja kirjan yhteispainos oli lähes 12 000 kappaletta, minkä Lassila arvelee edustavan tuon ajan Suomessa ulkomaisen suomennetun kaunokirjallisuuden myyntiennätystä. (Lassila 2007, 91.)

Vielä 1800-luvulla kirjan matka käännettäväksi ja käännetyn kirjan päätyminen lukijoidensa käsiin oli huomattavasti nykyistä monimutkaisempaa. Usein henkilökohtaiset kontaktit ja ystävien matkat olivat merkittävässä roolissa kirjojen saamisessa Suomeen, ja kääntäjät saattoivat painattaa käännöksensä omakustanteina. Painokset olivat pieniä, eikä kauppa välttämättä käynyt kovin hyvin. Kirjallisuudesta suuri osa julkaistiin sanomalehdissä (Paloposki 2000, 26), jolloin lehtiin saatiin lisää sinne kaivattua aineistoa. Lehtien aineisto oli vähissä hitaan uutisvälityksen ja sensuurin vuoksi. Kaunokirjallisuus

tarjosi lukijoita viihdyttävää aineistoa, jota käännettiin usein ulkomaisista julkaisuista, kuten edullisista romaanivihkosista. (Leino–Kaukiainen 2007, 150.)

Suomenkielisiä lasten- ja nuortenlehtiä Suomessa alettiin julkaista 1850-luvulla. Näissä ilmestyi satuja ja kertomuksia, jotka julkaistiin jatkokertomuksina. Eräs tällainen lehti oli *Pääskynen*, jossa ilmestyi myös Grimmin satujen käännöksiä. (Leino–Kaukiainen 2007, 158.) Ensimmäinen Suomessa julkaistu kuvakirjakäännös oli Heinrich Hoffmannin teoksen *Struwwelpeter* vuonna 1849 ilmestynyt ruotsinnos ja sen suomennos *Jörö-Jukka* vuodelta 1869. Samalta vuodelta on myös Oscar Pletschin *Pienokaiset*. (Oittinen 2007, 490.)

Lassila (2007, 92) kuvaa Friedrich Schilleriä 1800-luvun ihailluimmaksi saksalaiskirjailijaksi, siinä missä Goethe on hänen mukaansa arvostetuin. Schillerin syntymäpäivän satavuotisjuhla 10.11.1859 oli ympäri Eurooppaa merkittävä tapahtuma, jota Suomessa juhlittiin Turussa, Viipurissa ja Helsingissä ylioppilaiden keskuudessa, koska Schillerissä katsottiin yhdistyvän ”humaniteetti, kulttuuriusko ja tyranniin vastustaminen”. Suomenkielisessä kulttuurissa Schiller vaikutti eniten näytelmäkirjailijana ja teatterin kansallisen merkityksen julistajana. (Mt. 93.)

Enemmistö saksankielisen kirjallisuuden suomennoksista vuosina 1872–1905 oli tehty teatterin tarpeisiin ja esityskerroissa laskettuna saksankielinen näytelmäkirjallisuus oli ulkomaisesta draamasta suosituinta. Eniten esitetty näytelmä oli Charlotte Birch-Pfeifferin *Sirkka*, ja toisena ja kolmantena olivat Schillerin *Orleansin neitsyt* ja *Maria Stuart*. (Lassila 2007, 94.) Kansallisteatterin ensimmäisellä toimikaudella 1872–1873 saksan kielestä suomennettiin eniten näytelmiä ja ne olivat myös teatterin suosituinta ohjelmistoa (Aaltonen–Jänis 2007, 264).

J. W. Goethen ihailu ei Suomessa yltänyt 1800-luvulla Schillerin tasolle, minkä Lassila (2007, 94–95) uskoo osaksi johtuvan kääntäjien puutteesta ja tehtävän vaativuudesta, mutta toisaalta myös aikalaisvaikuttaja Snellmanin varauksellisesta asenteesta Goethen, joka edusti ja korosti tämän mielestä liikaa yksilöllistä persoonallisuutta. Goethen näytelmien suomennokset eivät saavuttaneet näyttämöllä suurta suosiota (mt. 94–95). Kaarlo Bergbom arvostelikin *Kirjallisessa Kuukausilehdessä* 1869 Goethen näytelmän suomennoksen olevan puhdasta ja sivistynyttä kieltä, mutta kankeaa tavalla, joka ei lukiessa ”pistä näkyviin, mutta teatterin [sic] permannolla kenties lienee haitaksi” (Aaltonen–Jänis 2007, 264). Goethen *Faustin* I osa ilmestyi vuonna 1884 Kaarlo Forsmanin

suomentamana ja uudelleen Valter Juvan suomentamana 1916. Koko Faustin suomennos ilmestyi vuosina 1934–1936 Otto Mannisen tekemänä. (Lassila 2007, 94–95.)

Muita nimikemäärien perusteella suosittuja 1800-luvun saksankielisiä kirjailijoita olivat Bertold Auerbach, Fritz Reuter ja Nobel-palkittu Paul Heyse (Lassila 2007, 95–97). Silmiinpistävin piirre 1800-luvun suomennetussa saksalaiskirjallisuudessa on Lassilan (mt. 96) mielestä se, että saksalainen romantiikka, joka seurasi klassismia ja vaikutti koko eurooppalaisessa kulttuurissa, puuttuu tuon ajan suomennoskirjallisuudesta kokonaan. Sen sijaan esimerkiksi romantiikan kriitikko Heinrich Heinen tuotantoa ilmestyi 1800- ja 1900-luvun vaihteen Suomessa runsaammin.

Kenties laajimmin Lassilan (2007, 98) mukaan vuosisadan vaihteen kirjallisuuteen vaikuttanut filosofi Friedrich Nietzsche sai Suomessa äänensä kuuluville Aarni Koudan käännöksissä *Näin puhui Zarathustra* (1907), *Antikristus. Arvostelukoe kristinuskosta* (1908) sekä *Dionysos* (1909). Samoihin aikoihin ilmestyi kansainvälisesti menestyksekkäimpiin 1900-luvun kirjailijoihin lukeutuvan Hermann Hessen ensimmäinen romaani *Peter Camenzind* Eino Railon suomennoksena sekä *Gertrud* Kaarlo Niemisen suomennoksena *Taiteilijan tarina*. Saksassa 1900-luvun merkittävimpana saksalaiskirjailijana pidetyn Thomas Mannin *Buddenbrooks* julkaistiin Siiri Siebergin suomennoksena *Buddenbrookit* vuonna 1925 ja *Kuolema Venetsiassa* Toini Kivimäen suomennoksena vuonna 1928. (Mt., 98.)

Vuosisadan vaihteen kevyempää lukemistoa sen sijaan edusti saksalainen Hedvig Courths-Mahler, jonka tuotanto käsitti kaikkiaan n. 200 romaania, joista kirjailijan kuolinvuoteen 1950 mennessä oli ilmestynyt yhteensä 30 miljoonaa erikielistä nidettä. Eija Eskola kuvaa Courths-Mahlerin teoksia tyypillisiksi naistenromaaneiksi, joissa toistuvat peruselementit, kuten vastoinkäymisten kautta voittoon ja onneen kulkeminen, hyvän ja pahan selkeä vastakkainasettelu sekä rakkauden, onnen, vihan ja surun tematiikka. Ensimmäinen Courths-Mahlerin teoksen suomennos julkaistiin 1918 Felix Borgin suomentamana nimellä *Minkä Jumala on yhdistänyt...*, seuraavana vuonna kirjailijalta ilmestyi neljä suomennosta ja vuosina 1922–1925 tahti oli kiivaimmillaan 7–10 käännöstä vuodessa. Otava julkaisi noin puolet Courths-Mahlerin suomennoksista, loput julkaisivat Otto Andersin, Minerva ja Satakunnan kirjateollisuus. (Eskola 2007, 369.)

Lassilan mukaan klassikoista tärkeimmän, Goethen, kirjallisuudesta julkaistiin vuosien 1923–1932 välillä *Valitut teokset I–VII* ja *Valitut teokset I–VIII*, joissa ilmestyivät mm.

Volter Kilven suomentama *Nuoren Wertherin kärsimykset* sekä Eino Leinon suomentama *Iphigeneia Tauriissa*. 1900-luvulla Goethen katsottiin jo kuuluvan eurooppalaiseen kulttuuriperintöön, jonka saattamista suomen kielelle verrattiin Shakespearen kääntämiseen. Ensimmäiseen maailmansotaan sijoittuva Erich Maria Remarquen *Länsirintamalta ei mitään uutta* oli sotaromaaniklassikoksi noussut kansainvälinen menestys, jonka Armas Härmäläisen tekemä suomennos nousi Suomessakin bestselleriksi (Lassila 2007, 98–100). Sotien välisenä aikana julkaistiin myös bolševikkiarmeijan hyökkäyksestä Eurooppaan kertonut Hans Goebshin teos, jonka Werner Anttilan tekemä suomennos *Euroopan tuho vuonna 1934* julkaistiin Suomessa vuonna 1932 (Sisättö 2007, 504).

Lassila (2007, 99) toteaa, että uudistavaa tai avantgardistista kertomakirjallisuutta, kuten Kafkan, Musilin ja Brochin tuotantoa, on suomennettu vain vähän, koska sen kaupalliseen menestykseen ei ole uskottu. Samoin vasemmistohenkisen ja yhteiskuntakriittisen kirjallisuuden edustajat Brecht, Döblin ja Feuchtwanger ovat päässeet harvemmin suomennettaviksi. Sen sijaan helpommin lähestyttävä yhteiskuntakriittinen kirjallisuus, kuten Hans Falladan teokset vetosivat maailmansotien välisenä aikakautena. (Mt., 99–100.)

Toisen maailmansodan jälkeen ilmestyi ensimmäinen Franz Kafka -suomennos, Aukusti Simojoen kääntämä *Oikeusjuttu* (1946). Sodan jälkeen tuotteliaimpiin saksalaisen kirjallisuuden suomentajiin kuuluva Aarno Peromies suomensi Kafkalta mm. teokset *Linna* (1964), *Erään koiran tutkimuksia* (1967) ja *Oikeusjuttu* (1975). Toisen maailmansodan jälkeen myös Thomas Mann nousi Suomessa arvostukseen kansallissosialisteja kritisoineena kirjailijana, joka ei ollut vasemmistolainen. Hermann Hessen kulttiromaanin asemaan noussut ja Eeva-Liisa Mantereen suomentama *Arosusi* (1952) puolestaan on teos, josta on otettu lukuisia uusia painoksia aina uudelle aikuistuvalla sukupolvelle. (Lassila 2007, 100–101.)

Syksyllä 1954 syntyi Tammen Keltainen kirjasto, jonka esikuvina voidaan pitää Saksassa ja Ruotsissa ollutta keltaisella värillä profiloitunutta käännöskirjasarjaa. J. P. Pulkkinen mainitsee Goethen todenneen väriopissaan keltaisen olevan ”iloinen, hilpeä ja kevyesti kiihottava väri”, joka herättää huomiota. Vielä sotaa edeltäneessä mielipideilmastossa Kafkan ja Brechtin kaltaisten ulkomaisten kirjailijoiden tuotoksia pidettiin kevyenä rihkamana, jollaista ei Suomen kirjallisuuteen kaivattu. Sodan jälkeen asenneilmapiiri kuitenkin muuttui, ja 1950-luvulla Keltainen kirjasto sai kilpailijoikseen Otavan sarjat Delfiini, Seitsentähdet, Moderneja kirjailijoita ja Otavan kirjasto sekä Kirjayhtymän

Arena, Weilin+Göös:n kirjasto ja vielä WSOY:n julkaisema Aikamme kertojat. Saksankielinen kirjallisuus on ollut Keltaisessa kirjastossa suhteellisen hyvin edustettuna. (Pulkkinen 2007, 314–316.)

Ensimmäinen Bertold Brechtin kirjana ilmestynyt suomennos *Kerjäläisromaani* ilmestyi Aarno Peromiehen suomennoksena 1959. Tunnettu *Kolmen pennin ooppera* julkaistiin 1970-luvulla Max Randin ja Turo Unhon suomennoksena, *Setzuanin hyvä ihminen* (1972) ja *Äiti peloton ja hänen lapsensa* (1975) Elvi Sinervon suomennoksina sekä Ritva Arvelon suomentama *Galilein elämä* (1982). Lassila näkee Brechtin kirjallisuus- ja teatterikäsityksillä olleen muita kirjailijoita suurempi vaikutus 1960-luvun kulttuuri- ja vasemmistoradikalismiin. (Lassila 2007, 102.)

Liisa Tiittula (2013, 144) kertoo julkaistujen nimikkeiden perusteella Hermann Hessen olevan Suomessa suosituin saksalaiskirjailija: vuosien 1911–2010 välillä kirjailijalta on suomennettu 23 teosta. Muita saksankielisiä kirjailijoita, joiden teoksista on ilmestynyt useampia uudelleenkäännöksiä, ovat Goethe, Grass, Kafka, Lessing, Mann, Nietzsche, Reuter, Schiller ja Storm.

Uudemmissa suomennetuista kirjailijanimistä Lassila (2007, 103) mainitsee mm. seuraavat: Siegfried Lenz, Peter Handke, Christa Wolf, Martin Walser, Christoph Hein, Herta Müller, Botho Strauss ja Patrick Süskind. Lassilan mukaan 1980–2000-luvulla on uudesta kirjallisuudesta tehty vähäisesti suomennoksia, ja hän pitää käännetyn kirjallisuuden valikoimaa sattumanvaraisena. Syyksi tälle Lassila arvelee sitä, ettei kustantajilla liene ollut tarpeellista kielialueen tuntemusta, pitkäjänteisyyttä eikä perehtyneisyyttä Saksassa käytävään kirjalliseen keskusteluun.

2.5. Suomalaisen kirjallisuusviennin nykytila

Suomesta käännetään kirjallisuutta vuosittain hieman vaihtelevia määriä eri kielille. Vuosina 2014–2019 käännettiin Suomesta saksan kielelle ylivoimaisesti eniten kirjallisuutta, mikä selittyy pitkälti Suomen kunniamaavierailulla Frankfurtin kirjamessuilla 2014 (FILI 2020a, sähköinen julkaisu). Huima nousu käänösluvuissa kyseisen vuoden kohdalla osoittaa kirjamessujen kaltaisilla vientiponnisteluilla olevan todella huomattava merkitys kirjallisuuden käänösoikeuksien menestyksekkäälle myynnille. Nousu käänösluvuissa toimiikin mielestäni erinomaisena kannustimena vastaavien vientiponnistelu- ja suunnittelulle jatkossakin.

Taulukko 1 kokoaa yhteen tietoa FILIn ylläpitämästä tilastosta. Käännetyimpien kohdekielten tilaston vuosittaiseen kymmenen kärkeen pääsi vähäisimmillään 11 käännetyllä nimikkeellä, kuten vuonna 2019 Tanskan kohdalla. Suurimman lukeman taulukkoon tuotti Saksa 110 käännetyllä nimikkeellä, juuri Frankfurtin kirjamessujen kunniavierasvuonna 2014. Kaikkiaan saksaksi julkaistiin tämän luvun 2014–2019 ajanjaksona 258 teosta. Saksa ei kuitenkaan Suomen kirjamessumenestyksen jälkeen ole pitänyt ensimmäistä sijaa yhtenäkkään vuonna, vaan suurimpina kirjallisuusviennin kohdekielinä on ollut kahdesti englanti, kahdesti viro ja vuonna 2019 venäjä. Vuosina 2017–2019 saksa on kuitenkin sijoittunut toiseksi. Saksan jälkeen käännetyimpänä kielenä on viro kaikkiaan 186 teoksella. Englanti seuraa viron perässä yhteensä 156 nimikkeellä ja näiden jäljessä lähes tasalukemin ranska 136 ja venäjä 135 teoksella. Yli sadan käännetyn nimikkeen lukemaan pääsee myös tanska 115 suomalaisteoksellaan. Alle sadan nimikkeen ovat jääneet järjestyksessä suurimmasta pienimpään tšekki, unkari, kiina, ruotsi, espanja, latvia ja italia sekä bulgaria ja puola. (FILI 2020a, sähköinen julkaisu.)

On huomioitava, että tässä taulukossa ovat mukana ainoastaan kunakin vuonna kärkikymmenikköön päässeet kielet eli tässä lueteltujen kielten järjestys käännettyjen teosten listalla saattaa jonkin verran muuttua, mikäli näiltä kieliltä otettaisiin lukuun myös nimikemäärät niiltä vuosilta, jolloin kielet eivät ole päässeet kärkikymmenikköön. Tätä tutkimusta varten se ei kuitenkaan nähdäkseni ole tarpeen, vaan taulukko antaa jo riittävän yleiskuvan siitä, mille kielille kirjallisuutta Suomesta on eniten viime vuosina käännetty.

TAULUKKO 1. Mille kielille Suomen kirjallisuutta on käännetty eniten 2014–2019? (Lähde: FILI 2020a, sähköinen julkaisu.)

2014	2015	2016	2017	2018	2019
Saksa 110	Englanti 36	Englanti 28	Viro 45	Viro 35	Venäjä 33
Viro 26	Viro 28	Tanska 28	Saksa 39	Saksa 31	Saksa 26
Englanti 24	Ranska 27	Viro 28	Venäjä 28	Venäjä 25	Viro 24
Kiina 20	Saksa 26	Ranska 27	Englanti 27	Ranska 23	Englanti 23
Tanska 20	Tanska 24	Saksa 26	Ranska 20	Tšekki 20	Ranska 22
Unkari 18	Venäjä 18	Tšekki 18	Unkari 20	Englanti 18	Tšekki 19
Venäjä 18	Ruotsi 17	Kiina 17	Kiina 18	Italia 15	Espanja 15
Ranska 17	Espanja 16	Unkari 17	Ruotsi 17	Ruotsi 15	Latvia 14
Espanja 16	Tšekki 16	Bulgaria 13	Tanska 17	Tanska 15	Unkari 12
Italia, Tšekki 15	Unkari 15	Venäjä 13	Latvia 16	Puola 13	Tanska 11

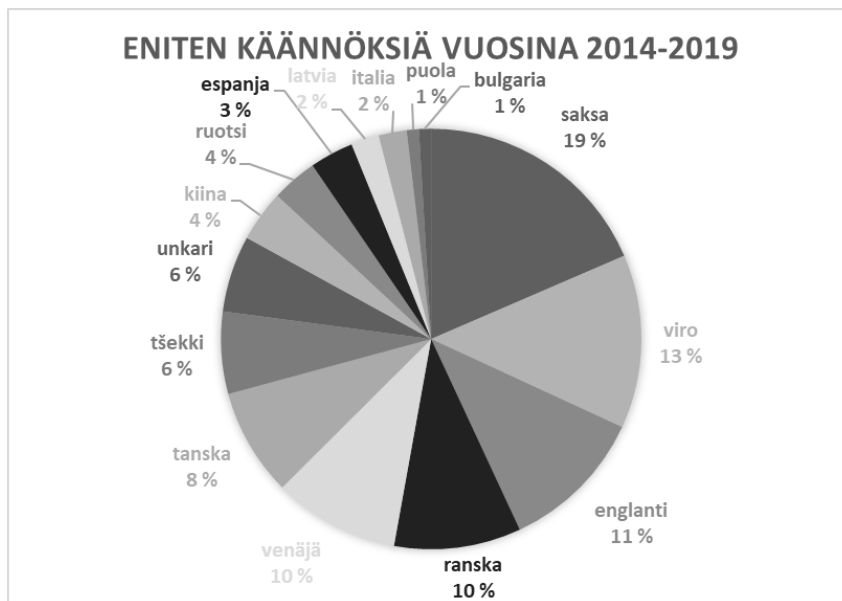
Taulukossa 2 käänöskielet on esitetty kokonaismäärän mukaisessa suuruusjärjestyksessä suurimmasta pienimpään. Jälleen mukana ovat siis vain FILIn edellisen taulukon mukaiset kärkikymmenikköön vuosittain päässeet kohdekielet.

TAULUKKO 2. Käännöskielet kokonaismäärän mukaisessa järjestyksessä 2014–2019.

kieli\vuosi	2014	2015	2016	2017	2018	2019	YHTEENSÄ	% OSUUS	KA./VUOSI
saksa	110	26	26	39	31	26	258	18,5	43
viro	26	28	28	45	35	24	186	13,4	31
englanti	24	36	28	27	18	23	156	11,2	26
ranska	17	27	27	20	23	22	136	9,8	22,7
venäjä	18	18	13	28	25	33	135	9,7	22,5
tanska	20	24	28	17	15	11	115	8,3	19,2
tšekki	15	16	18	0	20	19	88	6,3	14,7
unkari	18	15	17	20	0	12	82	5,9	13,7
kiina	20	0	17	18	0	0	55	3,9	9,2
ruotsi	0	17	0	17	15	0	49	3,5	8,2
espanja	16	16	0	0	0	15	47	3,4	7,8
latvia	0	0	0	16	0	14	30	2,2	5,0
italia	15	0	0	0	15	0	30	2,2	5,0
puola	0	0	0	0	13	0	13	0,9	2,2
bulgaria	0	0	13	0	0	0	13	0,9	2,2

Prosentuaalisesta kokonaismäärästä tämä tarkoittaa saksan kielelle 18,5 %, virolle 13,4 % ja englannille 11,2 % osuutta. Vuositasolla saksan kielelle on käännetty suomesta keskimäärin 43 nimikettä, viroksi 31, englanniksi 26, ja ranska ja venäjä seuraavat noin 22 nimikkeensä kanssa englannin perässä.

Kuvio 1 havainnollistaa konkreettisemmin käännettyimpien kohdekielten valta-asemaa muihin verrattuna. Mikäli taulukon aineistossa olisivat mukana kaikki käännetyt kielet eivätkä ainoastaan kunakin vuonna kärkikymmeneen päässeiden kielten perusteella johdettu otanta maista, kohdekielten määrä kasvaisi varmasti huomattavasti, ja tämän taulukon mukaisten pienempien kohdekielten sijoitusta olisikin luultavasti jakamassa useampikin muu kieli. Liitän työhöni (LIITE 1) vielä taulukon Suomen kirjallisuusviennistä 2015–2019 Tilastokeskuksen mukaan. Kyseisessä taulukossa ovat mukana myös kielet, joille on käännetty vain yksittäisiä teoksia. Tilastokeskus mainitsee lähteekseen Kirjallisuuden vientikeskus FILIn, mutta jostakin syystä luvut poikkeavat kuitenkin hieman FILIn verkkosivuilla esitetyistä. Koska en tunne Tilastokeskuksen rajausperiaatteita, en tässä työssäni tukeudu Tilastokeskuksen lukuihin.

KUVIO 1. Eri kielten osuudet käännskirjoista prosentuaalisesti vuosina 2014–2019.

On myös huomioitava, että mikäli poikkeuksellisen kirjamessuesiintymisvuoden vaikutus jätetään huomioimatta ja perehdytään ainoastaan tämän tutkimuksen vuosiin 2015–2019, saksan johtoasema ei olekaan enää aivan yhtä kiistaton, vaan itseasiassa viro nousee tällöin suomen kielestä käännettyimpien nimikkeiden kärkeen, kuten alla oleva taulukko 3 osoittaa. Tällöin tilanne kärkekamppailussa jää vuosittaisia keskiarvoja laskettaessa keskimäärin kolmen niteen erotuksesta kiinni seuraavasti: viron 32, saksan 29,6, englannin 26,4, ranskan 23,8, venäjän 23,4 ja tanskan 19 vuosittaista nimikettä.

TAULUKKO 3. Kohdekielet kokonaismäärän mukaisessa järjestyksessä 2015–2019.

kieli\vuosi	2015	2016	2017	2018	2019	YHTEENSÄ	% OSUUS	KA./VUOSI
viro	28	28	45	35	24	160	14,6	32
saksa	26	26	39	31	26	148	13,5	29,6
englanti	36	28	27	18	23	132	12,1	26,4
ranska	27	27	20	23	22	119	10,9	23,8
venäjä	18	13	28	25	33	117	10,7	23,4
tanska	24	28	17	15	11	95	8,7	19
tšekki	16	18	0	20	19	73	6,7	14,6
unkari	15	17	20	0	12	64	5,9	12,8
ruotsi	17	0	17	15	0	49	4,5	9,8
kiina	0	17	18	0	0	35	3,2	7
espanja	16	0	0	0	15	31	2,8	6,2
latvia	0	0	16	0	14	30	2,7	6
italia	0	0	0	15	0	15	1,4	3
puola	0	0	0	13	0	13	1,2	2,6
bulgaria	0	13	0	0	0	13	1,2	2,6

Körkö (2017) väitöskirjassa on mukana taulukko, johon on koottu Frankfurtin kirjamesuja edeltäneiden kymmenen vuoden ajalta muihin kieliin käännetyt teokset. Kyseisestä taulukosta paljastuu, että saksan kärkiasema on aiemmin ollut vuoden 2010 poikkeusta lukuun ottamatta 2000-luvulla horjumaton, ja viron nousu eniten käännettyjen kohdekielten listalle on uusi ilmiö. Suomalaisen kirjallisuusviennin kannalta näen positiivisena sen, ettei saksaksi käännettyjen nimikkeiden määrissä kuitenkaan ole nähtävissä laskua, vaan viron nousu käännettäviin kohdekielten kärkeen johtuu täysin nimikemäärien kasvusta kyseisen kielisuunnan osalta.

TAULUKKO 4. Suomalaisen kirjallisuuden käännökset kohdekielittäin vuosina 2005–2013. (Lähde: Körkkö 2017, 102.)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Yhteensä	183	166	174	172	188	149	159	198	228
saksa	33	29	28	29	22	12	20	28	33
englanti	28	27	25	8	17	13	15	18	21
ruotsi	22	8	12	9	16	18	14	8	13
venäjä	7	7	16	20	10	13	9	7	7
viro	18	18	17	17	13	10	11	15	24
ranska	10	18	10	15	11	9	13	18	14
unkari	3	6	13	9	14	10	4	15	18
italia	5	12	4	3	7	5	6	8	9
tsekki	3	7	6	3	7	3	6	5	7
hollanti	8	3	5	5	5	2	4	4	10
espanja	4	6	3	4	12	8	10	7	6
latvia	5	5	4	2	1	3	3	6	9
norja	4	5	3	2	5	8	5	8	11
tanska	6	2	2	5	3	10	4	11	17
puola	7	3	7	14	4	9	14	7	11
bulgaria	1	0	3	6	4	0	0	3	1
heprea	2	2	1	0	2	1	3	1	–
liettua	7	7	4	7	4	6	5	4	8
japani	2	1	6	11	11	6	3	6	3
kiina	2	0	3	2	17	3	7	18	4
ukraina	6	0	2	1	3	0	3	1	2

3. Aineisto ja metodi

3.1. Aineiston kuvaus

Tämän vuosien 2015–2019 suomalais-saksalaista kirjallisuusvaihtoa käsittelevän työn pääaineisto koostuu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) vuonna 1977 perustaman Kirjallisuuden vientikeskus FILIn tietokannan tarjoamista tiedoista. FILI kokoaa ja ylläpitää tietokantoja ja tilastoja suomalaisen kirjallisuuden käännöksistä muille kielille. FILI toimii osana kirjallisuusviennin kenttää edistämällä ammattilaiskontakteja. Omien sanojensa mukaan se tuo yhteen Suomen kirjallisuuden kääntäjät. FILI saa 80 % rahoitukseltaan julkisista varoista. Käännöstietokannan ja käännösoikeuksista tietojen keräämisen lisäksi FILIn toimenkuviin kuuluu jakaa käännöstukia, matka-apurahoja sekä promootiotukia, järjestää vierailuja ulkomaisille kustantajille Suomeen ja osallistua ulkomaisille kirja-alan messuille. (FILI 2020b, sähköinen julkaisu.) FILIn tietokanta sisältää teoksista seuraavat tiedot: kirjan tekijä, alkuteoksen nimi ja julkaisuvuosi, kohdekieli, kääntäjän nimi, kustantaja, käännöksen julkaisuvuosi, käännösoikeuksien myyjä, käännösoikeuksien myyntiajankohta, painos sekä tieto siitä, onko käännökselle myönnetty FILIn tukea.

Vertailun vuoksi otan työhöni mukaan myös samalla ajanjaksolla saksasta suomeen käännetyt teokset ja tarkastelen osittain samoja tutkimuskysymyksiä myös tässä käännössuunnassa. Tähän tarkoitukseen käytin Kansalliskirjaston Finna.fi-tietokantaa sekä Goethe-instituutin verkkopalvelua, johon on koottu tietoa saksan kielestä suomennetusta käännöskirjallisuudesta. Finna.fi-tietokantahaun rajallisten rajausmahdollisuuksien vuoksi otin tästä käännössuunnasta ainoastaan suomen kieleen käännetyt teokset eli mahdolliset suomenruotsalaiset ja saamenkieliset käännökset oli jätettävä tutkimuksen ulkopuolelle. Finna.fi-tietokannasta löytyy alkuperäisteoksen tekijän nimi tai nimet, alkuteoksen nimi, suomennoksen nimi, julkaisuvuosi, kääntäjän nimi sekä käännöksen kustantaja. Joidenkin teosten kohdalta löytyy myös alkuperäisteoksen julkaisuvuosi sekä lajityyppi. Goethe-instituutin hakupalvelusta löytyy tiedot teoksen tekijästä, alkuteoksen nimi, suomennoksen nimi, julkaisuvuosi, alkuteoksen julkaisuvuosi, kääntäjän nimi, kustantaja, teoksen lajityyppi sekä joidenkin teosten kohdalla maininta siitä, mikäli teos on saanut Goethe-instituutin myöntämää käännöstukea.

Suomesta saksaan ja saksasta suomeen käännettyistä teoksista olen koonnut taulukot, joihin olen sisällyttänyt kaikki edellä mainitut tiedot helposti käsiteltävään ja

uudelleenjärjesteltävään muotoon, josta niitä on helppo laskea eri lajittelukriteerein. FI-LIn tietokannasta aineisto oli tuotavissa suoraan taulukkomuotoon, mikä helpotti työtä merkittävästi. Finna.fi ja Goethe-instituutin tietokannoista samanlaista aineistotuontia ei valitettavasti ollut tarjolla, vaan näistä tiedot oli poimittava listalta teos kerrallaan.

Hakemalla saksalaisen kirjallisuuden suomennoksia Finna.fi-tietokannasta käyttämällä rajauksena julkaisuvuotta, kieltä, alkuteoksen kieltä ja aineistotyyppiä (kirja), haku palautti myös sellaisia teoksia, jotka eivät tämän kääntämistä koskevan tutkimuksen piiriin kuuluneet. Koska tutkin kirjallisuusvaihtoa kääntämisen näkökulmasta, jätin näin ollen aineiston ulkopuolelle:

- a. teokset, joilla ei ollut (yhtä) saksan kielistä alkuteosta,
- b. uusintapainokset,
- c. teokset, joiden kääntäjää ei ollut mainittu, mikäli ei ollut varmuutta, etteivät nämä olleet alkuperäiskäännöksen uusintapainoksia,
- d. teokset, jotka esiintyivät tietokannassa kahdesti tai useammin,
- e. aiemmin julkaisemattomista käsikirjoituksista tehdyt suomennokset,
- f. teokset, joista puuttui kirjailijan nimi,
- g. välikielen kautta tehdyt suomennokset,
- h. saksan kielen oppikirjat, koska niitä tuotetaan eri tavoin ja kääntämisen rooli voi olla epäselvä,
- i. uusintapainokset, jotka on julkaistu ”pienin tarkastuksin”,
- j. teokset, joita ei alun perin ole julkaistu saksaksi, ja joissa on saksan lisäksi useampi muukin lähdekieli sekä
- k. e-kirjat, koska aineistossa ei käännössuunnassa FI-DE näitä ollut saatavilla, ja koska e-kirjat useimmiten ovat ilmestyneet myös painettuina.

Käännössuunnassa suomi–saksa aineistoa kertyi kaikkiaan 144 teosta. Taulukko 5 kokoa yhteensä tietoa suomalaisen kirjallisuuden saksannoksista eri lähteiden mukaan 2015–2019. Ensimmäinen rivi ”FILI taulukko” viittaa FILIn (2020a) ilmoittamiin käännösmääriin. ”FILI tietokantarajaus 3.4.2021” taas viittaa kyseisenä päivänä tekemääni tietokantahaakuun ja kyseisen haun palauttamien nimikkeiden määriin. ”Tilastokeskus” rivi ilmoittaa Tilastokeskuksen 2020 julkaiseman käännöstilaston luvut – Tilastokeskus ilmoittaa lähteeseen FILIn. Toiseksi alimpana on tämän tutkimuksen aineisto, jonka olen koostanut FILIn käännöstietokannan pohjalta, ja josta olen jättänyt pois edellä lueteltuja

ominaisuuksia sisältävät tietueet. Alimmalla rivillä esitän vielä näiden eri lähteiden perusteella lasketut vuosittaiset keskiarvot.

TAULUKKO 5. Suomalaisen kirjallisuuden saksannokset eri lähteiden mukaan 2015–2019.

	2015	2016	2017	2018	2019	YHTEENSÄ
FILI taulukko	26	26	39	31	26	148
FILI tietokantarajaus 3.4.2021	26	26	42	31	29	154
Tilastokeskus	23	22	29	31	27	132
Oma aineisto	26	26	37	28	27	144
KESKIARVO	25,3	25,0	36,8	30,3	27,3	

Edellä mainituilla rajauksilla aineistoa kertyi saksa–suomi-käännössuunnassa kaikkiaan 392 teosta. Taulukossa 6 näkyy yllä mainituilla hakuehdoilla Kansalliskirjaston Finna.fi-tietokantahaun palauttamat määrät, Tilastokeskuksen (Tilastokeskus 2019, sähköinen julkaisu) ilmoittamat määrät, joiden lähteeksi Tilastokeskus mainitsee Kansalliskirjaston sekä oman aineistoni kirjallisuusmäärät, joista olen rajannut pois yllä mainituilla kriteereillä esiintyneet teokset. Alimmalla rivillä esitän vielä näiden eri lähteiden perusteella lasketut vuosikohtaiset keskiarvot.

TAULUKKO 6. Saksalaisen kirjallisuuden suomennokset eri lähteiden mukaan 2015–2019.

	2015	2016	2017	2018	2019	YHTEENSÄ
Kansalliskirjaston Finna.fi	107	140	117	111	107	582
Tilastokeskus	85	113	94	91	-	383
Oma aineisto	72	95	74	77	74	392
KESKIARVO	88,0	116,0	95,0	93,0	90,5	

Taulukossa näkyvät suuret erot oman aineistoni ja Kansalliskirjaston tietojen välillä selittyvät tekemistäni edellä mainituista rajauksista, joilla olen poistanut omasta aineistostani ne teokset, jotka eivät sovellu tämän käännöksiä käsittelevän tutkimuksen otantaan.

3.2. Metodien kuvaus

Empiirisessä tutkimuksessani käytän tutkimusmenetelmänä käännösarkeologista kartoitusta (Pym 1998), jonka kuvaan seuraavassa luvussa 3.3. Analysoin tuloksia aineistosta laatimieni taulukoiden avulla kvantitatiivisin menetelmin.

Koostin aineistoni taulukoihin kokoamalla niihin tutkimusajankohtana julkaistuista teoksista seuraavat tiedot: alkuperäisteoksen nimi, tekijä, käännöksen nimi, kääntäjä, käännöksen kustantaja, alkuperäinen julkaisuvuosi, käännöksen julkaisuvuosi, mahdolliset käännöstuet, käännösoikeuksien myyntivuosi sekä myyjä (silloin kun nämä esiintyvät FI-LIn tietokannassa) sekä YKL:n eli Yleisten kirjastojen luokitusjärjestelmän mukaisen luokituksen sekä teokselle määritellyn genren. Taulukkoon saksankielisten teosten suomennoksista, jotka kokosin Kansalliskirjaston Finna.fi-tietokannasta sekä Goethe-instituutin tietokannasta, kokosin kaikki edellä luetellut, paitsi alkuperäisen julkaisuvuoden sekä tiedot käännösoikeuksien myynnistä, joita ei näistä tietokannoista ollut saatavilla.

Koska Finna.fi-tietokannasta ei löytynyt kaikkien teosten genrejä tai tarkkaa YKL-luokitusta, käytin apuna Vaski-tietokantaa, joka tarjosi tiedot suurimpaan osaan teoksista. Joidenkin teosten tiedot löytyivät ainoastaan Finna.fi-tietokannasta, kun taas joidenkin teosten YKL-luokitusta tai genreä ei ollut saatavissa kummastakaan. Nämä olivat onneksi tutkimuksessani marginaalisena vähemmistönä. Nämäkin teokset jätin kuitenkin aineistooni, ja ne jäävät analyysin ulkopuolelle ainoastaan genrejä kartoittavassa luvussa.

3.3. Käännösarkeologia analyysin apuna

Anthony Pym (1998, 5) jakaa kääntämisen historian kolmeen alakategoriaan: kääntämisen arkeologia, kritiikki ja ”selittäminen”. **Käännösarkeologia** pyrkii vastaamaan kysymyksiin **mitä, miten, missä, milloin, kenelle ja millä vaikutuksella** on käännetty. Pymmin mukaan käännösarkeologinen tutkimus voi olla erilaisten luetteloiden laatimista sekä kääntäjien bibliografista tutkimusta. Arkeologia -termin käyttöä Pym perustelee siten, että kyseessä on mielenkiintoinen ja työläs tutkimusala, joka usein vaatii monimutkaista salapoliisityötä ja palvelee muita kääntämisen historian osa-alueita.

Omassa tutkimuksessani vastaan Pymmin kysymykseen *mitä* on käännetty selvittämällä, mitä kirjallisuutta tutkimusajanjaksona on käännetty suomesta saksaan ja päinvastoin. Tämän selvitän tutkimalla edellä esiteltyjen tietokantojen tuottamia teoslistoja sekä teosten YKL-luokituksia ja perehtymällä teosten genreihin. Kysymykseen *miten* on käännetty vastaan selvittämällä, ketkä ovat vaikuttaneet käännöksen syntyyn eli selvitän teosten kustantajat ja kääntäjät sekä mahdolliset agentit, niiltä osin kuin niistä on mahdollista saada tietoa. Lähtökohtaisesti tässä tutkimuksessa käännettävien teosten lähdemaa ja kohdemaata vastaavat kysymykseen *missä* on käännetty.

Kysymykseen *milloin* on käännetty vastaan lajittelemalla tutkimusajanjakson käännöskirjallisuuden julkaisuvuoden mukaan sekä tarkastelemalla myytyjen käännösoikeuksien myyntiajankohtia ja käännösten julkaisuajankohtia. Kysymykseen *kenelle* on käännetty pyrin vastaamaan käännösteoksen kohdekielen ja YKL-luokituksen sekä genren avulla. *Millä vaikutuksella* jää Pymmin käänösarkeologian kysymyksistä ainoaksi, johon en tässä tutkimuksessa vastaa, koska käännöksen vastaanotto on tutkimusalana niin laaja, että se edellyttäisi kokonaan omaa tutkimusta.

4. Analyysi: suomalais-saksalaista kirjallisuusvaihtoa 2015–2019

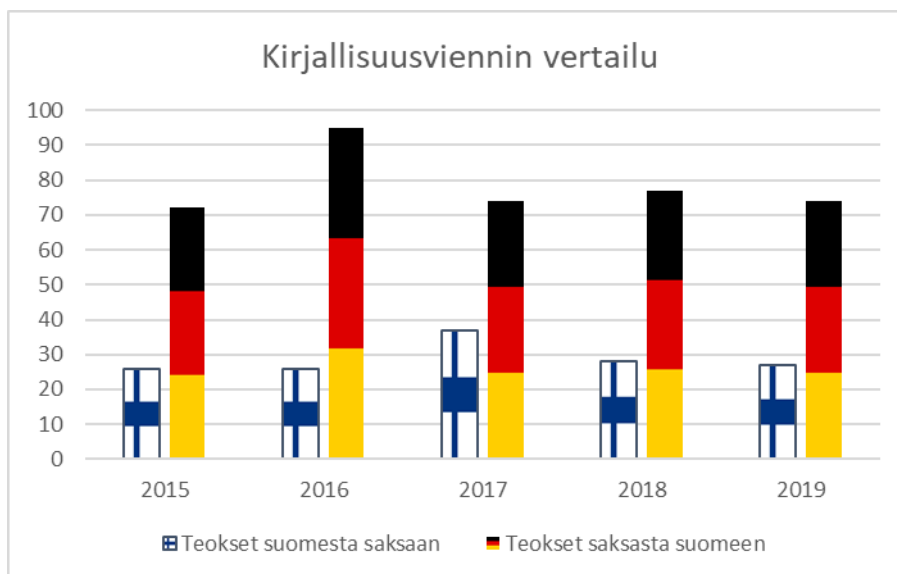
Tämä analyysilukuni ensimmäinen luku vastaa Anthony Pymin käänösarkeologisen menetelmäryppään kysymyksiin *missä* ja *milloin* on käännetty? Tutkimusajanjaksonani vuosina 2015–2019 suomenkielistä kirjallisuutta julkaistiin saksaksi kaikkiaan 144 teosta. Saksalaisten teosten suomenkielisiä käännöksiä julkaistiin samaan aikaan 392 kpl. Suomen kirjallisuusvienti saksan kielelle edustaa siis runsasta kolmannesta saksasta suomeen käännettyjen teosten kokonaismäärästä. Kuten aiemmin aineisto- ja metodiluvussa on kerrottu, suomalaisteosten julkaisutiedot on laskettu FILIn tietokannan pohjalta ja saksalaisteosten Goethe-instituutin ja Suomen Kansalliskirjaston Finna-tietokannan hakutulosista koostamani taulukon pohjalta. Saksalaisteosten suomenkielisiin käännöksiin en ottanut mukaan teoksia, joista kävi Finna.fi-tietokannan mukaan ilmi, että ne olivat uusintapainoksia, ellei ollut selvästi esitetty, että kyseessä oli uudelleenkäännös. En ottanut laskelmiin myöskään mukaan suomeksi toimitettuja teoksia tai kokoelmateoksia, joille ei ollut mainittavissa yhtä ainoaa alkuperäisteosta tai tekijää.

Kuten alla olevasta taulukosta ilmenee, kirjallisuusvaihdon kokonaismäärä on vuosina 2015–2019 ollut melko tasaista ja kirjallisuusvaihdon vuosittainen kokonaismäärä pyörii keskimäärin 107 käännetyn nimekkeen tienoilla. Suomesta on viety saksankielisille markkinoille vuosittain noin 27 teosta, mutta poikkeuksen muodostaa vuosi 2017, jolloin saksannettujen teosten kokonaismäärä on noussut 37:ään. Vastaavasti saksan kielestä on suomennettu vuosittain noin 74 teosta, josta poikkeuksen muodostaa vuosi 2016, jolloin saksankieliseltä alueelta on tuotu kirjallisuutta 95 nimikkeen edestä suomenkieliseen levitykseen.

TAULUKKO 7. Käännökset vuosina 2015–2019 saksasta suomeen ja suomesta saksaan.

Vuosi	2015	2016	2017	2018	2019	Yhteensä	Keskiarvo
Teokset suomesta saksaan	26	26	37	28	27	144	28,8
Teokset saksasta suomeen	72	95	74	77	74	392	78,4
Kirjallisuusvaihdon kokonaismäärä	98	121	111	105	101		107,2

Seuraavassa kuviossa on vielä pyritty havainnollistamaan kummankin maan kirjallisuusviennin määriä tutkimusajanjaksonani.

KUVIO 2. Suomalais-saksalainen kirjallisuusvaihto vuosina 2015–2019.

4.1. Myydyt käännösoikeudet vuodesta 2015 alkaen

Tiedot myydyistä käännösoikeuksista ja siitä, milloin myynnin kohteena oleva teos julkaistaan kohdekielellä vastaa osittain vielä edellistä lukua tarkemmin Pymmin käännösarkeologian kysymykseen *milloin* on käännetty. FILIn tietokantaan on kerätty tietoja myydyistä käännösoikeuksista vuoden 2015 marraskuun alusta lähtien. Tästä syystä yhdenkään vuonna 2015 julkaistun saksan kielelle käännetyn suomalaisteoksen käännösoikeuksien myynnin ajankohtaa ei ole tietokantaan merkittynä. Vuonna 2015 saksaksi on julkaistu 26 suomalaisteosta. Vuonna 2016 julkaistusta kaikkiaan 26 teoksesta ainoastaan kolmen teoksen käännösoikeuksien myyntiajankohta oli aineistossa jo näkyvillä. Kahden näistä teoksista oikeudet oli myyty edellisenä vuonna ja yhden oikeudet itse julkaisuvuonna.

Ehkä hieman yllättäen vuoden 2017 julkaistuihin teoksistakaan valtaosan käännösoikeuksien myynnin ajankohta ei ole tietokantaan vielä tallennettuna eli näistä sopimuksista suuri osa lienee tehty ennen vuotta 2015 tai sen alkupuolella. Vuonna 2017 saksaksi on julkaistu 37 suomalaisteoksen käännöstä, joista ainoastaan kymmenen käännösoikeuksien myyntiajankohta on tietokannassa merkittynä. Varhaisin näistä on tietokannan tietojen perusteella myyty syyskuussa 2013, vaikka FILIn mukaan tietoja oikeuksista ei ole tuohon aikaan edes kerätty. Kyseessä saattaa toki olla myös tietojen syötössä tapahtunut näppäilyvirhe. Seitsemän teoksen oikeudet oli myyty edellisenä vuonna eli 2016 ja loput kaksi teosten julkaisuvuonna 2017.

Vuonna 2018 suomalaisteoksia julkaistiin saksaksi 28 kappaletta, joista 17 teoksen eli n. 61 % käännösoikeuksien julkaisuajankohta oli jo tiedossa. Tietokantaan taltioiduista käännösoikeuksista kuusi oli myyty vuonna 2016, kahdeksan vuonna 2017 ja kolme julkaisuvuonna 2018. Vuonna 2019 teoksia puolestaan julkaistiin 27 kappaletta, joista käännösoikeuksien julkaisuajankohta oli merkitty 18 teoksen kohdalle, mikä merkitsee 67 % teosten kokonaismäärästä. Varhaisin käännösoikeussopimus oli vuodelta 2016, seuraavat neljä vuodelta 2017, kymmenen vuodelta 2018 ja loput kolme julkaisuvuodelta 2019.

TAULUKKO 8. Saksaksi julkaistujen suomalaisteosten käännösoikeuksien myyntiajankohdat 2015–2020.

Käännösoikeuksien myynnistä julkaisuun	2015	2016	2017	2018	2019	2020
julkaistut teokset	26	26	37	28	27	22
myyntiajankohta tiedossa		3	10	17	18	17
prosenttia kaikista	0 %	12 %	27 %	61 %	67 %	77 %
myynti samana vuonna		1	2	3	3	1
%		33 %	20 %	18 %	17 %	6 %
myynti edellisenä vuonna		2,0	7,0	8,0	10,0	10,0
%		67 %	70 %	47 %	56 %	59 %
myynti kaksi vuotta aiemmin				6,0	4,0	5,0
%				35 %	22 %	29 %
myynti kolme vuotta aiemmin					1,0	1
%					6 %	6 %
myynti neljä vuotta aiemmin			1,0			
%			10 %	0,0	0,0	0

Mainittakoon vielä, että tätä kirjoittaessani on vuonna 2020 ilmestynyt 22 suomalaisteosta saksaksi, joista enää viiden kohdalta puuttuu tiedot käännösoikeuksien myyntiajankohdasta. Yhden kyseisenä vuonna julkaistun teoksen oikeudet on myyty vuonna 2017, viiden vuonna 2018, kymmenen 2019 ja yhden julkaisuvuonna 2020. Tietokanta siis täydentyy ajan myötä ja käännöstyön elinkaaren seuraaminen helpottuu sitä mukaa kun tietokanta kasvaa. Siinä missä vuonna 2016 julkaistuista teoksista ainoastaan 12 % käännösoikeuksien myynnin ajankohta on tietokannassa mukana, on vastaava luku vuonna 2019 jo 67 %. Vuodelle 2020 kyseinen prosentti on kivunnut jo 77:ään, mutta koska koko vuoden luvut eivät välttämättä tätä kirjoittaessani ole vielä tiedossa, tätä ei voida pitää lopullisena prosenttiosuutena. Trendi on kuitenkin selvästi kasvava, kuten edellinen taulukko osoittaa.

Yhteensä vuosien 2015–2019 aikana suomalaista käännöskirjallisuutta on viety saksankielisille markkinoille 144 nimikettä, mikä tarkoittaa keskimäärin 28,8 teosta vuosittain,

kts. taulukko 9 jäljempänä. Näistä 144 nimikkeestä 48 teoksen käännösoikeuksien myyntiajankohta oli kirjattu FILIn tietokantaan, mikä tarkoittaa noin kolmasosaa kaikista julkaistuista teoksista. Tämän tilaston perusteella noin 19 % niistä teoksista, joiden käännösoikeuksien myyntiajankohta on tiedossa, julkaistaan jo samana vuonna kuin oikeudet on myyty. Reilusti yli puolet, 56 %, julkaistaan seuraavana vuonna, 21 % vasta sitä seuraavana ja loput myöhemmin. Koska tutkittavissa oleva ajanjakso on kuitenkin tässä suhteessa vielä suhteellisen lyhyt ja huomattavasta osasta jopa viimeaikaisista julkaisuista tieto myyntiajankohdasta puuttui kokonaan, saattaa olla, että näiden kauemman aikaa sitten myytyjen käännösoikeuksien julkaisuihin on vielä luvassa merkittävääkin kasvua. Uskoakseni seuraavan viiden vuoden päästä tilasto voisi näyttää huomattavan paljon kattavamman kuvan vallitsevasta tilanteesta.

TAULUKKO 9. Saksaksi julkaistujen suomalaisteosten käännösoikeuksien keskimääräiset myyntiajankohdat 2015–2019.

käännösoikeuksien myynnistä julkaisuun	2015	2016	2017	2018	2019	YHTEENSÄ	KA/vuosi
julkaistut teokset kpl	26	26	37	28	27	144	28,8
myyntiajankohta tiedossa kpl		3	10	17	18	48	12
prosenttia tiedossa olevista	0 %	12 %	27 %	61 %	67 %	33 %	
myynti samana vuonna kpl		1	2	3	3	9	2,25
%		33 %	20 %	18 %	17 %	19 %	
myynti edellisenä vuonna kpl		2,0	7,0	8,0	10,0	27	6,75
%		67 %	70 %	47 %	56 %	56 %	
myynti kaksi vuotta aiemmin kpl				6,0	4,0	10	2,5
%				35 %	22 %	21 %	
myynti kolme vuotta aiemmin kpl					1,0	1	0,25
%					6 %	2 %	
myynti neljä vuotta aiemmin kpl			1,0			1	0,25
%			10 %	0,0	0,0	2 %	

4.1.1. Käännösoikeuksien myyjät

Käännösoikeuksien myyjät ovat kirjallisuuskentän toimijoista kenties vähimmälle huomiolle jäävä toimijaryhmä. Osasyynä tähän lienee se, ettei kaikki kirjallisuusvaihto kulje erillisten välittäjäagenttien kautta. Samasta syystä välittäjien roolin ja merkityksen selvittäminen kirjallisuuden kentällä on haastavaa. Kaikista 144:stä vuosina 2015–2019 saksaksi käännetystä teoksesta käännösoikeuksien myyjän nimi oli mainittu FILIn tietokannassa 51 teoksen kohdalla. Loput saattavat olla siis kirjailijoiden itsensä myymiä, mutta voivat yhtä lailla olla agenttien tai scouttien kautta kulkeneita tai kustantamon välittämiä. Yhtä teosta lukuun ottamatta näiden kaikkien myyntiajankohta oli myös tietokannassa eli mitä ilmeisimmin tämän tiedon kerääminen on aloitettu samanaikaisesti. Suurimmat

tietokannassa mainituista käännösoikeuksien myyjistä olivat Bonnier Rights Finland ja Elina Ahlbäck Literary Agency.

TAULUKKO 10. Suomalaisteosten käännösoikeuksien myyjät saksaksi julkaistujen teosten määrän mukaisessa suuruusjärjestyksessä 2015–2019.

myyjä	määrä
Elina Ahlbäck Literary Agency	14
Bonnier Rights Finland	13
Helsinki Literary Agency	4
Reuna	3
Rights & Brands	3
Siltala	3
Stilton Literary Agency	3
Salomonsson Agency	2
Kontext Agency	1
Minerva	1
Otava Group Agency	1
Partners in Stories	1
Teos	1
WickWick	1

Bonnier Rights Finland mainitsee [www-sivuillaan](http://www.sivuillaan) edustavansa seuraavien kustantajien kirjailijoita ja kuvittajia: WSOY, Tammi, Johnny Kniga ja Kosmos. Se edustaa myös kirjailijoidensa teosten filmatisointioikeuksia (Bonnier 2020). Elina Ahlbäck Literary Agency [www-sivuilla](http://www.sivuilla) ei mainita erikseen tiettyjä kustantajia, vaan kehoitetaan kirjailijoita otamaan itse yhteyttä ja liittämään yhteydenottoonsa teoksensa kopion lisäksi kopioita lehdistä, tiartikkeleista ja arvosteluista, joita teoksesta on mahdollisesti tehty. Kulttuuriviennin toteuttamisen puoltajana näyttää siis ainakin kyseisen agentuurin kohdalla vahvasti olevan aiempi näyttö teoksen saamasta vastaanotosta kotimaisilta markkinoilta, kuten teorialuvussakin tuli esille. Bonnierin lailla Ahlbäckinkin agentuuri mainitsee hallinoivansa kirjailijoidensa ja kuvittajiensa teosten käännösoikeuksien lisäksi niiden televisiointi- ja filmatisointioikeuksia ja kertoo neuvottelevansa niille parhaat mahdolliset sopimukset markkinointisuunnitelmat mukaan lukien. Erityisinä markkinointiväylinään Ahlbäckin agentuuri mainitsee Frankfurtin, Lontoon ja Göteborgin kirjamesut sekä Bolognan lastenkirjamesut. Se edustaa myös kirjailijoita kansainvälisillä filmi- ja TV-festivaaleilla. (Elina Ahlbäck Literary Agency 2020.)

Aineistosta nousi mielenkiintoisena seikkana esille se, että välittäjistä Rights & Brandsin, Siltalan ja Stiltonin välittämille teoksille oli kaikille myönnetty myös FILIn

käännöstukea, josta lisää luvussa 4.2. Bonnierin (3) ja Elina Ahlbäckin (6) välittämien teosten kohdalla ei ollut samoin.

4.1.2. Julkaisemattomat käännösoikeudet

Vuosina 2015–2019 myytyjä käännösoikeuksia, jotka eivät tätä kirjoittaessani ole vielä FILIn tietojen mukaan päätyneet valmiin teoksen julkaisuun, on yhteensä 19 kappaletta. Näistä teoksista vanhin, Oili Tannisen *Papu ja Polla* on julkaistu alun perin vuonna 1970. Kaksi teosta on alun perin julkaistu 1990-luvulla ja 12 alkuteosta on 2010-luvulta. Kahden teoksen, Miika Nousiaisen *Pintaremontti* ja Max Seeckin *Pahan verkko*, alkuperäisenä julkaisuvuotena on mainittu 2020 eli näiden teosten käännösoikeudet on myyty jo ennen alkuteosten ensi-ilmistymistä Suomessa. Teoksen tulevaa kääntäjää ei ole mainittu yhdenkään näiden teosten kohdalla.

Edellä mainituista 19 käännösoikeudesta kaikkien myyntiajankohta on mainittu tietokannassa. Kahden teoksen oikeudet on myyty vuonna 2017, vuonna 2018 oikeuksia on myyty kahdeksan kappaletta ja vuonna 2019 myytyjen yhdeksän teoksen oikeudet eivät vielä ole päätyneet julkaistavaksi asti.

FILIn käännöstukea näistä 19 teoksesta oli myönnetty ainoastaan kahdelle (n. 10 %). Tämä on huomattavasti alhaisempi määrä kuin mitä seuraavassa luvussa 4.2. mainittavat osuudet saksaksi julkaistuihin teoksiin nähden alhaisempi tukien määrä antaa osaltaan viitettä siitä, että käännöstuella todella edesauttavat kirjallisuusviennin toteutumista.

Kaikkiaan niiden teosten osuus, joita ei käännösoikeuksien hankinnasta huolimatta tähän mennessä ole vielä julkaistu, on suhteellisen pieni. Teokset, joita oikeudet koskevat, ovat hyvinkin uusia, joten tämän perusteella ei voida mitenkään olettaa, että nämä teokset tulisivat jäämään julkaisematta. FILIn tietokannassa kaikkien näiden teosten kohdalla onkin myös maininta ”tulossa”. Voitaneen siis hyvällä syyllä olettaa, että nämäkin teokset tulevat vielä saksankielisille markkinoille, vaikkeivat tähän mennessä vielä ole julkaistavaksi asti ennättäneet.

4.2. FILIn käännöstuella kulttuuriviennin tukena

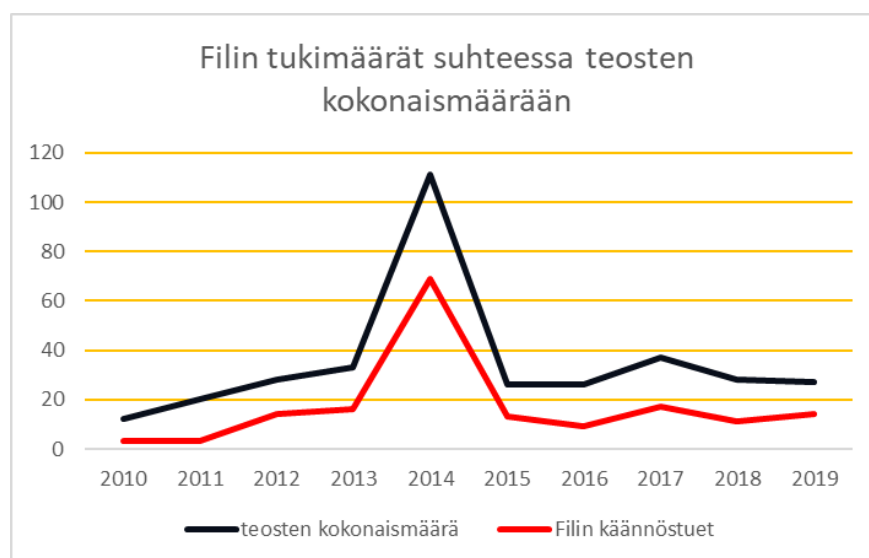
Vuonna 2015 saksaksi käännettyistä kaikkiaan 26 teoksesta 13 eli jopa puolet on ollut FILIn tukemia. Vuoden 2016 saksaksi käännettyistä 26 teoksesta yhdeksän eli noin

kolmannes sai FILIn tukea. Vuoden 2017 kaikkiaan 37 teoksesta tukea myönnettiin 17 teoksen kääntämistä varten. Vuoden 2018 vastaava luku oli 11 tuettua teosta kaikista 28 teoksesta. Vuoden 2019 julkaistuista 27 käännöksestä 14 teosta eli hieman yli puolet sai FILIn tukea. Tukimäärät näyttävät siis pyörivän vuosittain noin 12–13 käännöstuen tienoilla. Vertailun vuoksi vuoden 2010 kaikkiaan 12 teoksesta FILIn käännöstukea sai kolme teosta, vuonna 2011 käännöstukea sai 20 teoksesta jälleen kolme teosta, vuoden 2012 yhteensä 28 teoksesta käännöstukea maksettiin 14 teoksen osalta, vuonna 2013 käännettyistä 33 teoksesta tukea myönnettiin 16 teosta varten ja Frankfurtin kirjamessuvuoden 2014 kaikkiaan 111 teoksesta tukea maksettiin peräti 69 teoksen kääntämistä varten. Vuosien 2010–2014 vertailutiedot käännösten kokonaismääristä on otettu tähän taulukkoon Tilastokeskuksen (2019) tilastosta.

TAULUKKO 11. FILIn tuet suomalaisteosten saksankielisille käännöksille vuosina 2010–2019.

teokset per vuosi	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
teosten kokonaismäärä	12	20	28	33	111	26	26	37	28	27
Filin käännöstuet	3	3	14	16	69	13	9	17	11	14
osuus prosentteina	25 %	15 %	50 %	48 %	62 %	50 %	35 %	46 %	39 %	52 %

FILIn jakamilla käännöstuilla ei kenties ole suurta merkitystä käännettävien teosten kokonaismäärään nähden, mikäli katsotaan vuosien 2010 ja 2011 FILI-tukien osuutta julkaistun kirjallisuuden kokonaismääristä. Toisaalta 2014 jaettujen tukimäärien noustessa myös käännösmäärät nousivat. Pyrin havainnollistamaan tätä suhdetta selkeämmin seuraavalla kuviolla.

KUVIO 3. FILIn myöntämät käännöstuet suhteessa teosten kokonaismäärään.

FILI jakaa omien sanojensa mukaan käännöstukia, matka-apurahoja ja promootiotukia n. 700 000 euroa yli 400 eri hankkeeseen vuosittain (FILI 2020b), mikä suoraan jaettuna tarkoittaisi 1750 euroa per hanke. Todellinen käännöstuen määrä saattaa kuitenkin poiketa merkittävästikin suuntaan tai toiseen.

4.3. Kirjailijat kääntämisen kentällä

Tämä luku pyrkii vastaamaan käännösarkeologian kysymykseen *mitä* on käännetty. Mitä suomesta on 2015–2019 käännetty saksaksi ja ketkä ovat olleet kyseisellä kirjallisuuden kentällä vaikuttaneet toimijat. Tämän jälkeen luomme katsauksen saksasta suomennettuun kirjallisuuteen ja tarkastelemme tämän käännössuunnan keskeisimpiä toimijoita.

4.3.1. Suomalaisen kirjallisuuden saksannokset ja toimijat

Vanhin tutkimusajanjaksona 2015–2019 julkaistuista teoksista on pitkälle toistasataa vuotta vanha teos. Kyseessä on Fredrika Wilhelmina Carstensin teos *Murgrönan* vuodelta 1840. Kansalliskirjaston ylläpitämän Dorian julkaisuarkiston mukaan kyseistä teosta voidaan pitää Suomen ensimmäisenä romaanina (Doria 2020). Teos ilmestyi saksankielisellä nimellä *Der Efeu* Verlag 28 Eichenin kustantamana ja sen käänsi Nadine Erler. Seuraavaksi vanhimmat teokset ovat edellisen vuosisadan alkupuolelta ja myötäilevät aiempaa tutkimusta Saksassa suosituista suomalaiskirjailijoista. Listalta löytyy kaksi F.E. Sillanpään teosta: *Hiltu ja Ragnar: kertomus kahdesta ihmislapsesta* vuodelta 1923 sekä *Nuorena nukkunut: eli vanhan sukupuun viimeinen vihanta* vuodelta 1931 (*Hiltu und Ragnar, Jung entschlafen*). Molemmat teokset ilmestyivät Reetta Karjalaisen käännöksinä berliiniläisen Guggolz-kustantamon toimesta.

Ajalta ennen toista maailmansotaa olivat vielä Elmer Diktoniuksen teos *Medborgare i republiken Finland: novelliad* sekä Olavi Paavolaisen *Kolmannen valtakunnan vieraana: rapsodia*. Mika Waltarin suosio, joka jo aiemmassakin tutkimuksessa on käynyt ilmi, jatkuu edelleen. Kuebler kustantamo Lampertheimista on käännättänyt Andreas Luddenilla teokset *Mikael Hakim (Mikael el-Hakim)*, *Johannes Angelos (Johannes Angelos)* ja *Ihmiskunnan viholliset (Minutus der Römer)*.

Myös Tove Jansson on aineistossa kaikkiaan seitsemällä teoksella edustettuna. Birgitta Kicherer on kääntänyt kaikki nämä Janssonin teokset, mutta niiden kustantajat ehkä hie-man yllättäen vaihtelevat. Stuttgartilainen kustantamo Urachhaus on julkaissut näistä neljä ja Arena Würzburgista kolme. On mahdollista, että Kicherer on itse tarjonnut

teosten käännöksiä kustantajille. Urachhaus-kustantamo kertoo kotisivuillaan Tove Janssonin romaanien lukeutuvan bestsellereihinsä (Urachhaus 2020).

Suomalaisista vankan suosion kirjailijoista esiin nousee myös Arto Paasilinna, jolta on julkaistu kyseisenä ajanjaksona kolme teosta saksaksi. Vanhin on Paasilinnan varhaisempaa tuotantoa vuodelta 1979 *Sotahevonen* (*Für eine schlechte Überraschung gut*), toinen *Vapahtaja Surunen* vuodelta 1986 (*Weltretten für Anfänger*) ja tuorein vuodelta 2006 *Kylmät hermot, kuuma veri* (*Heißes Blut, kalte Nerven*). Kaikki teokset ovat Regine Pirschelin kääntämiä, mutta jokainen on ilmestynyt eri kustantajalta, jotka kaikki kuitenkin kuuluvat samaan Bastei Lübbe -konserniin: Ehrenwirth, Bastei Lübbe sekä Lübbe Ehrenwirth.

Aiemmassa tutkimuksessa esille noussut Leena Lehtolainen pitää tälläkin ajanjaksolla pintansa saksaksi käännettyjen suomalaiskirjailijoiden joukossa. Häneltä perättäisinä vuosina 2015–2017 ilmestyneet teokset *Surunpotku*, *Tiikerinsilmä* ja *Viattomuuden loppu* on julkaistu Gabriele Schrey-Vasaran käännöksinä niinikään perättäisinä vuosina kukin vuosi alkuperäisteoksen ilmestymisen jälkeen nimikkeillä *Das Echo deiner Taten*, *Schüsse im Schnee* ja *Das Ende des Spiels*. Myös jännityskirjailija J. K. Johanssonilta ilmestyi tutkimusajanjaksona kolme teosta, kaikki berliiniläisen Suhrkampin kustantamina. Elina Kritzokat käänsi teokset *Laura* (*Lauras letzte Party*) ja *Noora* (*Noras zweites Gesicht*) ja Anke Michler-Janhunen käänsi teoksen *Venla* (*Venlas dunkles Geheimnis*).

Vakiintuneen suosion suomalaiskirjailijat Leena Lander, Eino Leino, Olavi Paavolainen ja Sofi Oksanen esiintyvät kukin tutkittavana ajanjaksona aineistossa yhdellä teoksella, kun taas tuoreemmat kirjailijanimet kuten Miika Nousiainen vuoden 2007 esikoisteoksellaan *Vadelmavenepakolainen* ja teoksellaan *Juurihoito* vuodelta 2016 ja Minna Lindgren teoksillaan *Kuolema ehtoolehdossa* (2016), *Ehtoolehdon pakolaiset* (2016) ja *Ehtoolehdon tuho* (2017) ovat tutkimusajanjaksona päässeet saksalaiselle kirjallisuuden kentälle heti useammalla teoksella.

Sari Luhtasen ja Miikko Oikkosen fantasiakirjasarjan toinen osa *Nymfit. Astarten solmu* (2015) ilmestyi saksaksi kahden niteen painoksena. Suomalaiskustantamo Gummerus ot sikoi edellä mainitun fantasiasarjan ensimmäisen osan *Nymfit – Montpellierin legenda* ilmestymistä Saksassa ”Suomalaisen viihdekirjallisuuden läpimurtona maailmalla”. Teos oli saksannosta aiemmin julkaistu jo Italiassa, Venäjällä ja Latviassa. Kyseinen teos ilmestyi saksaksi juuri Frankfurtin kirjamessujen alla Suomen teemamaavuotena, ja

Miikko Oikkonen ja Sari Luhtanen olivat mukana kutsuttuina esiintyjinä. (Gummerus 2014.)

Kirjailijoita, joilta tutkimusajanjaksonani 2015–2019 julkaistiin enemmän kuin yksi teos saksaksi, olivat jo aiemmin mainittujen lisäksi Skandinavian vaellusreiteistä kertova Harri Ahonen, historioitsija Henrik Meinander, tietokirjailija Ari Turunen, jännityskirjailija Antti Tuomainen, rikoskirjailijat Kati Hiekkapelto, J.M. Ilves ja dekkariseurauksen Vuoden johtolankapalkinnon vuonna 2016 saanut Pauliina Susi, romaanikirjailijat Tommi Kinnunen ja Satu Taskinen, sarjakuvapiirtäjä Tommi Musturi, nuortenkirjailija Salla Simukka, kuvakirjailija Kaisa Happonen sekä lastenkirjailijat Tuutikki Tolonen ja Heidi Viherjuuri. Kirjailijoita, joilta on tutkimusajanjaksona käännetty 2 teosta, on kaikkiaan 19. Kolmen teoksen kirjailijoita on puolestaan vain kuusi.

Ylivoimaisesti käännettyimmäksi kirjailijaksi tutkimusajanjaksona nousee kuitenkin lastenkirjailija Timo Parvela. Parvelan *Ella*-sarjan kirjoja julkaistiin ajanjaksona saksaksi kuusi kappaletta, *Pate*-sarjan kirjoja ilmestyi viisi kappaletta ja lisäksi kaksi *Kepler62*-sarjan osaa, jotka Parvela on tehnyt yhdessä norjalaisen Bjørn Sortlandin ja kuvittaja Pasi Pitkäsen kanssa. Kaikkiaan Parvelan teoksia on FILIn mukaan käännetty saksaksi 28 kappaletta. Suurin osa *Ella*- ja *Pate*-kirjoista, kuten myös *Maukka ja Väykkä* -kirjat ovat Anu ja Nina Stohnerin kääntämiä ja müncheniläisen Hanser-kustantamon kautta julkaistuja. Osan teoksista on kääntänyt Elina Kritzokat, joka on kääntänyt kaikki Kosmos-kustantamon julkaisemat *Kepler62*-sarjan kirjat.

Ruotsin kielellä kirjoittavia suomalaiskirjailijoita oli tutkimusajanjaksona alkuteoksen nimien perusteella laskettuna 13. Saamelaiskirjailija Inger-Mari Aikio-Arianaick teoksestaan *Beaivváš čuohká gaba = Aurinko juo kermaa* (2016) edustaa puolestaan saamenkielisten suomalaisten osuutta käännostilastoissa. Kaikkiaan tutkimusajanjakson 144 saksaksi käännettyä suomalaisteosta on ollut kirjoittamassa 97 kirjailijaa tai kirjailijatiimiä, joista 70:ltä julkaistiin ainoastaan yksi teos.

Aiemmin luvussa 2.3. Suomalaisen kirjallisuuden saksannokset kautta aikojen pohdittiin, mitkä kirjallisuuden saralla ovat mahdollisia tulevaisuuden hittituotteita ja luvussa tuli esille, että suomalainen lastenkirjallisuus nauttii Saksassa erityistä suosiota. Linda Liukas on tuonut markkinoille koodaamisesta kertovan satukirjasarjan, jossa päähenkilönä seikkailee tyttö ja jota on käännetty Hello Ruby -kirjasarjan www-sivujen mukaan jo 22 kielelle (Liukas 2020). Ensimmäinen Hello Ruby -kirja nousi heti julkaisunsa jälkeen

Suomessa suoraan Mauri Kunnaksen, Tatu ja Patu -kirjojen ja Risto Räppääjän ohi syyskuun 2015 myydyimmäksi lastenkirjaksi. Hello Rubyn tekee jossain määrin poikkeukselliseksi suomalaiskirjaksi myös se, että kirjan alkukieli on englanti, vaikka kirjailija onkin suomalainen. (Eskonen 2015.) Näistä Liukkaan kirjoista kolme oli julkaistu saksaksi tutkimusajanjaksona: *Hello Ruby: Adventures in coding*, *Hello Ruby: Journey inside the computer* sekä *Hello Ruby: Expedition to the Internet*. Kaikki Liukkaan teokset ilmestyivät berliiniläisen Bananenblau-kustantamon julkaisuina.

4.3.2. Saksalaisen kirjallisuuden suomennokset ja toimijat

Suomennetuimman saksalaiskirjallisuuden kärkisijaa tutkimusajanjaksolla 2015–2019 pitää lastenkirjailija Stefanie Dahle 14 kuvakirjallaan. Kaikki hänen teoksensa ovat ilmestyneet Aurinko Kustannuksen julkaisemina ja Maarit Varpu on suomentanut jokaisen niistä. Jaetulla toisella sijalla on kolme kahdeksan teoksen kirjailijaa. Ensimmäisenä Felix Salten, jolta on tutkimusajanjaksona julkaistu mm. useita eläinkertomuksia ja kaksi matkakertomusta, ja joista Markus Lång on suomentanut kaikki paitsi eroottiseksi kirjallisuudeksi luonnehditun *Josefine Mutzenbacher eli wieniläisen porton tarina omin sanoin kerrottuna*, jonka on kääntänyt Ilona Hämäläinen-Bauer. Kaikki Saltenin teokset ovat ilmestyneet Books on Demandin kautta.

Toinen kirjailija, jolta on tutkimusajanjaksona ilmestynyt kahdeksan käännoesteosta, on Rudolf Steiner, jonka antroposofisista teoksista puolet on kääntänyt Sirpa Honko-Linde, kaksi Arto Ingervo ja Sirkka Tausta sekä Riitta Thil kumpikin yhden. Lisäksi Rudolf Steinerilta ja Maria Steiner von Sieversiltä on julkaistu yksi yhteinen antroposofinen teos, jonka on kääntänyt käännoestiimi Pietikäinen, Väisänen ja Ifill (kts. taulukko 15). Viimeksi mainittua lukuun ottamatta kaikki Steinerin teokset ovat ilmestyneet Suomen antroposofisen liiton kautta. Viimeinen aineiston kahdeksan teoksen kirjailijoista on lastenkirjailija Tanya Stewner, jonka teoksien käännökset ovat kaikki Maarit Varvun käsialaa ja Aurinko Kustannuksen julkaisemia.

Lastenkirjailija Katja Reiderilta on tutkimusajanjaksona ilmestynyt suomeksi seitsemän teosta, jotka ovat kaikki karkkilalaisen Mäkelän kustantamia ja Seija Kukkosen kääntämiä. Vuonna 2019 Nobel-palkitulta itävaltalaiselta Peter Handkelta, jonka suosio kävi jo tutkimuskirjallisuudestakin ilmi, ilmestyi suomeksi kuusi romaania, joiden joukossa on psykologisia romaaneja ja pienoisoromaaneja. Yhtä lukuun ottamatta Handken teokset ovat Lurra Editionsien kustantamia, ja Arja Rinnekangas on kääntänyt niistä neljä ja

Markku Mannila kaksi teosta. Viimeinen tutkimusajanjakson kuuden suomennoksen kirjailija on lastenkirjailija Katja Richert, jonka kaikki teokset ovat Mäkelän kustantamia ja yhtä Seija Kallisen suomennosta lukuun ottamatta Seija Kukkosen suomentamia.

Viiden suomennoksen kirjailijoita aineistossa olivat lastenkirjailijat Nadja Fendrich, Michaela Hanauer ja Katharina Wieker, joiden kaikkien teokset ovat ilmestyneet Seija Kukkosen suomennoksina Mäkelän kautta. Aineistossa on lisäksi yksi neljän suomennoksen lastenkirjailija, Doris Rübel, jonka teokset ovat Vaukirjan kustantamia ja Suvi Clarken suomentamia. Kolmen suomennoksen kirjailijoita aineistoon mahtui 19, kahden suomennoksen 35 ja yksi suomennos julkaistiin tutkimusajanjaksona peräti 189 kirjailijalta. Kaikkiaan tutkimusajanjakson 392 saksalaisteoksella oli 254 kirjailijaa tai kirjailijatiimiä tekijöinä.

Tutkimuskirjallisuudessa mainituilta klassikon asemaan nousseilta kirjailijoilta ei tutkimusajanjaksona juurikaan julkaistu uusia käännöksiä, vaan aineistoa dominoivat uudemmat kirjailijanimet. Perinteisiäkin saksankielisen kirjallisuuden merkkihenkilöitä tietokannassa oli, mutta koska kyse heidän teostensa kohdalla oli vain uusintapainoksista, nämä eivät päässeet tämän tutkimuksen aineistoon. Muutama kirjailija kuitenkin esiintyi edellä mainitun Peter Handken lisäksi sekä taustakirjallisuudessa että aineistossa: Friedrich Nietzsche, Hans Fallada sekä Martin Walser.

Friedrich Nietzschen kaksi YKL-luokituksen mukaan uusimman ajan filosofiaan lukeutuvaa teosta aineistossa ovat *Aamurusko: ajatuksia moraalisisista ennakkoluuloista* (*Morgenröthe*) sekä *Schopenhauer kasvattajana* (*Schopenhauer als Erzieher*). Molemmat ilmestyivät Books on Demandin kautta Risto Korkea-ahon suomennoksina vuosina 2017 ja 2019. Hans Falladalta ilmestyi teos *Yksin Berliinissä* (*Jeder stirbt für sich allein*) Ilona Nykyrin suomentamana ja Gummeruksen julkaisemana vuonna 2015. Martin Walserin psykologinen romaani *Muuan loppuaan odottava mies* (*Ein sterbender Mann*) ilmestyi Lurra Editionsilta Olli Sarrivaaran suomennoksena vuonna 2017.

4.4. Käännöskirjallisuuden kustantajat

Seuraavaksi selvitän, mitkä kirjallisuuden kentän institutionaalisista toimijoista, kustantajista, ovat julkaisseet käännöskirjallisuutta tutkimusajanjaksolla 2015–2019. Käännösarkeologisessa kartoituksessa haen tällä vastausta kysymykseen *miten* on käännetty. Pyrin tässä luvussa selvittämään, keskittyykö käännöskirjallisuuden kustantaminen

tietyille kustantajille vai onko kustantamiseen osallistunut joukko laajempi kohdemaassa. Selvitän tilannetta ensin käännessuunnassa suomesta saksaan ja tämän jälkeen luon vielä vertailun vuoksi katsauksen suuntaan saksa–suomi.

4.4.1. Suomalaisteosten saksalaiskustantajat

Suomalaisteosten kustantaminen Saksassa ei aineiston perusteella ole keskittynyt vain muutamalle tietylle kustantajalle, vaan tutkimusajanjakson 144 teoksella oli kaikkiaan 70 eri kustantajaa. Eri kustantajien laskennassa täytyy kuitenkin huomioda se, että useat kustantamot kuuluvat Saksassa suurempiin kirjakustannuskonserneihin ja näidenkin 70 kustantajan joukossa on yrityksiä, jotka yhdessä muodostavat suuremman kustannustalon. Nämä monesti alkujaan itsenäiset ja eri aikoina perustetut kustantamot edustavat kuitenkin usein konsernin sisällä hieman eri linjoja ja ovat erikoistuneet juuri tiettyntyyppisen kirjallisuuden julkaisemiseen. Tämän vuoksi en tässä tutkimuksessa niputtanut kaikkia saman kirjatalon eri nimiä yhden toimijan nimen alle, vaan annoin kaikkien kustantamoiden näkyä omalla nimellään. Olen silti pyrkinyt tunnistamaan saman konsernin yhtiöitä ja merkitsemään ne samalla huomiovärillä taulukkoon, kts. taulukko 12.

Kuten taulukosta käy ilmi Hanser Verlage on tutkimusajanjaksona julkaissut ylivoimaisesti eniten suomalaiskirjallisuutta, kaikkiaan 14 teosta. Verlagsgruppe Random House on julkaissut kaikkiaan 10 suomalaisteosta. Müncheniläinen dtv-kustantamo on julkaissut kuusi teosta, mutta on samanaikaisesti Hanserin yhteistyökumppani. Tätä seuraavat viiden teoksen kappalemäärällä Arena, Suhrkamp sekä Bastei Lübbe-, Fischer- ja Rowohlt-konsernit. Niistä kustantajista, joilta en ole löytänyt konsernikytköksiä, on tässä taulukossa neljän teoksen kustantajia listalla viisi kappaletta, kolmen teoksen kustantajia neljä ja kahden teoksen kustantajia 13 kappaletta. Yhden suomalaisteoksen saksalaiselle kirjallisuuskentälle on tuonut jopa 29 eri kustantajaa.

TAULUKKO 12. Suomalaiskustantajat 2015–2019.

KUSTANTAJA	TEOKSET	erityishuomiot
Carl Hanser, München	9	Samaa konsernia kuin Hanser
dtv, München	6	
Arena, Würzburg	5	
Hanser, München	5	Samaa konsernia kuin Carl Hanser
Suhrkamp, Berlin	5	
Antium, Wangen	4	
Bastei Lübbe, Bergisch Gladbach	4	Samaa konsernia kuin Lübbe
Heyne, München	4	Verlagsgruppe Random House
Kiepenheuer & Witsch, Köln	4	
Nagel & Kimche, München	4	
Scoventa, Bad Vilbel	4	
Urachhaus, Stuttgart	4	
Bananenblau, Berlin	3	
hochroth, Berlin	3	
Kuebler, Lampertheim	3	
Mare, Hamburg	3	
Rowohlt, Reinbek bei Hamburg	3	Samaa konsernia kuin Kindler
Aufbau, Berlin	2	
Blanvalet, München	2	
Edition Roter Drache, Remda-Teichel	2	
Fischer Sauerländer, Frankfurt am Main	2	Samaa Fischer Verlage -konsernia
Fischer Taschenbuch, Frankfurt am Main	2	Samaa Fischer Verlage -konsernia
Frechverlag, Stuttgart	2	
Guggolz, Berlin	2	
Insel, Berlin	2	Samaa konsernia kuin Suhrkamp
Kindler, Berlin	2	Samaa konsernia kuin Rowohlt
Kosmos, Utrecht	2	
Midas Collection, Berlin	2	
Otava, Helsinki	2	
Piper, München	2	
Residenz, Salzburg	2	
Südwest, München	2	Verlagsgruppe Random House
Thomas Kettler, Hamburg	2	
Ullstein, Berlin	2	
WooW Books, Hamburg	2	
Acabus, Hamburg	1	
Arctis, Zürich	1	
Avant, Berlin	1	
BaltArt, Bern	1	
Baumhaus, Köln	1	
Blessing, München	1	Verlagsgruppe Random House
Brienna, Achenmühle	1	
Btb, München	1	
C.H.Beck, München	1	
carl's books, München	1	Verlagsgruppe Random House
Cross Cult, Ludwigsburg	1	
Deutsche Verlags-Anstalt, München	1	
Droemer Knaur, München	1	
Ehrenwirth, Bergisch Gladbach	1	
Eichborn, Köln	1	
Ennsthaler, Steyr	1	
Eulenspiegel, Berlin	1	
Fischer Kinder- und Jugendtaschenbuch, Frankfurt am Main	1	Samaa Fischer Verlage -konsernia
Goldmann, München	1	Verlagsgruppe Random House
Hans Schiler, Berlin	1	
Heiner Labonde, Grevenbroich	1	
Kidikunst, Schiltigheim	1	
Kinderbuchverlag Wolff, Frankfurt am Main	1	
Knesebeck, München	1	
Kommode Verlag, Zürich	1	
List, Berlin	1	
Luchterhand, München	1	
Lübbe Ehrenwirth, Bergisch Gladbach	1	samaa konsernia kuin Bastei Lübbe
Penguin Verlag, München	1	Verlagsgruppe Random House
Reprodukt, Berlin	1	
Stadtlichter Presse, Wenzendorf	1	
Tropen, Stuttgart	1	
Verlag 28 Eichen, Barnstorf	1	
Verlag Franz Vahlen, München	1	
Werd, Thun/Gwatt	1	
70	144	

4.4.2. Saksalaisteosten suomalaiskustantajat

Siinä missä 144 suomalaisteosta on kustannettu yhteensä 70 saksankielisen kustantajan toimesta, on suomeen päin käännettynä kirjallisuusvaihdon kenttä suhteessa harvemman kustantajan käsissä, kts. taulukko 13. Tutkimusajanjaksonani 2015–2019 suomeksi julkaistuja 392 alun perin saksankielistä teosta on suomenkielisille markkinoille ollut tuomassa yhteensä 80 kustantajaa, mikä tarkoittaisi suoraan jaettuna 4,9 teosta/kustantaja.

Ylivoimaisesti eniten kulttuurituontia Saksasta on harjoittanut karkkilalainen Kustannus-Mäkelä Oy, kaikkiaan 75 teosta. Kaikki Mäkelän kustantamat teokset ovat lastenkirjallisuutta, lukuun ottamatta viittä käsityöaiheista tietoteosta. Toiseksi eniten kirjoja Saksasta Suomeen on tuonut Vihdissä toimiva lastenkirjallisuuden kustantaja Aurinko Kustannus, kaikkiaan 37 teosta. Kolmantena on 24 teoksella helsinkiläinen Minerva, jonka erikoisalaa vaikuttavat aineiston perusteella olevan erilaiset oppaat.

Neljänneksi kirjallisuustuonnissa sijoittuu helsinkiläinen Gummerus 21 teoksella. Gummeruksen saksalaisromaanit edustavat mm. psykologisia romaaneja sekä nuortenkirjallisuutta. Viidettä sijaa pitävä helsinkiläinen Lasten Keskus on julkaissut tutkimusajanjaksolla 20 teosta. Lasten Keskus tuotemerkin taustalla on Publiva Oy -niminen kustannustalo, jonka alle myös Kirjapajan tuotemerkillä kustannettu aineistossa esiintyvä teos luokituu (Publiva Oy 2020). Nämä teokset erottuvat taulukosta 13 tummanharmaalla taustavärillä.

Niin ikään helsinkiläinen Lurra Editions on julkaissut tutkimusajanjaksolla 14 alun perin saksankielistä romaania. Suomen antroposofinen liitto on julkaissut 13 teosta. Helsinkiläinen BoD eli Books on Demand edustaa aineiston ainoaa omakustannekustantamoa (BoD, 2020). Tutkimusajanjaksolla BoD:n kautta ilmestyi 12 saksalaisteoksen suomenkielinen käännös.

Kotipaikkaansa Ruotsin Malmössä pitävä kustantaja Stabenfeldt (Stabenfeldt 2020) poikkeaa muista kustannustaloista siinä, että kaikki sen julkaisemat 10 lasten- ja nuortenromaanit kuuluvat kirjakerhojen Penny & Friends ja Girl:it tuotemerkkien julkaisuihin. Suurin osa tutkimusajanjakson kirjoista oli hevosaiheisia nuortenkirjoja. Helsinkiläinen Into-kustannus on julkaissut 9 saksalaisteoksen suomennoksen tutkimusajanjaksolla.

Tutkimusajanjaksolla kahdeksan teosta julkaissut helsinkiläinen Bazar Kustannus Oy on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä, johon kustantamon verkkosivujen tiedon mukaan

kuuluvat myös WSOY, Tammi, Johnny Kniga ja Kosmos (Bazar 2020). Nämä esiintyvät taulukossa 13 vaaleamman harmaalla taustavärillä. Näin ollen emoyhtiön Werner Söderströmin alaisuudessa julkaistujen kirjojen määrä nousee 22:een saksasta käännettyyn teokseen. Bazarin julkaisemat saksalaisteokset ovat tutkimusajanjaksolla olleet kaunokirjallisia romaaneja ja dekkareita.

Kuuden teoksen kustantajia taulukossa on edellä mainitun Tammen lisäksi kolme, viiden teoksen kustantajia niin ikään kolme, neljän teoksen kustantajia kuusi ja kolmen teoksen kustantajia kahdeksan Werner Söderström Oy:n alaisuuteen kuuluvan Readme.fi:n lisäksi. Kahden teoksen kustantajia on WSOY:n lisäksi kymmenen ja yhden teoksen kustantajia 33 Johnny Knigan ja Kirjapajan lisäksi.

TAULUKKO 13. Saksalaisteosten suomalaiskustantajat 2015–2019.

Kustantaja	Teokset	Kustantaja	Teokset
Mäkelä, Karkkila	75	SALLY-Press, Helsinki	2
Aurinko Kustannus, Vihti & Helsinki	37	Sanoma, Helsinki	2
Minerva, Helsinki	24	Viisas Elämä, Helsinki	2
Gummerus, Helsinki	21	Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki	2
Lasten Keskus, Helsinki	20	WSOY, Helsinki	2
Lurra Editions, Helsinki	14	Arktinen Banaani, Helsinki	1
Suomen antroposofinen liitto, Helsinki	13	Art House, Helsinki	1
BoD - Books on Demand GmbH, Helsinki	12	Artemisia edizioni, Helsinki	1
Stabenfeldt, Malmö	10	Autismisäätiö, Helsinki	1
Into-Kustannus, Helsinki	9	Aviador, Helsinki	1
Bazar, Helsinki	8	epubli, Helsinki	1
Atena, Helsinki & Jyväskylä	6	Eurooppalaisen filosofian seura, Tampere	1
Gaudeamus, Helsinki	6	Fuga, Helsinki	1
Kustannusosakeyhtiö Teos, Helsinki	6	Goetheanisen Taiteen Yhdistys ry, Helsinki	1
Tammi, Helsinki	6	Johnny Kniga, Helsinki	1
H.F. Ullmann, Potsdam, Saksa	5	Kirjapaja, Lasten keskus, Helsinki	1
Koala, Helsinki	5	Kustannusosakeyhtiö Siltala, Helsinki	1
Tactic Publishing, Pori	5	Kuu-Verlag, Usingen	1
Karisto, Hämeenlinna	4	Kuvataideakatemia, Helsinki	1
Karttakeskus, Helsinki	4	Luther-kirjat, Helsinki	1
Katolinen tiedotuskeskus, Helsinki	4	Marja Mannaberg, Vihti	1
Kustannusosakeyhtiö Sammakko, Turku	4	Mediapinta, Tampere	1
Vastapaino, Tampere	4	Minna Ritari -kustannus, Kouvola	1
Vaukirja, Tuusula	4	Nastamuumio, Helsinki	1
Aula & Co, Helsinki	3	niin & näin, Tampere	1
Kustantamo Huippu, Ylöjärvi	3	Nysalor-kustannus, Helsinki	1
Like, Helsinki	3	Osuuskunta Poesia, Helsinki	1
Metsäkustannus, Helsinki	3	Päivä Osakeyhtiö, Hämeenlinna	1
Otava, Helsinki	3	SandCastle Productions, Keuruu	1
Palava Sydän, Kaskinen	3	Sandviks, Tuusula	1
Perussanoma Oy, Kauniainen	3	Sarjakuvakeskus, Helsinki	1
Readme.fi, Helsinki	3	Scanria, Kuopio	1
Valitut Palat, CIL Suomi Oy, Helsinki	3	Schildts & Söderströms, Helsinki	1
Fabriikki Kustannus, Turku	2	Siltala, Helsinki	1
Faros, Turku	2	Suomen Henkisen Kehityksen liitto ry, Helsinki	1
Germania Kustannus, Helsinki	2	Suomen sarjakuvaseura, Helsinki	1
Kiuas Kustannus, Helsinki	2	Tmi Kirjamyynti Mannaberg, Vihti	1
Moreeni, Helsinki	2	Tutkijaliitto, Helsinki	1
ntamo, Helsinki	2	Valkea Pilvi, Helsinki	1
Osuuskunta Ciris, Helsinki	2	Vastapaino, Tampere	1
		80	392

4.5. Käännöskirjallisuuden kääntäjät

Kääntäjän osuus toimijana on yhtä välttämätön kuin kirjailijankin muunkieliselle loppuasiakkaalle saatettavan kirjallisuustuotteen tuotannon ketjussa. Kustantajan ohella kääntäjän osuus on myös yhtä olennainen haettaessa vastausta käännösarkeologian kysymyksen *miten* on käännetty. Seuraavaksi tarkastelemme, ketkä ovat toimineet suomalaisteosten saksantajina tutkimusajanjaksolla 2015–2019 ja ketkä ovat suomentaneet saksalais-teoksia. Otan myös esille kuuden eniten kääntäneen kääntäjän kirjallisuudenlajit ja mainitsen erikseen, mikäli he ovat kääntäneet useampia teoksia samalta kirjailijalta.

On syytä pitää mielessä, että seuraavissa tilastoissa on huomioitu ainoastaan nimikemäärät. Esimerkiksi nk. kääntäjien sivuiksi muutettuina nämä tilastot saattaisivat näyttää täysin toisenlaisilta, sillä kärkisijoja hallitsee tällä hetkellä etupäässä lastenkirjallisuus, jossa käännettävän tekstin kokonaismäärä voi poiketa huomattavasti aikuisille kirjoitettujen romaanien käännöstyön laajuudesta. Tämän tutkimuksen tavoitteena ei kuitenkaan ole selvittää ahkerimpia tai työteliäimpiä kääntäjiä, vaan tarkoituksena on selvittää käännös-kirja-alan toimijoita ja näiden keskinäisiä suhteita.

4.5.1. Suomalaisteosten saksantajat

Aineistoni perusteella vuosina 2015–2019 saksaksi julkaistujen suomalaisteosten kääntäjiä tai kääntäjäryhmiä, joita kutsun tässä tutkimuksessa käännöstiimeiksi, oli kaikkiaan 48, kts. taulukko 14. Neljän teoksen kohdalta kääntäjän nimi puuttui jostain syystä kokonaan. Näillä määrillä laskettuna käännettäviä teoksia on tutkimusajanjaksolla ollut keskimäärin 2,9 teosta/kääntäjä tai käännöstiimi.

Kuten oheisesta taulukosta käy ilmi, Gabriele Schrey-Vasara, Elina Kritzokat ja Stefan Moster ovat kääntäneet valtaosan julkaistuista teoksista, 30,7 %. Anu Stohner yksinään ja yhdessä Nina Stohnerin kanssa erottuu myös selkeästi käännöstilastossa. Samoin Birgitta Kicherer kahdeksalla teoksellaan, Regine Pirschel kuudella teoksellaan, Tanja Küddelsmann, Anke Michler-Janhunen sekä aviopari Niina ja Jan Costin Wagner viidellä teoksellaan nousevat huomionarvoisiksi suomalaisen kulttuurin lähettiläiksi.

Käännöstiimeistä mainitsen erikseen Anu ja Nina Stohnerin, jotka ovat yhdessä kääntäneet useita Timo Parvelan teoksia sekä Niina ja Jan Costin Wagnerin, jotka ovat yhteistyönä kääntäneet useampia Minna Lindgrenin ja Antti Tuomaisen teoksia. Teoksia, joiden

kohdalla on aineistossa mainittu useamman kääntäjän nimi, on kaikkiaan 20, mikä tarkoittaa 14 % teosten kokonaismäärästä.

TAULUKKO 14. Suomalasteosten saksantajat 2015–2019.

KÄÄNTÄJÄ	TEOKSET
Schrey-Vasara, Gabriele	16
Kritzokat, Elina	15
Moster, Stefan	12
Kicherer, Birgitta	8
Stohner, Anu; Stohner, Nina	8
Pirschel, Regine	6
Küddelsmann, Tanja	5
Michler-Janhunen, Anke	5
Stohner, Anu	5
Wagner, Jan Costin; Wagner, Niina	5
Hüppin, Beat	4
Uhlmann, Peter	4
Ludden, Andreas	3
Plöger, Angela	3
Alms, Thorsten	2
Karjalainen, Reetta	2
Murmann, Maximilian	2
Schweitzer, Benjamin	2
Solda, Tina	2
Stang, Alexandra	2
Teuffer, Elena	2
Allenstein, Ursel	1
Binder, Hedwig	1
Dessaules, René; Hilger, Marianne; Pirinen, Riku; Rossocha, Natalie; Schuchmann, Marianna; Sturm, Danny; Winterbör, Tomke	1
Diekmann, Helmut	1
Domokos, Johanna; Gruppe Bie,	1
Eitel, Jule; LUND Languages, Köln,	1
Erler, Nadine	1
Gruppe Bie: Hirsch, Isabel; Krallmann, Catharina; Krzemin, Tatjana; Polenz, Jana; Zerr, Tobias	1
Gruppe Bie: Lenz, Anna; Willms, Georgina	1
Hellstern, Hardy; Mergenthaler, Andreas	1
Katajainen, Ritva; Schatz, Roman; Schweitzer, Benjamin	1
Klemmt, Rolf	1
Koch, Claudia	1
Kritzokat, Elina; Peltonen, Lauri	1
Kuhn, Wibke	1
Lindemann, Anu Katariina	1
Maurer, Sybille	1
Natunen, Martina	1
Scharun, Anja; LUND Languages, Köln	1
Schatz, Roman	1
Schellbach-Kopra, Ingrid	1
Schrey-Vasara, Gabriele; Winkler, Ilse	1
Schumacher-Hernández, Tobias	1
Sidabras, Regina	1
Sägesser, Daniel	1
Wetzig, Karl-Ludwig	1
Zöllner, Katja	1
Kääntäjiä/käännöstiimejä yht. 48	140

Gabriele Schrey-Vasaran kääntämät 16 teosta edustavat erittäin monipuolisesti eri kirjallisuudenalueita. Teoksista kymmenen on kaunokirjallisia, joista puolet jännityskirjallisuutta. Lisäksi Schrey-Vasara on kääntänyt mm. kaksi yleistä kulttuurihistoriaa käsittelevää teosta, johtamistaitoon liittyvän teoksen, autourheilua käsittelevän kirjan, elämäkerran ja lasten kuvakirjan. Kolme Schrey-Vasaran käännöksistä on Leena Lehtolaisen ja kaksi Kati Hiekkapellon jännitysromaanien käännöksiä.

Toiseksi eniten (15 teosta) kääntänyt Elina Kritzokat on niin ikään kääntänyt hyvin monipuolisesti eri kirjallisuudenlajeja, keskittyen kuitenkin Schrey-Vasarasta poiketen yksinomaan kaunokirjallisuuteen. Lastenkirjojen, kuvakirjojen ja nuortenkirjojen ohella Kritzokat on kääntänyt jännityskirjallisuutta, psykologisen ja humoristisen romaanin sekä yhdessä Lauri Peltosen kanssa yhden sarjakuvaromaanin. Kritzokatin kääntämistä teoksista neljä on Timo Parvelan kirjoja. J. K. Johanssonilta, Miika Nousiaiselta ja Salla Simukalta Kritzokat on kääntänyt kaksi teosta kultakin.

Kolmanneksi eniten (12 teosta) kääntänyt Stefan Moster puolestaan on keskittynyt kaunokirjallisuuteen ja tarkemmin vielä aikuisten kirjallisuuteen. Suurinta osaa hänen kääntämistään teoksista ei ole sen tarkemmin määritelty eri genreihin. Mukaan mahtuu kuitenkin ainakin jännitysromaanin, novelliteoksen ja historiallinen romaanin. Moster on mielenkiintoinen nimi suomalais-saksalaisella kirjallisuuskentällä, sillä hän on kääntämisen ohella myös kirjailija, jolta ilmestyi tutkimusajanjaksona käännösten ohella myös oman psykologisen romaanin *Die Frau des Botschafters* suomennos *Suurlähettilään vaimo* Jukka-Pekka Pajusen suomentamana. Muita vastaavia toimijoita ei tässä aineistossa ollut.

Birgitta Kichererin kääntämistä kahdeksasta teoksesta puolet on lasten kuvakirjoja ja puolet aikuisten kertomakirjallisuutta. Edellä mainituista kääntäjistä poiketen seitsemän Kichererin teoksista on Tove Janssonin tekemiä. Anu ja Nina Stohnerin kääntämät teokset ovat kaikki helppolukuisia lastenkirjoja ja Kichererin lailla keskittyneet niin ikään yhden kirjailijan, tässä tapauksessa Timo Parvelan, tuotantoon. Kuusi teosta kääntänyt Regine Pirschel on suomentanut yksinomaan aikuisten kaunokirjallisuutta ja puolet teoksista eli kolme on Arto Paasilinnan kirjoittamia. Satu Taskisen kirjoittamia teoksia Pirschel on kääntänyt kaksi.

4.5.2. Saksalaisteosten suomentajat

Aineistoni perusteella vuosina 2015–2019 suomeksi julkaistujen saksalaisteosten kääntäjiä tai käännöstiimejä oli kaikkiaan 144, kts. taulukko 15. Yhden teoksen kohdalta puuttui tieto suomentajasta kokonaan. Näin ollen 391 teoksen kokonaismäärä jakautuisi kääntäjien kesken karkeasti 2,7 teokseen/kääntäjä. Tässä käännössuunnassa yhdessä kääntäneiden kääntäjien tekemien käännösten suhteellinen osuus (17 käännöstä) kaikista käännöksistä on merkittävästi suomalaisteosten saksannoksia pienempi ja jää vain 4 prosenttiin kokonaismäärästä.

Saksa–suomi-käännössuunnassa Seija Kukkonen 62 teoksella nousee tilaston kiistattomalle ykkössijalle, kun puhutaan yksinomaan nimikkeiden määrästä. Maarit Varpu 32 teoksellaan sijoittuu toiseksi. Kolmannelle sijalle nousee Seija Kallinen 8 teoksella, joloin tässä käännössuunnassa kärkikolmikko on suomentanut 26 % kaikista tutkimusajanjakson teoksista. Sari-Anne Ahvonen, Veera Kaski ja Markus Lång kukin seitsemällä käännöksellään seuraavat välittömästi perässä.

Kuuden teoksen suomentajia listalla onkin jo huomattavasti enemmän: Raija Nylander, Arja Rinnekangas, Pirkko Roinila, Olli Sarriavaara, Maikki Soro, Kirsimarja Tielinen, Maisa Tonteri sekä Sirpa Vuento. Viiden teoksen kääntäjiä tutkimusajanjaksona olivat Suvi Clarke, Sirpa Honko-Linde, Sanna van Leeuwen, Anne Mäkelä ja Heli Naski. Neljän teoksen suomentajia listalla oli kahdeksan, kolmen teoksen 11, kahden teoksen kääntäjiä 24 ja yhden teoksen kääntäjiä peräti 82.

TAULUKKO 15. Saksalaisteosten suomentajat 2015–2019.

KÄÄNTÄJÄ	TEOKSET	KÄÄNTÄJÄ	TEOKSET
Kukkonen, Seija	62	Enwald, Liisa	1
Varpu, Maarit	32	Halonen, Veera	1
Kallinen, Seija	8	Hartonen, Esa	1
Ahvonon, Sari-Anne	7	Helander, Ilmari	1
Kaski, Veera	7	Holmberg, Pirkko; Räsänen, Pajari	1
Lång, Markus	7	Hytti, Sanna	1
Nylander, Raija	6	Hämeen-Anttila, V	1
Rinne kangas, Arja	6	Hämäläinen-Bauer, Ilona J	1
Roinila, Pirkko	6	Härtsiä, Hanna	1
Sarrivaara, Olli	6	Isola, Maija	1
Soro, Maikki	6	Itkonen, Jukka	1
Tielinen, Kirsimarja	6	Jousjärvi, Reija	1
Tonteri Maisa	6	Jääskeläinen, Soili	1
Vuoto, Sirpa	6	Kanerva, Arja	1
Clarke, Suvi	5	Karpiola, Katriina	1
Honko-Linde, Sirpa	5	Kaurala, Saana	1
Leeuwen, Sanna van	5	Keisala-Kaseja, Kaisu	1
Mäkelä, Anne	5	Ketola, Veli-Pekka	1
Naski, Heli	5	Kilpeläinen, Tapani	1
Ingervo, Arto	4	Kjellberg, Hanna	1
Kilpi, Anne	4	Kokkonen, Kirsi	1
Lustig, Elina	4	Korolainen, Tuula	1
Malkamäki, Raimo	4	Kukkonen Mari	1
Nurmi, Juho	4	Kupiainen, Miika	1
Renvall, Tuomas	4	Lahtinen, Tapani	1
Vilkkö-Riihelä, Anneli	4	Lahtinen, Tapani; Friese, Laila	1
Vuori, Elina	4	Lehtinen, Markku	1
Cappel, Outi	3	Lehtonen, Matti	1
Förster, Johanna	3	Luoto, Pirjo	1
Hurme-Keränen, Auli	3	Lönnroth, Harry; Vanharanta, Taina	1
Hyytiä, Sanni	3	Mannaberg, Marja; Pääskyluoto, Raili; Savolainen, Elvi;	1
Janatuinen, Mari	3	Turunen-Viljanmaa, Sirpa	1
Kanerva, Tanja	3	Mannaberg, Marja; Pääskyluoto, Raili; Turunen, Teuvo	1
Lappalainen, Otto	3	Marttinen, Tittamari	1
Malinen, Päivi	3	Meski, Arja	1
Nykyri, Ilona	3	Moster, Helen	1
Poskela, Tanja	3	Muurinen, Mirja	1
Tausta, Sirkka	3	Mäkelä, Marjukka	1
Fauster, Hanna	2	Mäki-Kihniä, Nina	1
Heimonen, Satu	2	Mäkinen, Irja; Koskeniemi, Hely	1
Kollmann, Elina	2	Mäkinen, Juuso Matias	1
Korkea-aho, Risto	2	Mäntylä, Jorma	1
Kotisaari, Christina	2	Mäntyranta, Heli	1
Kuusterä, Arto; Palmusaari, Jussi	2	Niemi, Marko	1
Lahti, Mirka	2	Nikkarla, Markus	1
Lempinen, Maiju	2	Pietikäinen, Maija; Kivekäs, Anita	1
Leu, Anne	2	Pietikäinen, Maija; Väisänen, Eija; Ifill, Oliver	1
Luoto, Miika	2	Pitkänen, Risto	1
Löfman Milla	2	Richert, Hannele	1
Mannila, Markku	2	Ristolainen, Sari	1
Niemistö, Pirkko	2	Saari, Veli-Matti	1
Oksanen, Mika	2	Sainio, Merja; Koskivaara, Ville; Pajunen, Jukka-Pekka	1
Pajunen, Jukka-Pekka	2	Sallanmaa, Maiju	1
Pietikäinen, Maija	2	Salminen, Antti; Pii, Johan L.	1
Roinila, Tarja	2	Sandberg, Camilla	1
Sallamo-Lavi, Anuirmeli	2	Schmidt, Tähti	1
Salmenkangas, Heli	2	Schmidt-Rogers, Heike	1
Sirola, Rauna	2	Sevón, Marja	1
Soukola, Timo	2	Shuttleworth, John; Westerlund, Leo	1
Suominen, Oili	2	Simola, Matti	1
Tenhunen, Katri	2	Syvänperä, Tuula	1
Wich, Marja	2	Tenhunen, Katri; Annala, Pauli	1
Aaltonen, Einari	1	Tervaharju, Hannu	1
Allinen, Meeri	1	Thil, Riitta	1
Allinen, Meeri; Vainikkala, Erkki	1	Turunen, Panu	1
Attila, Ilona	1	Turunen-Viljanmaa, Sirpa	1
Eeg, Ulrik	1	Uschanov, Tommi	1
		Valli, Suvi	1
		Valtonen, Hannu	1
		Venhola, Heli	1
		Vierimaa, Laura; Jääskeläinen, Soili	1
		Viirret, Raija-Liisa	1
		Virtanen, Olli	1
		Voipio, Myrja; Zurhorst, Elina	1
		Vuorela, Kalevi	1
		Vuorjoki, Varpu	1
		Väisänen, Esko	1
		Wendorf, Taina	1
		Kääntäjä/käännösteimejä yht. 144	391

Kahta käsityöopasta lukuun ottamatta kaikki Seija Kukkosen kääntämät teokset ovat lastenkirjallisuutta. Yhdestä teoksesta puuttuu YKL- ja genreluokitus, mutta nimen perusteella tämänkin voisi olettaa olevan lastenkirjallisuutta. Kirjailijoita, joilta Kukkonen on suomentanut useampia kuin yhden teoksen ovat Julia Boehme (2), Nadja Fendrich (5), Alexandra Fischer-Hunold (2), Michaela Hanauer (5), Marlene Jablonski (2), Annette Moser (3), Katja Reider (7), Katja Richert (5), Anna Taube (2), THiLO (2), Henriette Wich (3), Katharina Wieker (5) sekä Zapf (3).

Maarit Varpukin on käänöksissään keskittynyt lastenkirjallisuuteen: 20 hänen kääntämäänsä teosta on lasten kuvakirjoja ja loput muuta lastenkirjallisuutta. Kirjailijoita, joilta Varpu on kääntänyt enemmän kuin yhden teoksen ovat Judith Allert (2), Bengt Birck (2), Jan Birck (3), Stefanie Dahle (14) ja Tanya Stewner (8). Kaikki Seija Kallisenkin käännökset ovat lastenkirjallisuuden käännöksiä ja kahta Annett Stützen teosta lukuun ottamatta eri kirjailijoiden tekemiä.

Sari-Anne Ahvosen käännökset ovat yhtä lintuaiheista tietoteosta lukuun ottamatta kaunokirjallisuutta. Kahdelle teokselle ei ollut saatavilla tarkempaa genreluokitusta, mutta loput neljä olivat kaikki hevosaiheista nuortenkirjallisuutta. Andrea Wandel on kirjoittanut teoksista kaksi, loput ovat eri kirjailijoiden tuotantoa.

Veera Kaski, jolta on Ahvosen lailla ilmestynyt seitsemän käännöstä, on suomentanut kolme rakkausromaanin ja neljä jännitys- ja rikoskirjallisuuden genreä edustavaa teosta. Kolme jälkimmäisen genren teosta on Nele Neuhausin kirjoittamia ja Nina George on kirjoittanut kaksi Kasken suomentamista rakkausromaneista. Kaikki Markus Långin kääntämät teokset ovat Felix Saltenin kirjoittamia, ja koska olen käsitellyt hänen kirjallisuutensa genrejä jo luvussa 4.3.2., en syvenny tässä luvussa niihin enää enempää.

4.6. Käännetty kirjallisuudenlajit

Tarkastelen seuraavaksi, mitä kirjallisuudenlajeja suomesta saksaan ja saksasta suomeen on tutkimusajanjaksonani 2015–2019 käännetty. Kuten aiemmin metodiluvussa kerroinkin, lajittelin aineiston teosten YKL-kirjastoluokitusten mukaisesti.

4.6.1. Saksaksi käännetyn suomalaiskirjallisuuden genret

Kaikista 144 suomesta saksaan käännetystä ja julkaistusta teoksesta ainoastaan kolmesta ei löytynyt kirjastoluokitusta Vaski- tai Finna.fi-tietokannoista. Loput 141 teosta olivat saaneet YKL-järjestelmän mukaisesti seuraavassa taulukossa näkyvät luokitukset.

TAULUKKO 16. Suomesta saksaan 2015–2019 käännettyjen teosten YKL-luokitukset.

määrä	YKL-luokitus	YKL-selite
81	84.2	Suomenkielinen kertomakirjallisuus
11	84.31	Ruotsinkielinen kertomakirjallisuus
7	85.22	Suomenkieliset kuvakirjat
5	85.231	Ruotsinkieliset kuvakirjat
4	85.32	Suomenkieliset sarjakuvat
3	65.433	Virkkaus, nypäys
2	43.	Pohjoismaat
2	78.993	Populaarimusiikin edustajat
2	82.252	Saamenkieliset runot
2	90.2	Yleinen kulttuurihistoria
1	61.	ATK, tietotekniikka, tietoliikenne, viestintätekniikka
1	79.5209	Autourheilu
1	99.1	Elämäkerrat, muistelmat
1	99.139	Elämäkerrat, muistelmat, sotamuistelmat
1	17.3	Elämänfilosofia, elämäntaito
1	30.12	Elämäntapojen sosiologia, kulttuurisosiologia
1	69.11	Johtamisen tekniikka ja menetelmät
1	68.2709	Juomat
1	59.31	Kauneudenhoito, ulkonäkö
1	85.2	Kuvakirjat
1	78.991	Länsimaisen taidemusiikin edustajat
1	61.3	Ohjelmointi, ohjelmointikielet
1	68.2	Ruoanvalmistus, ruokakulttuuri
1	82.31	Ruotsinkieliset runot
1	94.13	Saksan historia, nykyaika
1	68.33	Siivous
1	92.	Suomen historia
1	92.71	Suomen historia v.1917-1920
1	92.73	Suomen historia v.1939-1945
1	82.2	Suomenkieliset runot
1	61.4	Tietokoneet
1	32.01	Valtionfilosofia, poliittiset ideologiat
141	32 luokkaa	

Kuten taulukosta käy ilmi, 81 teosta eli kaikkiaan 56 % teoksista on suomenkielistä kertomakirjallisuutta. Seuraavaksi suurimman luokan muodostaa ruotsinkielinen kertomakirjallisuus 11 teoksellaan, joka edustaa 7,6 % kokonaismäärästä. Myös kuvakirjat ja

sarjakuvat ovat käännettyimpien teosten joukossa. Koska luokittelu kertomakirjallisuuden ei vielä kerro kovinkaan paljoa siitä, minkälaista kertomakirjallisuutta suomesta saksaksi on käännetty, tarkastelen seuraavaksi vielä näiden 92:n alun perin suomen- ja ruotsinkielisten kertomakirjallisten teosten Vaski- ja Finna.fi-tietokannan mukaisia genrejä.

TAULUKKO 17. Suomesta saksaan 2015–2019 käännetyn kertomakirjallisuuden lajityyppien jakautuminen.

Määrä	Genre
23	jännityskirjallisuus, rikoskirjallisuus ja poliisikirjallisuus
17	lastenkirjallisuus
16	aikuisten kirjallisuus
10	luokittelematon
8	kaunokirjallisuus
6	psykologiset romaanit
5	nuorten kirjallisuus
3	historialliset romaanit
3	huumori ja satiiri
1	novellit

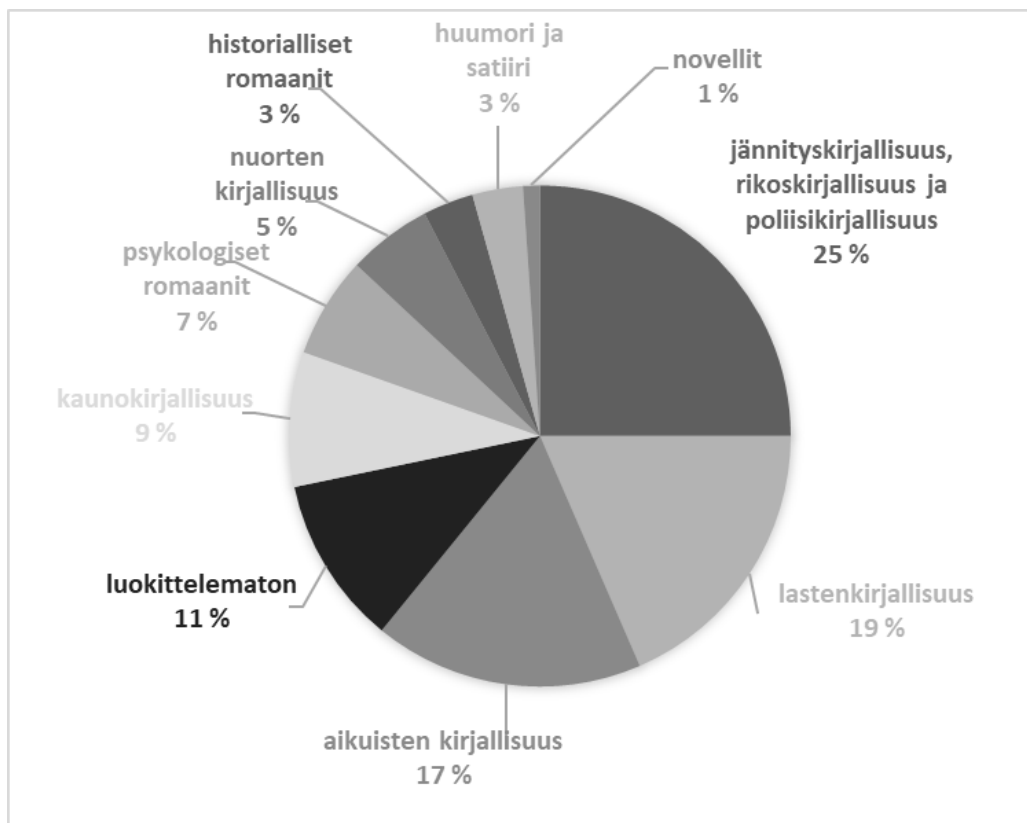
Kuten aikaisemmassakin tutkimuksessa on todettu, tämäkin tutkimus osoitti, että jännityskirjallisuus, käsittäen myös rikoskirjallisuuden ja salapoliisiromaanit, on edelleen suuressa suosiossa ja edustaa neljäsosaa kaikesta suomesta saksaan käännetystä kertomakirjallisuudesta.

Jännityskirjallisuuden jälkeen suosituin genre oli lastenkirjallisuus, joka edusti lähes viidennestä (19 %) tutkimusajanjakson teoksista tässä käännoösuunnassa. Lastenkirjallisuus käsittää tässä niin romaanit kuin helppolukuiset teoksetkin, joita tässä aineistossa oli kaikkiaan 9 kappaletta. Näistä yhdeksästä helppolukuisesta lastenkirjasta kuusi oli humoristisia koululaisromaaneja. Lasten fantasiakirjallisuutta edusti aineistossa kaksi teosta.

Aivan lastenkirjallisuuden perässä aineistossa esiintyi tarkemmin määrittelemätön aikuisten kirjallisuus ja seuraavana kaikkiaan 10 teosta, joille ei löytynyt minkäänlaista genreluokittelua Vaski- tai Finna.fi-tietokannoista. Tämän jälkeen järjestyksessä kaunokirjallisuus, psykologiset romaanit, nuortenkirjallisuus, historialliset romaanit sekä viimeisinä huumori kahdella teoksella ja satiiri ja novellit kumpikin yhdellä teoksella.

On kuitenkin huomioitava, että osalle teoksista oli annettu useampi lajityyppi genreluokitukseen eli esimerkiksi ensisijaisesti jännityskirjallisuudeksi luokitellulla teoksella saattoi olla myös psykologisen romaanin määritelmä, vastaavasti historialliseksi romaaniksi

mainitulla teoksella saattoi olla lajityyppinä lisäksi psykologinen romaani ja jännityskirjallisuus. Rajanveto siinä, mihin kategoriaan teos parhaiten sopii, on haastavaa. Tässä tutkimuksessa pyrin lajittelemaan teokset ensisijaisesti ensimmäisenä mainitun genren mukaan, jotta luokittelu olisi johdonmukainen ja tutkimus mahdollisimman objektiivinen. Toisaalta mikäli genreluokituksissa oli ensimmäisenä mainittu vain romaani ja jäljessä seurasi lajityyppiä tarkemmin kuvaavia luokituksia, valitsin spesifimmän.

KUVIO 4. Suomesta saksaan käännetyn kertomakirjallisuuden lajityyppien osuudet kokonaisuudesta 2015–2019.

4.6.2. Suomeksi käännetyn saksalaiskirjallisuuden genret

Kaikista saksasta suomeen käännetystä 392 teoksesta YKL:n mukainen kirjastoluokitus ei ollut löydettävissä Vaski- eikä Finna.fi-tietokannasta kuuden teoksen osalta. Jäljelle jääneet 386 teosta jakautuivat seuraaviin YKL-luokituksen mukaisiin kategorioihin. Kuten alla olevasta taulukosta selkeästi käy ilmi, saksasta suomeen käännettävän kirjallisuuden lajikirjo on huomattavasti laajempi verrattuna suomesta saksaan samalla ajanjaksolla käännettyihin teoksiin.

TAULUKKO 18. Saksasta suomeen 2015–2019 käännettyjen teosten YKL-luokitukset.

YKL-luokitus	YKL-selite	määrä	YKL-luokitus	YKL-selite	määrä
84.2	Suomenkielinen kertomakirjallisuus	113	74.948	Piirustus- ja maalaustaiteen historia, Alankomaat.	1
85.22	Suomenkieliset kuvakirjat	92	68.8	Hotelli- ja ravintolatalous. Suurkeittiöt. Ateriapalvelut	1
21.51	Antroposofia	14	68.24	Leipominen. Makeiset. Jälkiruoat	1
85.12	Suomenkieliset sadut	9	68.23	Liha-, lintu- ja kalaruokat	1
17.3	Elämänfilosofia. Elämäntaito	9	68.21	Säilöntä	1
99.1	Elämäkerrat. Muistelmat	7	68.	Kotitalous. Laitostalous	1
99.139	Elämäkerrat. Muistelmat, sotamuistelmat	6	67.452	Kissat	1
65.43	Neulonta	6	67.41	Hevosten hoito	1
-	<i>Luokitus puuttuu</i>	6	67.32	Hedelmä- ja marjakasvit	1
99.11	Elämäkerrat. Muistelmat, filosofit ja psykologit	5	67.3	Maanviljely. Puutarhanhoito. Hyötykasvit	1
85.32	Suomenkieliset sarjakuvat	4	65.433	Virkkaus. Nypläys	1
79.31	Jalkapallo	4	65.	Käsityö. Kotiteollisuus	1
68.2	Ruonanvalmistus. Ruokakulttuuri	4	62.544	Veneet	1
94.13	Saksan historia, nykyaika.	3	62.512	Moottoripyörät. Mopedit. Moottorikelkat. Mönkijät	1
86.4	Saksankielisen kirjallisuuden historia ja tutkimus	3	62.511	Autot	1
82.2	Suomenkieliset runot	3	61.71	Tietoliikenne. Viestintätekniikka. Multimedia	1
78.993	Populaarimusiikin edustajat	3	59.58	Allergiset taudit. Iho. Ihotaudit	1
65.8	Leikkikalut	3	59.55	Hermosto. Neurologia	1
65.5	Paperi- ja pahvityöt	3	59.535	Ruoansulatuselimet. Ruoansulatuselinten taudit	1
32.01	Valtiofilosofia. Poliittiset ideologiat	3	59.534	Veri. Veritaudit. Verenkiertoelimet. Verenkiertoelinten	1
23.31	Käntymys. Uskoon tuleminen. Uskonelämä	3	59.52	Liikuntaelimet. Liikuntaelinten taudit	1
11.5	Nykyajan filosofia	3	58.9	Eläinten elintavat	1
85.	Sadut. Kuvakirjat. Sarjakuvat	2	58.12	Linnut	1
84.	Kertomakirjallisuus	2	58.	Eläintiede	1
79.8	Pelit. Leikit. Keräily	2	57.11	Puut. Pensaat	1
77.4983	Elokuvan ja televisio-ohjelmien historia, Amerikka	2	56.9	Ekologia. Eliömaantiede	1
67.451	Koirat	2	53.66	Värioppi	1
65.9	Muut käsityöt	2	48.312	Yhdysvallat	1
59.4	Hoitomenetelmät	2	48.114	Israel. Palestiina	1
	Taloustieteen historia sekä eri maiden yleinen taloushistoria	2	43.11	Tukholma	1
36.09	Poliisitoimi. Yleinen turvallisuus	2	42.	Suomi	1
35.7	Ihmisoikeudet. Kansalaisen asema yhteiskunnassa	2	41.	Eurooppa	1
23.	Dogmatiikka. Kristillinen etiikka	2	38.1	Perhe- ja kotikasvatus	1
14.4	Persoonallisuuden psykologia	2	37.41	Päivähoito	1
11.4	Uusimman ajan filosofia	2	36.1	Talouspolitiikka. Taloudelliset rakenteet	1
	Elämäkerrat. Muistelmat, tekniikan, tuotantoelämän, kaupan ja talouselämän edustajat	1	36.01	Taloustiede. Kansantaloustiede	1
99.16	Elämäkerrat. Muistelmat, yhteiskuntaelämän, kasvatuksen ja maanpuolustuksen edustajat	1	32.51	Euroopan unioni	1
91.81	Nyky aika	1	30.16	Kriminologia. Kriminaalisosiologia	1
90.2	Yleinen kulttuurihistoria	1	30.12	Elämäntapojen sosiologia. Kulttuurisosiologia	1
90.1	Historianfilosofia. Kulttuurifilosofia	1	30.11	Sosiaaliset järjestelmät	1
86.19	Euroopan kirjallisuuden historia ja tutkimus	1	30.	Yleinen yhteiskuntatiede	1
83.2	Suomenkieliset näytelmät	1	28.1	Roomalaiskatolinen kirkko	1
83.	Näytelmät	1	25.4	Sielunhoito	1
79.6	Kuntoliikunta. Kuntourheilu	1	25.2	Sakraaliteologia	1
79.52	Autourheilu	1	24.12	Päivänsanat. Kristilliset päivänavaukset	1
78.991	Länsimaisen taidemusiikin edustajat	1	20.2	Kristinusk. Teologia	1
78.351	Oopperat	1	17.5	Yleinen estetiikka	1
			17.1	Etiikka. Moraalifilosofia	1
			95 luokkaa	Yhteensä	392

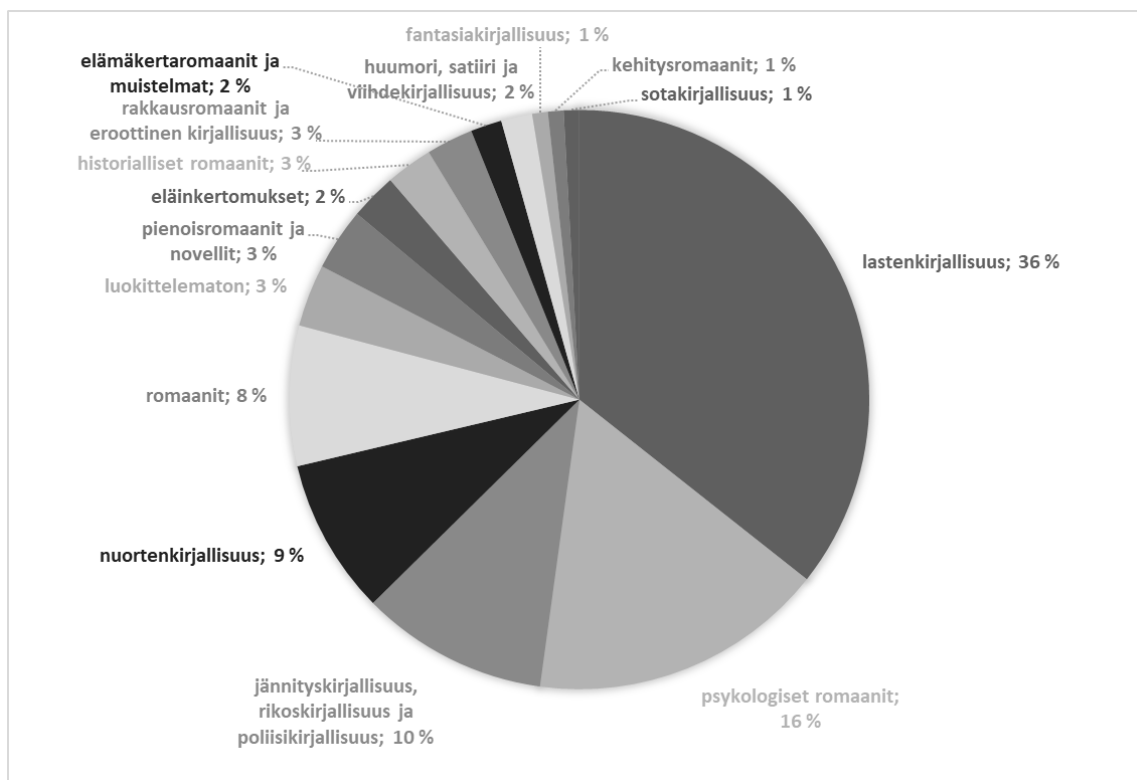
Luokitelluista teoksista 29,3 % oli suomen kielelle käännettyä kertomakirjallisuutta. Vajaa neljännes teoksista, 23,5 %, oli kuvakirjoja. Seuraavaksi suurimman luokan muodostaa antroposofinen kirjallisuus 14 teoksella. Satukirjoja oli saksasta suomennettu 9 kappaletta, elämäntaitoon liittyvää kirjallisuutta 9 kpl, hieman eri tavoilla luokiteltuja erilaisia elämäkertoja ja muistelmia kaikkiaan 18 teosta. Valtaosa jäljelle jäävistä pienemmistä kirjallisuusluokista edustaa erilaisia tietokirjallisuuden alalajeja. Koska kertomakirjallisuus ja kuvakirjat ovat ylivoimaisesti suurimmat kirjallisuusluokat kirjallisuustuonnissa saksankieliseltä alueelta Suomeen, tarkastelen seuraavaksi tarkemmin, mitä genreä ai-neiston 115 kertomakirjallisuuden teosta kirjastojen luokituksen mukaan edustavat.

TAULUKKO 19. Saksasta 2015–2019 suomennetun kertomakirjallisuuden lajityyppien jakautuminen.

Määrä	Genre
41	lastenkirjallisuus
19	psykologiset romaanit
12	jännityskirjallisuus, rikoskirjallisuus ja poliisikirjallisuus
10	nuortenkirjallisuus
9	romaanit
4	luokittelematon
4	pienoisromaanit ja novellit
3	eläinkertomukset
3	historialliset romaanit
3	rakkausromaanit ja eroottinen kirjallisuus
2	elämäkertaromaanit ja muistelmat
2	huumori, satiiri ja viihdekirjallisuus
1	fantasiakirjallisuus
1	kehitysromaanit
1	sotakirjallisuus

Kuten taulukosta 19 ja seuraavasta ympyrädiagrammista (kuvio 5) voi todeta, lastenkirjallisuus on suurin yksittäinen genre saksankielisen kirjallisuuden suomenkielisissä käännöksissä, edustaen jopa reilua kolmannesta (36 %) kaikista kertomakirjallisuuden teoksista. Kaikkiaan 41 lastenkirjasta 17 oli luokiteltu helppolukuisiksi. Toiseksi suurin kategoria olivat psykologiset romaanit 16 %:lla ja vasta kolmannella sijalla seurasi saksalaisen suomalaiskirjallisuudessa suosima jännityskirjallisuus käsittäen myös rikoskirjallisuuden ja poliisikirjallisuuden. Vain prosentin pienemmällä osuudella edellisen perässä seurasi nuortenkirjallisuus. Viidenneksi suosituimmaksi genreksi kustantajien käännösvalinnoissa nousivat tarkemmin luokittelemattomat romaanit.

Huomioiden kuvakirjallisuuden (92 kpl) ja esimerkiksi satukirjoiksi luokitellut teokset (9 kpl), lastenkirjallisuuden osuus kasvaa tässä käännössuunnassa vielä huomattavasti suuremmaksi ja nousee tällöin runsaaseen kolmannekseen kaikesta saksasta suomennetusta kirjallisuudesta.

KUVIO 5. Saksasta suomennetun kertomakirjallisuuden lajityyppien osuudet kokonaisuudesta 2015–2019.

4.6.3. Käännössuuntien vertailua genren näkökulmasta

Verrattaessa näitä kahta käännössuuntaa toisiinsa, voidaan ensiarviolta päätellä suomalaiskustantajien ottavan valikoimiinsa ennakkoluulottomammin saksankieliseltä alueelta erilaisia kirjallisuudenlajeja edustavia teoksia. Siinä missä suomesta saksaan käännettyt teokset jakautuivat 32 YKL-luokkaan (keskimäärin 4,4 teosta/luokka), saksasta suomennettu kirjallisuus edusti peräti 95 luokkaa (keskimäärin 4,1 teosta/luokka). YKL-luokkia, joita edusti ainoastaan yksi teos, oli suomi–saksa-käännössuunnassa 22 (15,6 % kaikista teoksista), kun taas saksa–suomi-käännössuunnassa 60 (15,3 % kaikista teoksista). Suhteellinen jakauma on kuitenkin hyvinkin tasainen molemmissa käännössuunnissa, eikä lopulta eroa teosten kokonaismäärään suhteutettuna ole käytännössä ollenkaan. Saksasta on suomennettu lähes kolminkertainen määrä teoksia verrattuna suomesta saksannettuihin, mutta siihen suurimmat eroavaisuudet käännössuuntien välillä jäävätkin. Sama lähes kolminkertainen suhde pätee myös YKL-luokkien määrään.

Sen sijaan kertomakirjallisuuden genrejakauma oli suurempi käännössuunnassa saksasta suomeen. Suomalainen jännityskirjallisuus on saksankielisellä alueella selvästi

suositumpaa kuin vastaava saksankielinen kirjallisuus Suomessa. Molemmat kulttuurit mitä ilmeisimmin arvostavat toistensa tapaa tuottaa laadukasta lasten- ja nuortenkirjallisuutta, mutta saksasta suomennetun lasten- ja nuortenkirjallisuuden suhteellinen määrä on silti lähes kaksinkertainen verrattuna Suomesta vietyyn lastenkirjallisuuteen.

Jo aiemminkin mainittu saksalaisten kiinnostus pohjoismaista jännitys- ja rikoskirjallisuutta kohtaan nousee aineistossa selkeästi esille ja suomalainen jännityskirjallisuus kiinnostaakin saksankielisiä kustantajia 2,5 kertaa enemmän kuin saksankielinen jännityskirjallisuus Suomessa.

Suomalaista jännitys- ja rikoskirjallisuutta on tutkimusajanjaksolla innokkaimmin vienyt saksankieliselle alueelle berliiniläinen Suhrkamp-kustantamo, kaikkiaan viidellä teoksellaan, jotka ovat Anke Michler-Janhusen ja Elina Kritzokatin kääntämiä. Myös Rowohlt-kustantamo on keskittynyt suomalaiseen jännityskirjallisuuteen kolmella teoksellaan, jotka ovat Nina ja Jan Costin Wagnerin sekä Gabriele Schrey-Vasaran kääntämiä sekä Antiumin (3 - Beat Hüppin) ja Kiepenhauer & Witschin (3 - Nina ja Jan Costin Wagner) kustantamia. Aineistossa oli myös kahden kirjan kustantamoja, joiden molemmat tutkimusajanjakson teokset edustivat jännitys-, rikos-, tai poliisikirjallisuuden lajityyppejä. Vastaavasti suomalaisia saksankielisen alueen jännitys- ja rikoskirjallisuuden maahan-tuojia ovat Suomessa Kustantamo Huippu kolmella teoksellaan, jotka ovat Anne Kilven kääntämiä, sekä Werner Söderström Osakeyhtiö kolmella teoksellaan, jotka ovat Veera Kasken suomennoksia.

Saksalainen psykologinen romaani kiinnosti suhteessa kokonaismääriin yli kaksi kertaa enemmän suomalaista kustantajaa kuin suomalainen psykologinen romaani vastaavasti saksankielisellä alueella. Saksankieliseltä alueelta psykologisia romaaneja olivat Suomeen tuoneet vahvimmin Lurra Editions kuudella romaanilla suomentajiensa Olli Sarri-vaaran (3), Arja Rinnekankaan (2) ja Markku Mannilan (1) avulla. Suomalaiseen psykologiseen romaaniin keskittynyttä saksankielisen alueen kustantajaa ei tällä tutkimusajanjaksolla aineistossa tullut esille.

Suomalaisen lastenkirjallisuuden merkittävimpiä lähettäjiä saksankielisellä alueella ovat Carl Hanser ja Hanser -kustantamot yhteensä 13 teoksella, joista Anu Stohner on kääntänyt 11 kirjaa, näistä 8 yhdessä Nina Stohnerin kanssa.

Merkittävimmäksi saksankielisen lastenkirjallisuuden lähettilääksi Suomessa nousee Kustannus-Mäkelä kaikkiaan 69 teoksellaan (nimien ja kansikuvien perusteella 70, mutta koska yhdeltä teokselta ei ollut YKL- eikä genreluokitusta saatavilla, huomioin tässä ainoastaan nämä 69 teosta), joiden mittavasta suomennosurakasta ovat vastanneet Seija Kukkonen 59 teoksella, Seija Kallinen kahdeksalla teoksella ja Mirka Lahti on kääntänyt jäljelle jääneet kaksi teosta. Toisena lastenkirjallisuuden saralla on Aurinko Kustannus 37 teoksella ja kääntäjä Maarit Varpu, joka on kääntänyt noista teoksista 32 sekä Tanja Kanerva (3) ja Milla Löfman (2). Kolmanneksi tutkimusajanjaksolla sijoittui Lasten Keskus -kustantamo 20 lastenkirjalla kääntäjinään Maisa Tonteri (6), Johanna Förster (3), Tanja Poskela (3), Rauna Sirola (2) sekä yhden teoksen kääntäjät: Jukka Itkonen, Reija Jousjärvi, Arja Kanerva, Tuula Korolainen, Tittamari Marttinen sekä käännöstiimi Myry Voipio ja Elina Zurhorst.

5. Yhteenveto

Tässä tutkielmassa tavoitteena oli selvittää suomalais-saksalaisen kirjallisuusvaihdon kenttää ja sen keskeisimpiä toimijoita vuosina 2015–2019. Aineistona hyödynsin suomi–saksa-käännössuunnassa FILIn tietokantaa ja saksa–suomi-käännössuunnassa pääasiassa Kansalliskirjaston Finna.fi-tietokantaa sekä täydentävästi Goethe-Instituutin kirjallisuuslistaa. Genren osalta täydensin aineistoa Vaski-tietokannan avulla.

Tutkimuskysymyksiäni olivat: Kuinka paljon tutkimusajanjaksona on myyty käännösoikeuksia Suomesta saksankieliselle alueelle? Kuinka paljon tutkimusajanjaksona on julkaistu käännöksiä? Mitkä kustantamot ovat julkaisseet käännöskirjallisuutta? Ketkä ovat kääntäneet kirjallisuutta? Mitä tekstilajeja edustavia teoksia käännetään eniten? Tutkimus seurasi Anthony Pymin käännösarkeologista kartoitusta vastaten sen keskeisiin kysymyksiin **mitä, miten, missä, milloin ja kenelle** on käännetty.

Kysymykseen myydyistä käännösoikeuksista haettiin vastausta luvussa 4.1. ja sen alaluvuissa. Tutkimusajanjaksolla suomesta saksaan käännettyistä 144 teoksesta 48 teoksen käännösoikeuksien myynnistä oli tiedot myyntiajankohdasta FILIn tietokannassa. Tietokannassa oli myös tiedot vuonna 2020 julkaistusta 16 teoksesta, joiden käännösoikeudet oli myyty tutkimusajanjaksolla. Lisäksi aineistossa oli tiedot kaikkiaan 19 sellaisen teoksen käännösoikeuksista, joita ei tätä kirjoittaessa vielä ollut julkaistu. Kaikkiaan tietokannan perusteella tutkimusajanjaksolla oli siis myyty 83 teoksen käännösoikeudet.

Käännösoikeuksista saatava tieto on vielä tässä vaiheessa melko vajavaista, koska tiedon kerääminen on ollut systemaattista FILIssä niin lyhyen aikaa, vasta vuodesta 2015 alkaen. Jo tämänkin lyhyen otannan (2015–2019) perusteella vaikuttaa kuitenkin ilmeiseltä, että ylivoinen enemmistö myydyistä käännösoikeuksista johtaa myös teoksen kääntämiseen ja ilmestymiseen lähivuosien aikana. Tämän tutkimuksen perusteella jopa yli puolet käännöksistä ilmestyy oikeuksien myymistä seuraavana vuonna. Esittämäni tiedot käännösoikeuksien myyntiajankohdista ja julkaisuvuosista ajalla 2015–2019 vastasivat käännösarkeologian kysymykseen *milloin* on käännetty.

Käännösoikeuksien myynnin kannalta huomionarvoinen seikka on niin ikään se, että runsas kolmasosa oikeuksista siirtyy vastaanottajalle jonkin välittäjän, agentin, kautta. Olisi mielenkiintoista tutkia, onko kirjallisuusagenttien käyttö kustannusalalla kasvava trendi, joka vapauttaa kunkin toimijan resursseja siihen, mikä kuuluu toimijoiden

ydinosaamiseen. Joidenkin agenttien kohdalla oli havaittavissa myös FILIn käännöstuen esiintymisen kasvua. Agentit saattavat olla apuna neuvotteluissa käännöstuista tai kyseessä voi olla puhtaasti tilastollinen sattuma.

Toinen tutkimuskysymykseni koski tutkimusajanjaksona julkaistujen käännösten määrää, jota käsiteltiin luvussa 4. Kulttuurivaihto oli tutkimusajanjaksonani vuosina 2015–2019 painottunut vahvasti saksankielisen kirjallisuuden suomennoksiin, mutta myös suomalaiskirjallisuuden saksannosten määrä pysyi ajanjaksona hyvin tasaisena. Suomenkielistä kirjallisuutta julkaistiin saksaksi kaikkiaan 144 teosta ja saksankielisten teosten suomennoksia julkaistiin samaan aikaan 392 kpl eli vuositason laskettuna saksankieliseltä alueelta tuotiin keskimäärin n. 50 teosta enemmän Suomeen kuin Suomesta vastaavasti viedtiin. Vastaus käännösarkeologian kysymykseen *missä* on käännetty kuuluu siis Suomessa ja saksankielisellä alueella.

Kolmas tutkimuskysymykseni koski käännösosalalla toimivia kustantajia, joita käsiteltiin luvussa 4.4. Suomesta saksaan kirjallisuutta oli vienyt 70 kustantajaa, joista eniten teoksia oli julkaissut Hanser Verlage. Saksankieliseltä alueelta Suomeen toi teoksia puolestaan 80 kustantajaa ja näistä eniten julkaissut oli Kustannus-Mäkelä Oy. Molemmilta kustantajilta ilmestyi tutkimusajanjaksona lähes yksinomaan lastenkirjallisuutta. Julkaistujen teosten kokonaismäärät huomioiden voidaan todeta, että Suomessa kustannuskenttä on suhteessa tiiviimpi ja suomalainen kustantaja julkaisee keskimäärin enemmän tuontikirjallisuutta kuin saksankielinen kollegansa. Saksankielisellä kustannuskentällä taas oli suomalaista enemmän kustantajien välisiä konsernikytköksiä.

Neljäs tutkimuskysymykseni koski kääntäjiä, joita käsiteltiin luvussa 4.5. Suomalaisteoksia oli tutkimusajanjaksolla saksantamassa kaikkiaan 48 kääntäjää tai käännöstiimiä ja eniten nimikkeitä julkaistiin Gabriele Schrey-Vasaran kääntäminä. Saksankielistä kirjallisuutta suomentamassa oli puolestaan kaikkiaan 144 kääntäjää tai käännöstiimiä, joista Seija Kukkonen julkaisi suurimman määrän nimikkeitä. Kahdesta tai useammasta kääntäjästä muodostuneet käännöstiimit olivat vastuussa 14 % suomesta saksan kielelle julkaistuista teoksista, kun taas saksasta suomennetuista teoksista vain 4 % oli käännöstiimien työn tulosta.

Kielisuunnasta riippumatta osa alan toimijoista oli selkeästi profiloitunutta tietäntyyppiin kirjallisuuteen, kun taas osa toimi hyvinkin erityyppisten teosten parissa. Voimakasta profiloitumista oli lastenkirjallisuudessa, jossa oli selvästi havaittavissa

profiloitumista niin kirjailijoiden, kustantajien kuin kääntäjienkin osalta. Sama toteutui jonkin verran myös jännitys-, rikos, ja poliisikirjallisuuden toimijoiden parissa. Profiloitumisen erottuminen oli odotettavissakin – tiettyyn kirjallisuudenlajiin keskittyminen säästää aikaa ja voimavaroja. Esimerkiksi hyvä lastenkirjallisuuden alan toimija tuntee alansa ja lajityyppinsä konventiot ja normit sekä säästää verkostoitumisensa avulla huomattavasti aikaa.

Toisaalta ilman profiloitumistakin kääntäjältä saatettiin julkaista useita teoksia. Esimerkiksi näiden kahden käännoissuunnan eniten kääntäneistä kääntäjistä Kukkonen oli kahta käsityöopasta lukuun ottamatta keskittynyt vain yhteen kirjallisuuden lajiin, lastenkirjallisuuteen, kun taas Schrey-Vasaralta julkaistiin tutkimusajanjaksona peräti seitsemään eri YKL-luokituksen mukaiseen kategoriaan luokiteltavia teoksia, joista osa edusti kertomakirjallisuuden sisällä vielä eri genrejä. Näillä edellä esitetyillä tiedoilla kääntäjistä ja kustantajista ja heidän tavoistaan toimia kirjallisuuden kentällä pyrittiin vastaamaan käännösarkeologian kysymykseen *miten* on käännetty.

Viimeinen tutkimuskysymykseni koski julkaistavan käännöskirjallisuuden lajityyppejä ja edusti samalla Pymin käännösarkeologian kysymystä *mitä* on käännetty. Kirjallisuuden lajityyppien kautta saadaan samalla myös viitteitä vastauksesta kysymykseen *kenelle* on käännetty. Näihin kysymyksiin haettiin vastausta luvussa 4.6. alalukuineen. Tutkimusajanjaksona julkaistuista suomesta saksaan käännettyistä teoksista 65 % oli kertomakirjallisuutta. Sitä vastoin suomennetusta saksalaiskirjallisuudesta 29,3 % oli kertomakirjallisuutta eli Suomesta saksankieliselle alueelle vietiin huomattavasti enemmän kertomakirjallisuutta, kun taas Suomeen tuotiin saksankieliseltä alueelta runsaasti erilaista tietokirjallisuutta.

Kuten Musäuksenkin (2015) tutkimuksessa, myös omalla tutkimusajanjaksollani Timo Parvela oli ylivoimaisesti julkaistuvin suomalaiskirjailija Saksassa. Tutkimuksessani kävi ilmi, kuten Musäuksen aikaisempi tutkimuskin antaa odottaa, että lasten-, rikos- ja jännityskirjallisuus sekä aikuisten kirjallisuus ovat edelleen suosiossa. Kolme suurinta kirjallisuusluokkaa ovat edelleen samat kuin Musäuksen tutkimuksessa, mutta niiden prosentuaaliset osuudet ovat pienentyneet antaen sijaa pienemmille kirjallisuuden luokille.

Lastenkirjallisuus nousi esille niin taustatutkimuksessa kuin tässäkin tutkimuksessa. Kuten teorialuvussa jo mainitsinkin, suomalainen menestys Pisa-tutkimuksissa kiinnostaa Saksassa, ja tällä näyttäisi olevan selkeä vaikutus myös suomalaisen lastenkirjallisuuden

vientiin. Saksalaista lastenkirjallisuutta puolestaan on tuotu Suomeen jo 1800-luvun alkupuoliskolta lähtien ja sama trendi näyttää tutkimuksen perusteella jatkuvan edelleen.

Huomioitavaa on myös se, että tutkimuksessa kuvattiin tarkemmin ainoastaan kertomakirjallisuuden jakautuminen eri genreihin eli mikäli esimerkiksi kuvakirjoiksi YKL-luokituksella kategorisoidut 13 suomalaisteosta tai vastaavasti 92 saksalaisteosta luettaisiin lastenkirjallisuuden joukkoon, nousisi lastenkirjallisuuden asema entisestään molemmissa käännössuunnissa. Kuvakirjojen suhteellinen osuus kokonaismäärästä oli suomesta saksaan verrattain pieni, 8,5 %, kun se saksasta suomeen käännettyjen kuvakirjojen osalta oli 23,5 %. Viidennes suomesta saksaan käännetyistä kirjallisuudesta ja runsas kolmannes saksasta suomennetusta kirjallisuudesta on tehty lapsille. Lastenkirjallisuus on siis hyvin merkittävässä roolissa.

Historiallisessa kontekstissa merkittävässä asemassa ollutta kansanrunoutta ei ollut Musäuksen (2015) tutkimana ajanjaksona suomesta saksaan käännetty. Omassa aineistossani esille nousi kaksi saamenkielistä runoteosta, yksi suomenkielinen ja yksi ruotsinkielinen runoteos, joita ei ollut luokiteltu kansanrunoudeksi. Saksasta suomeen oli käännetty kolme runoteosta.

Saksa on Suomen tärkeä kauppakumppani – näin myös kirjallisuusvaihdossa tämän tutkimuksen perusteella. Ajallisesta otannasta riippuen se on jopa Suomen merkittävin kirjallisuusvaihdon kumppani. Vaikka viimeisinä vuosina saksan kieli onkin menettänyt suomalaisen kirjallisuusviennin kohdekielen johtoaseman virolle, käännettyjen nimikkeiden vuosittainen kokonaismäärä ei ole laskenut, vaan on päinvastoin kasvanut. Kirjallisuusviennin kehityksen suunta näyttää siis positiiviselta.

6. Lopuksi

Olisin mielelläni ulottanut tutkimukseni myös suomalaisen kirjallisuuden vastaanottoon saksankielisellä alueella, mutta se ei valitettavasti ollut mitenkään tämän työn laajuudessa mahdollista. Olisi ollut antoisaa päästä kuvaamaan kirjan matkaa kirjailijan kynästä kustantajalle, mahdollisesti kotimaiselta yleisöltä saadun hyvän palautteen tai kirjallisuuspalkintojen kautta myytyyn käännösoikeuteen saksankieliselle kustantajalle ja tästä kääntäjän työpöydän kautta kustantajien jakelukanavien kautta lukijoiden ja kriitikoiden käsiin. Mikäli myyntilukuja olisi mahdollista saada, olisi kiinnostavaa selvittää niitä ja vertailla muuhun maassa julkaistuun kirjallisuuteen sekä haalia suomalaisteoksista kirjoitettuja kirja-arvosteluja. Tällöin tutkimuksen otannan olisi kuitenkin pitänyt olla vielä huomattavasti tämän tutkimuksen viiden vuoden ajanjaksoa suppeampi.

Jo tälläkin aiheen rajauksella oli haasteita pitää työ kohtuullisissa mittasuhteissa. Ala on valtavan mielenkiintoinen ja tutkittavaa riittää. Aloin myös tässä työssäni selvittämään suomalaisen kirjallisuuden näkymistä saksankielisten kustantajien verkkosivuilla ja olisi ollut kiinnostavaa tutkia suomalaisen kirjallisuuden markkinointia enemmänkin, mutta tämä luku oli valitettavasti karsittava lopullisesta työstäni pois.

Kuten luvussa 4.1. mainitsenkin, tulevaisuudessa FILIn tietokannasta löytyvät tiedot myydyistä käännösoikeuksista tarjoavat mielenkiintoisen tutkimusaiheen laajempaan jatkotutkimukseen. Tämä on kuitenkin mielekkäintä tehdä vasta tietokannan täydentyessä edelleen, jolloin seurantatutkimukset antavat luotettavamman kokonaiskuvan.

Lajityyppien tutkiminen osoittautui myös varsin antoisaksi tutkimuskohteeksi, josta olisi kiinnostavaa nähdä laajemminkin, minkälaista kirjallisuutta mihinkin maahan Suomesta viedään, eli tutkia mitkä suomalaisen kirjallisuuden genret nousevat suosituimpien joukkoon niissä maissa, joihin Suomesta käännösoikeuksia myydään sekä verrata tietoa kyseisissä maissa julkaistujen teosten lajityyppeihin yleisemmin.

Tutkimukseni vastasi moniin kysymyksiini, mutta tutkimustyön edetessä tutkimukseni synnytti samalla lukuisia uusia kysymyksiä, joihin olisi hienoa saada lähivuosina vastauksia.

7. Lähteet

Aineslähteet:

FILI-käännöstietokanta. Suomen kirjallisuuden käännökset-hakupalvelu. Saatavissa: <http://dbgw.finlit.fi/kaannokset/index.php?lang=FIN>. Luettu 23.3.2021.

Goethe-instituutin saksankielisen kirjallisuuden suomennosten luettelo. Saatavissa: <https://www.goethe.de/ins/fi/fi/kul/ser/uak/bue.cfm>. Luettu 24.1.2021.

Kansalliskirjaston Finna.fi-tietokanta. Saatavissa: <https://kansalliskirjasto.finna.fi/Search/Advanced>. Luettu 2.4.2021.

Vaski-tietokanta. Saatavissa: <https://vaski.finna.fi/>. Luettu 2.4.2021.

Tutkimuskirjallisuus:

Aaltonen, Sirkku – Jänis, Marja 2007. Näytelmäkäännökset suomalaisen teatterin lähteenä. Teoksessa: Toim. Riikonen, H.K. Kovala, Urpo. Kujamäki, Pekka. Paloposki, Outi. *Suomennoskirjallisuuden historia 1*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki. 264–277.

Bazar Kustannus 2020. Bazar-kustantamon www-sivusto. Saatavissa: <https://www.bazar-kustannus.fi/bazar-kustannus-oy/>. Luettu 11.9.2020.

BoD – Books on Demand 2020. Books on Demand -omakustantamon www-sivusto. Saatavissa: <https://www.bod.fi/>. Luettu 11.9.2020.

Bonnier 2020. Bonnier-kustantamon www-sivusto. Saatavissa: <https://www.bonnier-rights.fi/about-us/>. Luettu 21.8.2020.

Casanova, Pascale 2004. *The World republic of letters*. Harvard University Press: Lontoo.

Doria 2020. Murgrönan-teoksen kuvaus. Kansalliskirjaston julkaisuarkisto. Saatavissa: <https://www.doria.fi/handle/10024/43325>. Luettu 18.8.2020.

Ekholm, Kai – Repo, Yrjö 2010. *Kirja tienhaarassa vuonna 2020*. Gaudeamus: Helsinki.

Elina Ahlbäck Literary Agency 2020. Kirjallisuusagentuurin www-sivusto. Saatavissa: <http://www.ahlbackagency.com/contact-us/>. Luettu 21.8.2020.

Eskola, Eija 2007. Hedwig Courths-Mahler. Teoksessa: Toim. Riikonen, H.K. Kovala, Urpo. Kujamäki, Pekka. Paloposki, Outi. *Suomennoskirjallisuuden historia 1*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki. 369–370.

Eskonen, Hanna 2015. Henkilökuva: Linda Liukas – neiti täydellinenkin itkee takahuoneessa. Yle uutiset. Talous 31.10.2015, päiv. 2.11.2015. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-8420369>. Luettu 18.8.2020.

FILI 2020a. Kirjallisuusviennin tilastoja. Saatavissa: <https://fili.fi/kirjallisuusvienti/tilastoja-ja-selvityksia/#>. Luettu 26.9.2020.

FILI 2020b. Mikä FILI? Kirjallisuuden vientikeskus. Saatavissa: <https://fili.fi/mika-fili/>. Luettu 29.8.2020.

Gummerus 2014. Suomalaisen viihdekirjallisuuden läpimurto maailmalla. 3.10.2014. Saatavissa: <https://www.gummerus.fi/fi/ajankohtaista/uutinen/BQBtNOX-NSZCOTxjVtaSIHg/-suomalaisen-viihdekirjallisuuden-lapimurto-maailmalla/>. Luettu 18.8.2020.

Hein, Manfred Peter 1991. *Finnische Literatur in Deutschland. Essays zur Kivi- und Sil-lanpää-Rezeption*. Deutsche Abteilung der Universität Vaasa: Vaasa.

Kirjavälitys Oy 2021. *Poimintoja Kirjavälitys Oy:n historiasta*. Saatavissa: <https://www.kirjavalitys.fi/yritys/historia/>. Luettu 26.2.2021.

Klein, Nikolaus 1993. Esipuhe. Teoksessa: Toim. Klein, Nikolaus. ter Haar, Carel. Lecht, Hans-Otto. Lehmusoksa, Risto. Saariluoma, Liisa. Schellbach-Kopra, Ingrid. Stohner, Friedbert. Zilliacus, Clas. *Hinter dem Birkenvorhang? "Kleinere" europäische Literaturen in deutschen Sprachraum. Die finnische und finnlandschwedische Literatur*. Institut für Auslandsbeziehungen: Stuttgart. 7–8.

Korhonen, Meri 2011. *Saksankielisen kirjallisuuden uudelleensuomennokset ja niitä edeltäneet ensisuomennokset kirja-arvosteluissa. Käännösten näkyvyys ja arvosteluvas-taanotto*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/82698/gradu05199.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Luettu 24.3.2021.

Kortländer, Bernd 1995. Begrenzung – Entgrenzung: Kultur- und Wissenschaftstransfer in Europa. Teoksessa: Toim. Jordan, Lothar. Kortländer, Bernd. *Nationale Grenzen und internationaler Austausch: Studien zum Kultur- und Wissenschaftstransfer in Europa*. Max Niemeyer Verlag: Tübingen. 1–19.

Kovala, Urpo 1992. *Väliin lankeaa varjo: Angloamerikkalaisen kaunokirjallisuuden välittyminen Suomeen 1890-1939*. Jyväskylän yliopisto – Nykykulttuurin tutkimusyksikkö: Jyväskylä.

Kujamäki, Pekka 2000. Seitsemän veljeksien saksannokset ja romaanin saksankielinen vastaanotto – kaksi eri maailmaako? Teoksessa: Toim. Makkonen-Craig, Henna. Paloposki, Outi. *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*. Yliopistopaino: Helsinki. 199–227.

Körkkö, Helmi-Nelli 2015. Käännöskirjallisuus suomalais-saksalaisessa kulttuurinvaihdossa – Suomen teemamaahanke kulttuurinvaihdon kokonaisuutena. Teoksessa: Toim. Järventausta, Marja. Laukkanen, Liisa. Parry, Christoph. *Kontextwechsel. Zur gegenseitigen Vermittlung finnischer und deutscher Literatur durch Übersetzung. Kontextin-vaihto. Käännökset suomalaisen ja saksalaisen kirjallisuuden välittäjinä*. Iudicium Verlag: München. 177–197.

Körkkö, Helmi-Nelli 2017. *FINNLAND.COOL.: zwischen Literaturexport und Imagepflege: eine Untersuchung von Finnlands Ehrengastauftritt auf der Frankfurter Buchmesse 2014*. Väitöskirja. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-742-2>. Luettu 25.10.2020.

Lahti, Heli 2010. *Käännöskirjallisuuden kustannuspäätökset: viihde ja laatu kaunokirjallisuudessa*. Pro gradu -tutkielma. Saksan kielen kääntäminen ja tulkkaus. Ruotsin, saksan ja venäjän kielen laitos. Turun yliopisto.

Lassila, Pertti 2007. Saksankielinen kirjallisuus. Teoksessa: Toim. Riikonen, H.K. Kovala, Urpo. Kujamäki, Pekka. Paloposki, Outi. *Suomennoskirjallisuuden historia 2. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki*. 91–103.

Lecht, Hans-Otto 1993. Die Buchbranche und die Vermittlung von Literatur. Teoksessa: Toim. Klein, Nikolaus. ter Haar, Carel. Klein, Nikolaus. Lecht, Hans-Otto. Lehmusoksa, Risto. Saariluoma, Liisa. Schellbach-Kopra, Ingrid. Stohner, Friedbert. Zilliacus, Clas. *Hinter dem Birkenvorhang? "Kleinere" europäische Literaturen in deutschen*

Sprachraum. Die finnische und finnlandschwedische Literatur. Institut für Auslandsbeziehungen: Stuttgart. 24–27.

Leino-Kaukiainen, Pirkko 2007. Lehdistö suomennoskirjallisuuden julkaisijana. Teoksessa: Toim. Riikonen, H.K. Kovala, Urpo. Kujamäki, Pekka. Paloposki, Outi. *Suomennoskirjallisuuden historia I.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki. 150–157.

Lilius, Pirkko 2000. Käännöskirjallisuus 1600- ja 1700-luvun Suomessa. Teoksessa: Toim. Makkonen-Craig, Henna. Paloposki Outi. *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki.* Yliopistopaino: Helsinki. 5–19.

Liukas, Linda 2020. Linda Liukas s.d. About. Hello Ruby-kirjasarjan www-sivusto. Saatavissa: <http://www.helloruby.com/about>. Luettu 18.8.2020.

Lukkarila, Annina 2019. *Saksankielisen tietokirjallisuuden suomennokset 1975-2015.* Pro gradu -tutkielma. Nykykielten laitos. Helsingin yliopisto. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201906112574>. Luettu 20.3.2021

Lüsebrink, Hans-Jürgen 2008. *Interkulturelle Kommunikation. Interaktion, Fremdwahrnehmung, Kulturtransfer.* Metzler: Stuttgart.

Musäus, Thekla 2015. Zwischen ”Selbstfindung” und eingestampften Restauflagen. Teoksessa: Toim. Järventausta, Marja. Laukkanen, Liisa. Parry, Christoph. *Kontextwechsel. Zur gegenseitigen Vermittlung finnischer und deutscher Literatur durch Übersetzung. Kontekstinvaihto. Käännökset suomalaisen ja saksalaisen kirjallisuuden välittäjinä.* Iudicium Verlag: München. 15–35.

Neuhaus, Stefan 2011. Wer bestimmt, was wir wissen? Chancen und Risiken von Literatur und Literaturwissenschaft im Netz. Teoksessa: *Revista de Filologia Alemana 2011, vol. 19.* Saatavissa: <https://revistas.ucm.es/index.php/RFAL/article/view/37053/35859>. Luettu 21.4.2021. 45–57.

Niemi, Juhani 1991. *Kirjallisuus instituutiona – Johdatus sosiologiseen kirjallisuuden tutkimukseen.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.

Oittinen, Riitta 2007. Kuvakirjan kääntäminen Suomessa. Teoksessa: Toim. Riikonen, H.K. Kovala, Urpo. Kujamäki, Pekka. Paloposki, Outi. *Suomennoskirjallisuuden historia I.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki. 489–492.

Orlov, Vappu 2004. Käännetty kaunokirjallisuus. Teoksessa: Toim. Makkonen, Teijo. *Kustannustoimittajan kirja*. Suomen Kustannusyhdistys: Tampere. 141–152.

Paloposki, Outi 2000. ”Nerontuotteita Maailmankirjallisuudesta” – Suomennosten historia 1800-luvulta nykypäivään. Teoksessa: Makkonen-Craig Henna, Paloposki Outi (toim.) *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*. Yliopistopaino: Helsinki. 20–33.

Pietiäinen, Jukka-Pekka 2014. Kirja-alalla kuohuu. Teoksessa: Toim. Inkinen, Tommi. Löytönen, Markku. Rutanen, Anne. *Kirja muuttuvassa tietoympäristössä*. Suomen tietokirjailijat ry: Porvoo. 35–46.

Publiva Oy 2020. Lasten Keskus-kustantamon www-sivusto. Saatavissa: <https://lastenkeskus.fi/yritys/>. Luettu 10.9.2020.

Pulkkinen, J.P 2007. Keltainen kirjasto. Teoksessa: Toim. Riikonen, H.K. Kovala, Urpo. Kujamäki, Pekka. Paloposki, Outi. *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki. 314–317.

Pym, Anthony 1998. *Method in Translation History*. St. Jerome Publishing: Manchester.

Pääkkönen, Irmeli 2007. Kultala. Teoksessa: Toim. Riikonen, H.K. Kovala, Urpo. Kujamäki, Pekka. Paloposki, Outi. *Suomennoskirjallisuuden historia 1*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki. 133–136.

Repo, Yrjö – Saarinen, Lauri 2003. Kirjamarkkinat meillä ja muualla. Teoksessa: Toim. Joensuu, Juri. Keskimaa, Raine. Saarinen, Lauri. *Kirja 2010 – Kirja-alan kehitystrendit*. Gummerus: Saarijärvi. 126–146.

Sisättö, Vesa 2007. Tieteis- ja fantasiakirjallisuus. Teoksessa: Toim. Riikonen, H.K. Kovala, Urpo. Kujamäki, Pekka. Paloposki, Outi. *Suomennoskirjallisuuden historia 1*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki. 496–508.

Stabenfeldt 2020. Stabenfeldt-kustantamon www-sivusto. Saatavissa: <https://stabenfeldt.fi/tietoa-meista/>. Luettu 10.9.2020.

Stohner, Friedbert 1993. Das Finnland-Bild der Deutschen unter besonderer Berücksichtigung der deutsch-finnischen Literaturbeziehungen. Teoksessa: Toim. Klein, Nikolaus. ter Haar, Carel. Klein, Nikolaus. Lecht, Hans-Otto. Lehmusoksa, Risto. *Hinter dem Birkenvorhang? ”Kleinere” europäische Literaturen in deutschen Sprachraum. Die*

finnische und finnlandschwedische Literatur. Institut für Auslandsbeziehungen: Stuttgart. 34–38.

Suhrkamp 2020. Suhrkamp-kustantamon www-sivusto. Saatavissa: https://www.suhrkamp.de/verlage_20.html. Luettu 24.8.2020.

Tiittula, Liisa 2013. Finnische Neuübersetzungen deutschsprachiger Literatur. Saatavissa: http://www.trans-kom.eu/bd06nr01/trans-kom_06_01_07_Tiittula_Neuuebersetzung.20130701.pdf. Luettu 19.4.2021. 140–170.

Tilastokeskus 2019. *Suomessa julkaistu käännöskirjallisuus alkukielen mukaan 1980-2018*. Saatavissa: https://pxhopea2.stat.fi/sahkoiset_julkaisut/kulttuuritilasto/data/tau_3.2.xls. Luettu 30.3.2021.

Tilastokeskus 2020. *Suomalaisen kirjallisuuden käännökset 2001-2019*. Saatavissa: https://pxhopea2.stat.fi/sahkoiset_julkaisut/kulttuuritilasto/data/tau_3.6.xls. Luettu 1.4.2021.

Urachhaus 2020. Urachhaus-kustantamon www-sivusto. Saatavissa: <https://www.urachhaus.de/Ueber-den-Verlag/> Luettu 18.8.2020.

YKL - Yleisten kirjastojen luokitusjärjestelmä 2020. Saatavissa: <https://finto.fi/ykl/fi/>. Luettu 19.3.2021.

Zilliacus, Clas 1993. Was hat die finnische Literatur Europa zu bieten? Teoksessa: Toim. Klein, Nikolaus. ter Haar, Carel. Klein, Nikolaus. Lecht, Hans-Otto. Lehmusoksa, Risto. Saariluoma, Liisa. Schellbach-Kopra, Ingrid. Stohner, Friedbert. Zilliacus, Clas. *Hinter dem Birkenvorhang? "Kleinere" europäische Literaturen in deutschen Sprachraum. Die finnische und finnlandschwedische Literatur*. Institut für Auslandsbeziehungen: Stuttgart. 28–30.

Liitteet

Liite 1. TAULUKKO Suomen kirjallisuusvienti Tilastokeskuksen mukaan vuosina 2015–2019. (Lähde Tilastokeskus 2020.)

kieli	2015	2016	2017	2018	2019	YHTEENSÄ	KA/VUOSI*
viro	14	27	33	35	25	134	26,8
saksa	23	22	29	31	27	132	26,4
englanti	30	29	28	18	22	127	25,4
ranska	23	25	20	23	23	114	22,8
venäjä	13	11	25	25	34	108	21,6
tanska	19	27	15	15	12	88	17,6
tšekki	12	18	13	20	19	82	16,4
ruotsi	16	13	17	18	11	75	15
unkari	11	15	18	11	12	67	13,4
latvia	10	6	13	12	14	55	11
espanja	10	10	8	8	16	52	10,4
italia	12	12	6	14	6	50	10
puola	11	6	10	13	6	46	9,2
kiina	2	12	17	7	6	44	8,8
hollanti	9	11	10	8	5	43	8,6
norja	10	7	9	7	9	42	8,4
turkki	5	11	11	5	7	39	7,8
bulgaria	6	11	6	8	5	36	7,2
liettua	7	7	8	7	5	34	6,8
portugali	6	6	3	4	5	24	4,8
japani	7	3	4	5	4	23	4,6
serbia	3	4	3	2	10	22	4,4
ukraina	4	5	5	3	2	19	3,8
islanti	2	3	5	2	4	16	3,2
kroatia	2	2	4	2	6	16	3,2
sloveeni	3	5	3	2	3	16	3,2
vietnam	1	7	3	1	2	14	2,8
georgia	3	3	1	3	1	11	2,2
korea	3	3	3	1	1	11	2,2
slovakki	-	-	4	1	5	10	3,3
heprea	4	1	1	1	2	9	1,8
romania	2	4	2	-	1	9	2,3
arabia	1	1	-	1	5	8	2,0
fääri	1	3	2	2	-	8	2,0
katalaani	2	3	-	2	1	8	2,0
kreikka	1	-	1	3	3	8	2,0
valkovenäjä	1	-	4	-	3	8	2,7
galego	-	2	1	2	2	7	1,8
indonesian	-	3	-	-	2	5	2,5
albania	-	3	-	1	-	4	2,0
azeri	-	-	-	2	2	4	2,0
makedonia	1	-	2	1	-	4	1,3
saame	-	1	1	-	2	4	1,3
võru	1	-	1	2	-	4	1,3
armenia	-	1	-	1	1	3	1,0
berberi	2	1	-	-	-	3	1,5
persia	2	-	-	1	-	3	1,5
thai	-	-	2	1	-	3	1,5
amhara	1	-	-	-	-	1	1,0
baski	-	-	1	-	-	1	1,0
bosnia	-	-	-	1	-	1	1,0
burma	-	-	-	-	1	1	1,0
kazakh	-	1	-	-	-	1	1,0
kurdi	-	-	-	1	-	1	1,0
malajalam	-	1	-	-	-	1	1,0
vienankarjala	1	-	-	-	-	1	1,0
zulu	1	-	-	-	-	1	1,0

* keskiarvo laskettu niiltä vuosilta, joilta on ollut tiedossa käännöksiä

Deutsche Kurzfassung

Einleitung und Fragestellung der Untersuchung

In dieser pro Gradu -Arbeit handelt es sich um eine empirische Studie des Kulturtransfers im Feld der literarischen Übersetzungen zwischen Finnland und dem deutschsprachigen Raum in den Jahren 2015–2019.

Ziel dieser Untersuchung ist es herauszufinden, wieviel und was für finnische Literatur ins Deutsche in den Jahren 2015–2019 übersetzt und in deutschsprachigem Raum veröffentlicht wurde. Die Ergebnisse der Forschung werden mit Übersetzungen ins Finnische aus dem Deutschen zu dem gleichen Zeitrahmen verglichen. Zusätzlich versuche ich herauszufinden, wer die bedeutendsten Akteure in diesem Umfeld sind. Welche Verlage sind verantwortlich dafür, was für finnische Literatur in deutschsprachigem Raum veröffentlicht wird und wer sind die Übersetzer(innen), die die Übersetzungsarbeit leisten. In der umgekehrten Richtung werden Finnland und die finnischen Buchmärkte betrachtet.

Eine wichtige Vorarbeit des finnisch-deutschen Literaturfeldes ist der Artikel von Thekla Musäus zum Thema *Zwischen "Selbstfindung" und eingestampften Restauflagen* vom Jahr 2015. Dieser Artikel stellt die Übersetzungen der finnischen Literatur ins Deutsche bis zum Jahr 2013 dar. Eine andere frühere Untersuchung ist die Dissertation von Helmi-Nelli Körkkö vom Jahr 2017: *FINNLAND.COOL. – zwischen Literaturexport und Imagepflege: Eine Untersuchung von Finnlands Ehrengastauftritt auf der Frankfurter Buchmesse 2014*. Diese Untersuchung befasst sich mit den Auswirkungen des finnischen Ehrengastauftritts im Jahr 2014 auf der Frankfurter Buchmesse. Die Auswirkungen werden bis zu einem Jahr nach dem Auftritt betrachtet.

Die Zeitspanne meiner Untersuchung entstand aus zwei praktischen Gründen. Erstens wollte ich nicht mit der ausführlichen und umfassenden Doktorarbeit von Körkkö konkurrieren. Zweitens hat *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura* (SKS - Finnische Literaturgemeinschaft) und deren eigenständige Institution FILI seit 2015 in ihrer Übersetzungsdatenbank Information über die verkauften Übersetzungsrechte nach Ausland gespeichert. Diese Datenbank war die bedeutendste Quelle für das Untersuchungsmaterial insgesamt. Das Schlussjahr 2019 für diese Untersuchung ergab deswegen, weil zum Anfang dieses

Projekts die Daten des Jahres 2020 noch nicht verfügbar waren und ich fand es auch klarer eine fünfjährige Untersuchungsspanne zu haben.

Meine Untersuchungsfragen lauten:

- Wie viele Übersetzungsrechte wurden im Zeitraum der Untersuchung verkauft?
- Wie viele Übersetzungen wurden veröffentlicht?
- Welche Verlage haben Übersetzungsliteratur publiziert?
- Wer sind die Übersetzer(innen)?
- Was für welche Genres werden am meisten übersetzt?

Vorstellung des Primärmaterials

Wie bereits erwähnt, stelle ich mein Untersuchungsmaterial für die Übersetzungsrichtung Finnisch-Deutsch hauptsächlich anhand der FILI-Datenbank zusammen. Das Untersuchungsmaterial für die Übersetzungsrichtung Deutsch-Finnisch dagegen wurde anhand der Datenbanken Finna.fi von der Kansalliskirjasto (Nationalbibliothek Finnlands) und die von dem finnischen Goethe-Institut zusammengestellt. Zur Klassifizierung des Materials, d.h. die Verteilung der Bücher in verschiedene Genre-Klassen, habe ich das Klassifizierungssystem der öffentlichen Bibliotheken „YKL“ (Yleisten kirjastojen luokitusjärjestelmä) verwendet. Für die YKL-Klassifizierungen der Bücher verwendete ich die Finna.fi-Datenbank und die Vaski-Datenbank.

Untersuchungsmethode

Als Untersuchungsmethode habe ich die **Übersetzungsarchäologie**, in der Art wie Anthony Pym (1998) sie darstellt, benutzt. Die Daten wurden in Tabellen gesammelt und schließlich quantitativ verarbeitet.

Pym verteilt die Geschichte der Übersetzung in drei Subkategorien ein: Übersetzungsarchäologie, Kritik und „Erklärung“. Ziel der Übersetzungsarchäologie ist, die Fragen **was, wie, wo, wann, für wen und mit welchem Effekt** übersetzt worden ist, zu beantworten. Die Fragen, die Pym gestellt hat, werden in dieser Untersuchung folgenderweise betrachtet. **Was** für Literatur im Zeitraum der Untersuchung übersetzt wurde. **Wie** sind die Werke entstanden: d.h. wer waren zuständig dafür, dass ein Werk übersetzt wurde. Wer waren die Übersetzer(innen), Verleger und mögliche Agenten. Woher stammten die Werke und **wo** wurden die Werke veröffentlicht. **Wann** wurden die Übersetzungsrechte verkauft und wann wurden die Übersetzungen in der Zielkultur veröffentlicht. Was war

die Zielkultur der Werke und **für wen** wurde geschrieben. Die Frage *mit welchem Effekt* blieb außer dieser Untersuchung, weil die Rezeption der Übersetzungen als Forschungsfeld so umfangreich ist, dass diese Frage eine ganz eigene Untersuchung erfordern würde.

Theoretischer Hintergrund

Bernd Kortländer (1995, 6–9) teilt den Prozess des Kulturtransfers in drei Abschnitte unter: die Selektion, den Transport und die Integration. Die Selektion kann von einer Vielzahl von Motiven und Interessen bestimmt sein: das technische Interesse, das praktische Interesse und das ideologische Interesse. Kortländer bezeichnet die Selektion als Ausdruck bestimmter Entwicklungen, Trends und Konjunkturen innerhalb der Empfängergesellschaft.

Die Verleger sind die Vermittler eines Werks. Neben der Wahl der Bücher produzieren die Verleger Materialien und bemühen sich mit der Verteilung. Sie schätzen die Rentabilität und die Erwartungen der Leser ein, sowie auch die moralischen und ideologischen Aspekte. Einerseits hat der Verleger die wirtschaftliche Aufgabe, Profite zu gewinnen, und andererseits hat er die geistige und kultivierende Aufgabe, gewisse kulturelle Werte zu realisieren. (Kovala 1992, 12–13.)

Das erste Produkt der finnischen Literatur war das Messebuch von Turku, *Missale Aboense*, das 1488 veröffentlicht wurde (Ekholm–Repo 2010, 30). Der erste literarische Text, der aus dem Finnischen in das Deutsche übersetzt wurde, befand sich in einem rhetorischen Lehrbuch aus dem Jahr 1682. Es handelt sich um ein Bärengedicht von Bischof Petrus Bång, das in dem Werk *Unterricht von der Teutschen [sic] Sprache und Poesie* von Daniel Georg Morhof erschien. Dieses Werk stellte Beispiele der Dichtkunst anderer Kulturen vor. (Musäus 2015, 17.) Das erste ganze Werk aus dem Finnischen war eine Novellensammlung von Pietari Päivärinta, die in zwei Bänden 1890 und 1892 in Leipzig erschien. (Klein 1993, 7.)

Das Interesse der deutschen Verleger gegenüber Finnland erwachte wegen der politischen Ereignisse 1917–1918. Die Unabhängigkeitsdeklaration des finnischen Staates und der Bürgerkrieg, an dem auch Deutschland beteiligt war, weckten das Interesse der Deutschen an Finnland und finnischer Literatur. (Kujamäki 2000, 203–204.) Die wachsende Popularität des Nationalsozialismus vermehrte dieses Interesse, weil die finnischen geistigen Werte noch stark auf dem Vaterland und dem finnischen Erdboden basierten und die

finnischen Werke naturnah und nationalistisch in den deutschen Augen vorkamen. (Kujamäki 2000, 211.)

Der Verkauf der Übersetzungsrechte der finnischen Bücher ins Ausland fing zu Ende der 1990er Jahre zu steigen an. (Repo–Saarinen 2003, 143.) In den Jahren 2005–2013 wurde finnische Literatur am meisten ins Deutsche übersetzt, außer 2010, als nur 12 Werke aus dem Finnischen ins Deutsche übersetzt wurden. (Körkkö 2017, 102.) Durchschnittlich wurden jährlich 26 Werke ins Deutsche übersetzt. Das Jahr 2014 bildete eine zweite Ausnahme, als sogar 110 Werke aus dem Finnischen ins Deutsche übersetzt wurden. Diese Zahlen gehen auf die Frankfurter Buchmesse und den finnischen Ehrengastauftritt 2014 zurück.

2015–2019 nahm die Übersetzungstätigkeit ins Estnisch stark zu, als durchschnittlich 32 Werke pro Jahr übersetzt wurden. Estnische Übersetzungen nahmen also die erste Position. Gleichzeitig ist die Anzahl der Übersetzungen ins Deutsche aber nicht gesunken, im Gegenteil, sie ist durchschnittlich auf 29,6 Werke pro Jahr gestiegen.

Der meistübersetzte Autor 2009–2013 war der Kinderbuchautor Timo Parvela. An der zweiten und dritten Stelle waren die Krimiautoren Ilkka Remes und Markku Ropponen. Weiter erschienen auch viele Werke von Finlandia-Preisträgern und anderen mit literarischen Preisen anerkannten Autoren wie Rosa Liksom, Markus Nummi, Sofi Oksanen und Riikka Pulkkinen. (Musäus 2015, 22–23.) Literarische Preise spielen eine wesentliche Rolle bei der Suche der Verleger nach Büchern mit hoher Qualität, die in die eigene Kultur übersetzt werden können.

Über 70 % der Literatur wird in Deutschland von Frauen gekauft und die meistverkauften Bücher sind Frauenbücher. (Stohner 1993, 37.) Besonders beliebt sind finnische Autorinnen, die über gemeinschaftliche Erfahrungen schreiben, die anders als die der Deutschen sind und die sich auf einer unterschiedlichen Arbeitsteilung basieren. (Zilliacus 1993, 29.) Solche Themen wie z.B. die Nachkriegszeit interessieren durch ihre Bekanntheit. Dass über solche Themen gerade junge Autorinnen in Finnland schreiben, beeinflusst dieses Interesse. (Körkkö 2015, 191–192.)

In den Jahren 2009–2013 waren Krimis das meistübersetzte Genre aus dem Finnischen ins Deutsche mit einem Anteil von 28 % aller übersetzten Bücher. Die zweit- und drittgrößten literarischen Hauptgattungen waren Krimis und Kinder- und Jugendliteratur,

beide mit einem Anteil von 27 %. (Musäus 2015, 20–21.) Die Popularität nordischer Kriminalliteratur in Deutschland hat auch finnische Kriminalautoren gefördert und Namen wie Markku Ropponen, Leena Lehtolainen und Matti Rönkä dem deutschen Leser bekanntgemacht (Körkkö 2015, 190). Die Popularität finnischer Kinderliteratur kann sich auf dem letztzeitigen finnischen Pisa-Erfolg beruhen. Deutsche Eltern glauben, dass Finnland hochwertige Kinderliteratur produziert. (Musäus 2015, 26.)

Analyse und Ergebnisse

Im Zeitraum meiner Untersuchung 2015–2019 wurden insgesamt 144 Werke aus dem Finnischen ins Deutsche übersetzt und 392 Werke aus dem Deutschen ins Finnische. Daten über finnische verkaufte Übersetzungsrechte sind in FILIs Datenbank erst seit November 2015 gespeichert worden. Deshalb waren in Richtung Deutsch 2015 noch keine Übersetzungsrechte in der Datenbank vorhanden. Im Jahr 2016 gab es Information zu den Übersetzungsrechten bei 12 % aller Übersetzungen, 2017 27 %, 2018 61 % und schließlich 2019 die Übersetzungsrechte für 67 % der Übersetzungen waren in der Datenbank vorhanden.

Dies zeigt eine wachsende Tendenz und bedeutet, dass diese Datenbank nach einigen Jahren mehr Information bietet, wann und von wem die Übersetzungsrechte verkauft werden. Momentan wird die Mehrzahl der Bücher am gleichen oder am nächsten Jahr nach dem Verkauf in der Zielsprache veröffentlicht. Ein Viertel oder ein Drittel der Rechte der veröffentlichten Werke wurden zwei Jahre vorher verkauft. Solche verkauften Übersetzungsrechte, die bis Anfang 2021 noch nicht zur Veröffentlichung geführt hatten, gab es insgesamt 19 Stück. Das älteste von diesen Rechten war aus dem Jahr 1970, zwei waren aus den 1990er Jahren und der Rest aus den letzten Jahrzehnten.

Bei den meisten Werken wurde der Verkäufer der Übersetzungsrechte nicht in der Datenbank eingetragen. In diesen Fällen kann der Verkäufer der Autor(in) selbst sein, der Verlgeger oder ein sog. Übermittlungsagent oder Scout. Aus den 144 finnischen Originalwerken wurde der Verkäufer bei 51 Bücher angegeben. Die größten zwei Agenten waren Elina Ahlbäck Literary Agency und Bonnier Rights Finland.

FILI fördert den finnischen Literaturexport, indem er auch Übersetzungsunterstützungen für die Übersetzungsprojekte auszahlt. Die Anteile der Bücher, die diese Unterstützung bekommen, variieren jährlich und sind in dem Untersuchungszeitraum zwischen 35–

52 % gewesen. Interessanterweise wurden Übersetzungsunterstützungen für manche solche Werke bezahlt, dessen Übersetzungsrechte durch einen Agenten verkauft wurden. Das weist darauf hin, dass die Agenten sich mit Lizenzhandel auskennen und bessere Verträge verhandeln können. Dabei verdienen sie ihren Platz und geben den Verlegern die Möglichkeit, sich darauf zu konzentrieren, was sie am besten können. Es deutet auch daraufhin, dass die Agenten in der Branche gut mit den verschiedensten Akteuren verbunden sind.

Das älteste finnische Werk, das ins Deutsche in der Untersuchungsperiode übersetzt wurde, ist das Buch *Murgrönan* von Fredrika Wilhelmina Carstens aus dem Jahr 1840. Dieses Werk kann als erster finnischer Roman genommen werden (Doria 2020). Er wurde unter den Titel *Der Efeu* von Nadine Erler übersetzt und vom Verlag 28 Eichen veröffentlicht. Zwei andere ältere Werke waren die Bücher des Nobelpreisträgers F. E. Sillanpää, der schon seit Langem in Deutschland bekannt ist (Hein, 1991, 25), *Hiltu ja Ragnar: kertomus kahdesta ihmislapsesta* aus dem Jahr 1923 und *Nuorena nukkunut: eli vanhan sukupuun viimeinen vihanta* aus dem Jahr 1931 (*Hiltu und Ragnar, Jung entschlafen*). Beide Werke wurden von Reetta Karjalainen übersetzt und vom Berliner Verlag Guggolz veröffentlicht.

Weitere ältere Werke waren die von den Autoren Elmer Diktonius, Olavi Paavolainen, Mika Waltari, Tove Jansson und Arto Paasilinna. Waltaris Werke wurden von Andreas Ludden übersetzt und erschienen bei Lampertheimer Verlag Kuebler. Von Arto Paasilinna wurden insgesamt drei Bücher übersetzt, *Sotahevonen* aus dem Jahr 1979, *Vaapahtaja Surunen* aus dem Jahr 1986 und *Kylmät hermot, kuuma veri* aus dem Jahr 2006. Alle wurden von Regine Pirschel übersetzt, aber von verschiedenen Verlegern veröffentlicht, die jedoch zu dem selbem Bastei Lübbe Konzern gehören.

Tove Jansson kam im Material mit insgesamt sieben Werken vor. Birgitta Kicherer hat alle diese Werke übersetzt, aber die Verleger variieren. Stuttgarter Urachhaus war verantwortlich für die Veröffentlichung von vier Werken und Würzburger Arena für drei. Weitere mehr bekannte finnische Autoren und Autorinnen, die auch im theoretischen Teil meiner Arbeit erwähnt wurden, sind Leena Lander, Eino Leino und Sofi Oksanen.

Neuere finnische Literaturnamen wie Miika Nousiainen, Minna Lindgren, Sari Luhtanen und Miikko Oikkonen erschienen im Material mit mehreren Werken. Acht Prozent der Werke wurden aus dem Schwedischen ins Deutsche übersetzt. Aus dem Samischen wurde

ein Werk von Inger-Mari Aikio-Arianaick übersetzt und aus dem Englischen wurden Werke von Linda Liukas, die über kodieren für Kinder schreibt, übersetzt.

Weitere finnische Autorinnen und Autoren von denen mehrere Übersetzungen veröffentlicht wurden, sind Harri Ahonen, der in seinen Werken über die Wanderrouen in Skandinavien erzählt, die Bilderbuchautorin Kaisa Happonen, der Comiczeichner Tommi Musturi, die Krimiautorinnen und -autoren Kati Hiekkapelto, Pauliina Susi, Antti Tuomainen und J. M. Ilves, die Jugendbuchautorin Salla Simukka, die Romanautorin und -autor Satu Taskinen und Tommi Kinnunen, die Kinderbuchautorinnen Tuutikki Tolonen und Heidi Viherjuuri und der Sachbuchautor Ari Turunen.

Der am meisten übersetzte finnische Autor meiner Untersuchungsperiode ist nach wie vor Timo Parvela. In diesen fünf Jahren wurden sechs Bücher aus seiner Ella-Reihe, fünf Pate-Bücher und zwei Kepler62-Reihebücher, die Parvela zusammen mit dem norwegischen Autor Bjørn Sortland und dem finnischen Illustrator Pasi Pitkänen produziert hat, im deutschsprachigen Raum veröffentlicht. Die Mehrheit der Ella- und Pate-Bücher wurden von Anu und Nina Stohner übersetzt und bei Münchener Hanser-Verlag veröffentlicht. Der Rest der Werke von Parvela wurden von Elina Kritzokat übersetzt.

Der am meisten übersetzte deutsche Autorin war die Bilderbuchautorin Stefanie Dahle mit 14 Bücher. Auf einer geteilten zweiten Stelle mit je acht Büchern folgten Felix Salten, der z.B. Tiergeschichten geschrieben hat, Rudolf Steiner mit seinen anthroposophischen Werken und die Kinderbuchautorin Tanya Stewner.

Zunächst betrachte ich die Verleger in beiden Zielkulturen. Die insgesamt 144 finnische Werke wurden im deutschsprachigen Raum durch 70 Verleger veröffentlicht. Einige von diesen Verlagen waren Teil eines größeren Konzerns oder einer Verlagsgruppe. In diesen Fällen konnte man eine Verteilung der literarischen Genres unter den verschiedenen Unternehmen bemerken. Carl Hanser Verlag war der größte deutsche Verleger der Untersuchungsperiode mit insgesamt 14 Werken.

Die insgesamt 392 deutschen Werke wurden in Finnland von 80 Verlegern veröffentlicht, wobei die relative Menge der veröffentlichten Bücher pro Verleger in Finnland etwas größer als im deutschsprachigen Raum ist. Die finnischen Verlage formten weniger Verlagsgruppen als ihre deutschen Kollegen. Der Verlag Kustannus Mäkelä war der signifikanteste Akteur der Untersuchungszeit mit sogar 75 übersetzten Büchern.

Die finnischen Werke wurden von insgesamt 48 einzelne Übersetzer/-innen oder Übersetzerteams ins Deutsche übersetzt. Die drei Übersetzer/-innen, die am meisten übersetzt haben, haben sogar 30,7 % aller Werke übersetzt. Die Namen hinter dieser Menge waren Gabriele Schrey-Vasara, Elina Kritzokat und Stefan Moster. Die deutschen Werke dagegen wurden von 144 Übersetzer/-innen oder Übersetzerteams ins Finnische übertragen. In dieser Richtung waren drei Übersetzerinnen zuständig für 26 % aller Übersetzungen. Diese Übersetzerinnen waren Seija Kukkonen, Maarit Varpu und Seija Kallinen.

Von den aus den Finnischen ins Deutsche übersetzten Büchern konnte eine YKL-Klassifizierung für drei Werke nicht festgestellt werden. Aus den übrigen 141 Werken vertraten 92 erzählende Literatur. Von diesen waren 25 % Krimis, 19 % Kinderliteratur und 17 % wurden als Literatur für Erwachsene bezeichnet. Ohne spezifische Kategorisierung blieben 11 % und die weiteren 9 % waren Schönliteratur, 7 % psychologische Romane, 5 % Literatur für Jugendliche, 3 % historische Romane, 3 % Humor und Satire und die restliche 1 % waren Novellen.

Von den aus den Deutschen ins Finnische übersetzten Büchern konnte eine YKL-Klassifizierung für sechs Werke nicht festgestellt werden. Aus den übrigen 386 Werken vertraten 115 erzählende Literatur. Kinderliteratur war das größte Genre dieser Literaturart mit einem Anteil von 36 %. Die nächstgrößte Kategorie waren psychologische Romane mit 16 % und danach kam Kriminalliteratur mit 10 %. Die nächsten Genres waren Jugendliteratur mit 9 %, Romane 8 %, nichtklassifizierte Literatur 3 %, Kleinromane und Novellen 3 %, historische Romane 3 %, Liebesromane und erotische Literatur 3 %, Tiergeschichten 2 %, Biografien und Erinnerungen 2 %, Satire und Unterhaltungsliteratur 2 %, Fantasieliteratur 1 %, Entwicklungsromane 1 % und schließlich Kriegsliteratur 1 %.

Wenn man diese zwei Übersetzungsrichtungen miteinander vergleicht, kann man feststellen, dass die finnischen Verleger etwas hemmungsloser bei der Wahl der verschiedensten Genres und Literaturarten zur Veröffentlichung vorgehen. Beide Kulturen zeigen eine deutliche Hochachtung gegenüber der Kinderliteratur. Finnische Kriminalliteratur ist populär in dem deutschsprachigen Raum, wenigstens nach der Auffassung der Verlage.

Der Berliner Suhrkamp Verlag hat am eifrigsten finnische Kriminalliteratur nach Deutschland in der Untersuchungsperiode gebracht mit insgesamt fünf Werken, die von Anke Michler-Janhunen und Elina Kritzokat übersetzt wurden. Weitere Verlage, die sich auf finnische Krimis konzentrierten, waren Rowohlt mit drei Werken, die von Nina und

Jan Costin Wagner und Gabriele Schrey-Vasara übersetzt wurden. Auch der Antium Verlag mit drei Büchern von der Übersetzerin Beat Hüppin und der Verlag Kiepenhauer & Witsch auch mit drei Büchern von dem Übersetzer und der Übersetzerin Nina und Jan Costin Wagner haben Kriminalliteratur erscheinen lassen. Eine Spezialisierung in deutsche Krimis zeigten auch der finnische Verlag Huippu mit drei Werken, die von Anne Kilpi übersetzt wurden und Werner Söderström Verlag mit ebenfalls drei Übersetzungen von Veera Kaski.

Der deutsche psychologische Roman weckte in Finnland über zweimal mehr Interesse als der finnische psychologische Roman in Deutschland. Psychologische Romane wurden nach Finnland von Lurra Editions importiert als Übersetzungen und von Olli Sarrivaara (3), Arja Rinnekangas (2) und Markku Mannila (1) übersetzt. Einen deutschen Verleger mit gleichartigem Interesse an dem finnischen psychologischen Roman gab es in der Untersuchungsperiode nicht.

Die wichtigsten Botschafter der finnischen Kinderliteratur in Deutschland waren Carl Hanser und die Hanser Verlage mit 13 Werken, von denen Anu Stohner 11 Bücher übersetzt hat, acht von diesen zusammen mit Nina Stohner. Der am deutlichsten auf deutsche Kinderbücher spezialisierte finnische Verleger war der Kustannus Mäkelä, der 69 Werke vermittelt hat. Seija Kukkonen hat 59 von diesen übersetzt, Seija Kallinen acht und Mirka Lahti die weiteren zwei Bücher. Der Aurinko Kustannus Verlag mit allen ihren 37 Kinderbüchern ist auch nicht zu unterschätzen. Maarit Varpu hat 32 dieser Werke übersetzt, Tanja Kanerva drei und Milla Löfman zwei. Auch der Verlag Lasten Keskus, bei dem schon der Name auf Kindern hinweist, konzentriert sich auf die Publizierung von Kinderbüchern. Von seinen 20 Werken wurden sechs von Maisa Tonteri übersetzt, drei von Johanna Förster, ebenfalls drei von Tanja Poskela, zwei von Rauna Sirola und der Rest wurde als einzelne Werke von verschiedenen Übersetzern/-innen übersetzt.

Wie diese Untersuchung zeigt, ist Deutschland für Finnland ein wichtiger Handelspartner auch im Feld der Literatur und des Literaturtransfers. Obwohl Estland in den letzten Jahren ein anderer wichtiger Literaturpartner Finnlands neben Deutschland geworden ist, ist der Anzahl der aus dem Deutschen übersetzten Werke nicht gesunken, im Gegenteil.